

Ministarstvo nauke
i tehnološkog
razvoja

VODIČ ZA TRANSFER TEHNOLOGIJE

Prof Dr **Đuro Kutlača**,
Naučni Savjetnik

Mr **Bojana Mališić**

POLEDJINA KORICE

Prof. dr Đuro Kutlača, naučni savjetnik i redovni profesor, doktorirao je na Univerzitetu u Beogradu / Fakultet organizacionih nauka na temu: Sinteza višekriterijumske metodologije za ocjenjivanje dostignutog tehnološkog nivoa sektora nacionalne privrede. Učestvovao je u realizaciji 46 naučno-istraživačkih projekata, od kojih je 14 međunarodnih, objavio je ukupno 215 radova, od čega 9 u međunarodnim časopisima, 3 monografije međunarodnog značaja, 9 monografija nacionalnog značaja, 12 poglavlja u monografijama međunarodnog značaja, 21 poglavlje u monografijama nacionalnog značaja, 26 radova u nacionalnim časopisima, 42 rada u zbornicima radova međunarodnih konferencija i 93 rada u zbornicima radova nacionalnih konferencija. U izvodu objavio je 9 radova. Realizovao je i jedan softverski paket, jedno tehničko rješenje - bazu podataka i jedan patent.

Mr Bojana Mališić, mladi istraživač i saradnik na Univerzitetu Donja Gorica, studentkinja doktorskih studija na Fakultetu za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, UDG i od decembra 2020. dobitnica je prestižne stipendije za doktorska istraživanja Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja za oblast istraživanja transfer tehnologija i inovacija. Tokom postdiplomskih studija, usavršavala se na Beijing Union Univerzitetu u Pekingu, Kina, kao i BUCKS Univerzitetu u Londonu, Velika Britanija. Saradivala je na preko 20 projekata i istraživanja iz oblasti transfera tehnologija i povezivanja akademskog i biznis sektora. Učestvovala zajedno sa autorima prof. dr Đurom Kutlača i dr Sandra Tinaj u pripremi izvještaja evropskog istraživanja internacionalne studije „The State of University-Business Cooperation (UBC) in Europe“ u kojem je učestvovao UDG, iniciranog od strane Evropske komisije.

Stavovi i mišljenja iznijeti u ovom izvještaju su stavovi autora i ne odražavaju nužno zvaničnu politiku ili stav UDG-a.

IZVRŠNI REZIME VODIČA

1. Transfer Tehnologije (TT) je proces prenošenja naučnih otkrića iz jedne organizacije u drugu u svrhu daljeg razvoja i komercijalizacije [WIPO, 2022].
2. Ova definicija je značajna za Vodič jer naglašava prenošenje rezultata naučnoistraživačkog rada u cilju njegove komercijalizacije. Upravo tu su sadržane sve aktivnosti tehnološkog transfera, koje će biti predmet dalje razrade u Vodiču!
3. Ovaj Vodič je namijenjen „preduzetničkim“ univerzitetima na kojima su zaposleni i studenti motivisani da pokušaju da komercijalizuju rezultate svog naučnoistraživačkog rada i inovacionih aktivnosti, a da istovremeno očuvaju i koriste svoj intelektualni kapital.
4. U tekstu koji slijedi data su uputstva na:
  - a. kako procijeniti vrijednost rezultata naučnoistraživačkog rada i inovacione djelatnosti;
  - b. kako zaštititi intelektualnu svojinu rezultata – tehnologije za koje se procjenjuje da imaju potreban nivo originalnosti;
  - c. kako komercijalizovati rezultate – tehnologije koje su prethodno bile zaštićene; i
  - d. kako promovisati komercijalizovane rezultate i podijeliti eventualno ostvarenu finansij-sku i drugu dobit od komercijalizacije rezultata naučnoistraživačkog rada i inovacione djelatnosti na preduzetničkom univerzitetu.
5. Proces transfera tehnologije počinje istraživačkim aktivnostima na Univerzitetu i potencijalno se završava raspodjelom dobiti od komercijalizovane intelektualne svojine. Taj proces se sastoji od sljedećih devet aktivnosti:
  - a. Istraživanje i razvoj (IR)
  - b. Otkrivanje IS
  - c. Procjena
  - d. Zaštita IS
  - e. Marketing IS
  - f. Odabir korisnika licence
  - g. Licenciranje
  - h. Komercijalizacija
  - i. Prihod
6. Posebna pažnja posvećena je patentnoj zaštiti računarskih programa i hrane:
  - a. U Crnoj Gori nije moguće dobiti patent za softver;
  - b. U Crnoj Gori je moguće dobiti patent za biotehnološke proizvode.
7. Da bi motivisali i olakšali istraživačima da šire rezultate svojih istraživanja za dobrobit društva, univerziteta i vlade mogu uspostaviti podsticaje koji će uticati na njihovo učešće. Dobra prak-sa u okviru tih djelatnosti je izrada priručnika, odnosno uputstava kako da se izvrši transfer tehnologije, odnosno zaštiti i komercijalizuje intelektualna svojina nastala kao rezultat tog naučnoistraživačkog i inovacionog rada. Posebno se ističu kao izuzetno instrumentirani, laki za korišćenje i izuzetno razumljivi širokom krugu korisnika, vodiči univerziteta u SAD. Ovi vodiči služe kao model za ovaj vodič. Zato će biti predstavljen proces transfera tehnologije, na osnovu pomenutih smjernica u SAD, po principu **pitanja i odgovora**.
8. Pošto je set pitanja u ovom priručniku izveden iz uglednih dokumenata navedenih u spisku bibliografskih referenci, zainteresovani čitaoci ga svakako mogu proširiti. Ukoliko bude takvih pitanja, autor Vodiča će biti zahvalan čitaocima i korisnicima Vodiča, da sljedeću verziju ovog dokumenta proširi i odgovorima na ta pitanja!

PORUKA AUTORA

Patentna aktivnost na području Zapadnog Balkana (ZB) je veoma niskog intenziteta – godišnji broj prijava patenata je veoma skroman, pa se može govoriti o nedostatku patentne kulture. Ovom nalazu potrebno je dodati da je glavni motivacioni faktor u razvoju karijere istraživača u ZB praktično isključivo objavljivanje radova u naučnim časopisima koji se recenziraju u WoS-u. Zato je pojava ovog Vodiča jedan od pionirskih koraka u promociji inventivnosti i, eventualno, inovativnosti koja bi se ostvarila komercijalizacijom pronalazaka koji su rezultat naučnog rada na univerzitetima i institutima, a koji su zaštićeni nekim oblikom intelektualne svojine. Autor ovog dokumenta je prilikom pisanja Vodiča stalno imao u vidu potrebu da intelektualni kapital naučnog sektora prevede u ekonomiju zasnovanu na znanju.

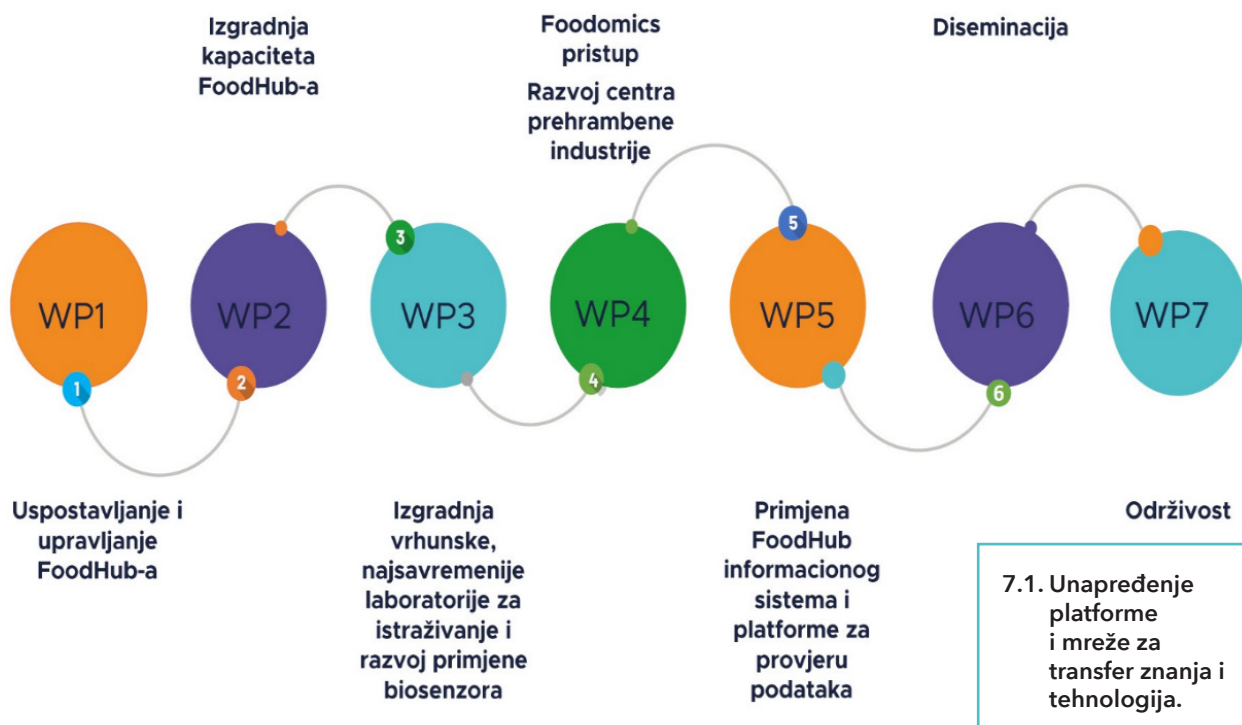
Područje procjene rizika za bezbjednost hrane postaće snažan stub zdravstvene zaštite cijelokunog stanovništva, podržaće održivu proizvodnju hrane u Crnoj Gori korišćenjem domaćih resursa i novih tehnologija. Imajući u vidu navedeno, vodič je nastao kao rezultat rada autora u okviru UDG FoodHub-a Centra izvrsnosti za digitalizaciju procjene rizika u oblasti bezbjednosti hrane i preciznu sertifikaciju autentičnosti prehrambenih proizvoda u okviru aktivnosti radnog paketa 7 Održivost - Unapređenje platforme i mreže za transfer znanja i tehnologija.

PROJEKAT UDG FOODHUB

Da bi podstakao inovativni razvoj prehrambenog sektora zasnovanog na nauci, posebno u oblasti kvaliteta i bezbjednosti hrane, Univerzitet Donja Gorica je osnovao Centar izvrsnosti (CoE) sa misijom da kroz istraživanja kreira inovacije u prehrambenom sektoru kao i prenos znanja, razvoj i unapređenje autohtone i tradicionalne hrane i poljoprivrednih proizvoda i resursa. Ovaj projekat predstavlja upravo ono za šta se Univerzitet Donja Gorica (UDG) i zalaže, donoseći nove ideje u svijet kao i našu zemlju, trudeći se da kroz to podstaknemo naše studente na isto. Projekat se finansira iz grantova Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Crne Gore za uspostavljanje centara izvrsnosti.

Opšti cilj projekta CoE je da ponudi pouzdana, naučno zasnovana rješenja za uklanjanje rizika od bezbjednosti hrane i identifikaciju opasnosti, digitalizovane alate za procjenu rizika od bezbjednosti hrane, pouzdano sertifikovanje i praćenje autentičnosti hrane, promociju i spremnost za upotrebu aplikacija u industriji proizvodnje hrane i u turističkom sektoru.

Pored strukturirane, naučno zasnovane procjene rizika koja uključuje molekularno-biološke analize, FoodHub će takođe biti uključen u razvoj odgovarajućeg softvera za integrisano upravljanje podacima, povezivanje podataka i interaktivnu analizu prehrambenih lanaca. Softver će podržati sposobnost analize unakrsne kontaminacije, geografskih odnosa, grupisanja i sledljivosti.

FoodHub će imati važnu misiju poboljšanja i procjene postojeće snage u crnogorskoj proizvodnji hrane i stvoriti kritičnu masu naučnika, kompanija i stranih partnera sa ciljem razvoja održive proizvodnje hrane, ostajući u skladu s trendovima politike EU. Konačno, sinergija između institucija, povezanost sa stranim partnerima i fokusiranost na buduće samofinansiranje garantuju proširenje predloženog projekta u dugoročnu saradnju nakon završetka trogodišnjeg perioda.

SADRŽAJ

Izvršni rezime Vodiča	3
Poruka autora	4
Projekat UDG FoodHub	5
1. OD ZNANJA DO TEHNOLOGIJE	9
1.1. Ekonomija zasnovana na znanju	9
1.2. Transfer tehnologije – definicije.....	19
1.3. Intelektualna svojina u Crnoj Gori	21
1.4. Četiri misije univerziteta	24
2. PREDUZETNIČKI UNIVERZITETI ZA PROIZVODNJU ZNANJA I TEHNOLOGIJA	25
2.1. Koncept preduzetničkog univerziteta	26
2.2. Infrastrukturna podrška preduzetništvu.....	26
2.3. Politika intelektualne svojine na univerzitetu	27
Šta je institucionalna politika intelektualne svojine?.....	28
Koji su glavni ciljevi institucionalne politike intelektualne svojine?	28
Kojih je šest koraka za stvaranje efikasne institucionalne politike intelektualne svojine?	28
Upravljanje akademskom imovinom za transfer tehnologije	30
Mapiranje intelektualnih dobara	30
Mapa akademskih intelektualnih dobara	30
3. PROCES TRANSFERA TEHNOLOGIJE.....	32
Šta je transfer tehnologije?	32
Kako se prenosi tehnologija?.....	32
Šta je Bayh-Dole zakon?	33
Šta je intelektualna svojina?	33
Šta je Kancelarija za transfer tehnologije (KTT) i čime se bavi?	34
Kako da radim sa KTT-om?	34
Koliko dugo traje proces transfera tehnologije?	34
Koji su koraci procesa transfera tehnologije?	35
3.1. Istraživanje i razvoj	37
Da li ću moći da objavim rezultate svog istraživanja i razvoja i da i dalje zaštitim komercijalnu vrijednost bilo koje povezane IS?.....	37
Mogu li da koristim materijal ili IS od trećih strana u svom istraživanju i razvoju?	37
Da li ću moći da dijelim materijale, alate za istraživanje i razvoj ili IS sa drugima kako bih unaprijedio njihovo istraživanje i razvoj?	38
Koja prava ima sponzor istraživanja i razvoja na bilo kakva otkrića ili IS u vezi sa mojim istraživanjem i razvojem?	38
Šta je sa konsaltingom?	38
3.2. Otkrivanje IS.....	38
Šta je otkrivanje IS?	38
Kako da znam da li je moje otkriće izum?	39
Da li tajna IS treba da se dostavi u Otkrivanju IS?	39
Koja je politika Univerziteta o vlasništvu nad IS?	39
Da li Univerzitet štiti svoju IS?.....	40
Da li treba da navedem istraživače iz drugih institucija u svom Otkrivanju IS?	40
Kako KTT procjenjuje objelodanjivanje IS?	40
Kako KTT odlučuje da li će se komercijalizovati sa tradicionalnom ili „otvorenom“ licencom za softver?.....	40
3.3. Procjena IS.....	40
Šta je procjena IS?	40
Da li će Univerzitet poštovati specifične preferencije pronalazača u pogledu strategija transfera tehnologije?.....	41
3.4. Zaštita IS.....	41
Šta je patent?	41
Koja vrsta predmeta se može patentirati?	42
Koja institucija je nadležna za zaštitu intelektualne svojine u Crnoj Gori?	43
Šta je definicija pronalazača na patentu i ko to određuje?	44

	Ko je odgovoran za patentiranje?	44
	Zašto Univerzitet štiti neku IS putem patentiranja?	45
	Šta je proces patentiranja?	45
	Šta ako sam izum stvorio sa nekim iz druge institucije ili kompanije?	50
	Da li će Univerzitet pokrenuti ili nastaviti aktivnosti patentiranja bez identifikovanog nosioca licence?	50
	Postoji li tako nešto kao prijevremeni patent?	50
	Koliko košta dobijanje patenta?	50
	Koja je vremenska linija procesa patentiranja i rezultirajuće zaštite?	51
	Koji drugi oblici zaštite intelektualne svojine se razmatraju osim patenata?	51
	Kako se IP tretira u ugovorima Univerziteta o istraživanju i razvoju sa Vladom Crne Gore?	52
3.5.	Marketing IS	53
	Šta je marketing IS?	53
	Šta znači laboratorija za tržište?	53
	Koji su glavni izazovi prenošenja akademske tehnologije na tržište?	53
	Kako KTT prodaje IS?	53
	Kako se pronalazi većina nosilaca licenci?	53
	Koliko vremena je potrebno da se pronade potencijalni korisnik licence?	54
	Kako KTT može pomoći u poboljšanju tržišnosti IS u ranoj fazi?	54
	Kako mogu pomoći u marketingu IS?	54
3.6.	Izbor korisnika licence	54
	Može li biti više od jednog korisnika licence?	54
	Šta je licenca? Šta je ugovor o licenciranju?	54
	Kako se kompanija bira da bude nosilac licence?	55
	Šta mogu da očekujem da dobijem ako je moja IS licencirana?	55
	Kakav je odnos između pronalazača i korisnika licence i koliko mog vremena će za to biti potrebno?	55
3.7.	Licenciranje	55
	Koje druge vrste sporazuma i razmatranja važe za transfer tehnologije?	55
3.8.	Komercijalizacija	58
	Šta je komercijalizacija IS u kontekstu transfera tehnologije?	58
	Šta je proces komercijalizacije IS?	58
	Koje su prednosti komercijalizacije rezultata istraživanja?	58
	Koje aktivnosti se dešavaju tokom komercijalizacije?	59
	Koja je moja uloga tokom komercijalizacije?	59
	Koji prihodi se generišu za Univerzitet ako je komercijalizacija uspješna?	59
	Može li IS biti licencirana drugom entitetu?	59
3.9.	Prihod	60
	Kako se raspodjeljuju prihodi od licenci?	60
3.10.	Kompjuterski programi	60
	Mogu li zaštititi softver patentom?	60
	Mogu li zaštititi softver patentom u Crnoj Gori?	62
3.11.	Hrana i patentiranje	62
	Možete li patentirati hranu?	63
	Dizajn naspram korisnosti naspram biljnih patenta za pronalazak hrane	66
	Mogu li patentirati biotehnološki proizvod u Crnoj Gori?	67
4.	BIBLIOGRAFIJA	68
4.1.	Knjige i članci	68
4.2.	Internet resursi	70
5.	RJEČNIK	71
5.1.	Zaštita intelektualne svojine u Crnoj Gori - nacionalno zakonodavstvo	74

1. OD ZNANJA DO TEHNOLOGIJE

1.1. EKONOMIJA ZASNOVANA NA ZNANJU

Dvadeset prvi vijek je proglašen vijekom znanja, vijekom u kome se društvo i privreda razvijaju na znanju! Takođe se kaže da je društvo u kome je znanje najvažniji faktor proizvodnje društvo znanja. U tom društvu kultura stvaranja znanja zasniva se na kvalitetnom i razvijenom obrazovnom sistemu, a infrastrukturno je podržana širokom primjenom i opremljenošću informaciono-komunikacionim tehnologijama. Znanje je sada prepoznato kao pokretač produktivnosti i ekonomskog rasta, što dovodi do novog fokusa na ulozi informacija, tehnologije i učenja u ekonomskom učinku. Termin „ekonomija zasnovana na znanju“ potiče od ovog potpunijeg prepoznavanja mjesta znanja i tehnologije u današnjim ekonomijama. Nauku, tehnologiju i industrijsku politiku treba formulirati tako da se maksimizira učinak i blagostanje u „ekonomijama zasnovanim na znanju“ (KBE - “Knowledge-Based Economies”) – ekonomijama koje su direktno zasnovane na proizvodnji, distribuciji i upotrebi znanja i informacija. Ovo se ogleda u trendu u zemljama ka rastu investicija u visoke tehnologije, visokotehnološke industrije, više kvalifikovane radne snage i povezanog povećanja produktivnosti. Iako je znanje dugo bilo važan faktor ekonomskog rasta, ekonomisti sada istražuju načine da direktnije ugrade znanje i tehnologiju u svoje teorije i modele. „Nova teorija rasta“ odražava pokušaj da se razumije uloga znanja i tehnologije u pokretanju produktivnosti i ekonomskog rasta. Sa ovog stanovišta, ulaganja u istraživanje i razvoj, obrazovanje i obuku su ključni prioriteti za vlade, kao i za menadžere u kompanijama [OECD, 1996].

Pored ulaganja u znanje, distribucija znanja kroz formalne i neformalne mreže je od suštinskog značaja za ekonomski učinak. Znanje se sve više kodifikuje i prenosi preko kompjuterskih i komunikacionih mreža u „informacionom društvu“ u nastajanju. Takođe je potrebno prećutno (tacit) znanje, uključujući vještine korišćenja i prilagođavanja kodifikovanog znanja, koje naglašava važnost kontinuiranog učenja pojedinaca i preduzeća, i u mnogim istraživanjima se navodi razvoj kompetencija. Ovdje se posebno navodi definisanje ključnih kompetencija da bi određena tehnologija imala širu disperziju i primjenu, čak i u slučajevima kada se radi o sofisticiranoj tehnologiji kao što su računarstvo visokih performansi, vještačka inteligencija i slično. [Mališić i Tinaj, 2023].

U ekonomiji zasnovanoj na znanju, inovacije su vođene interakcijom proizvođača i korisnika u razmjeni i kodifikovanog i prećutnog (tacit) znanja. Konfiguracija nacionalnih inovacionih sistema, koji se sastoje od tokova i odnosa između industrije, vlade i akademske zajednice u razvoju nauke i tehnologije, je važna ekonomska odrednica.

Sistem nauke, uglavnom javne istraživačke laboratorije i instituti visokog obrazovanja, obavljaju ključne funkcije u KBE, uključujući proizvodnju, prenos i transfer znanja. Ali naučni sistem se suočava sa izazovom da pomiri svoje tradicionalne funkcije proizvodnje novog znanja kroz osnovna istraživanja i obrazovanje novih generacija naučnika i inženjera sa svojom novijom ulogom saradnje sa industrijom u transferu znanja i tehnologije. Istraživački instituti i akademska zajednica sve više imaju industrijske partnere u finansijske i inovacione svrhe, ali to moraju kombinovati sa svojom suštinskom ulogom u generičkom istraživanju i obrazovanju.

Termin „ekonomija zasnovana na znanju“ potiče od potpunijeg prepoznavanja uloge znanja i tehnologije u ekonomskom rastu. Znanje, oličeno u ljudskim bićima (kao „ljudski kapital“) i u tehnologiji, oduvijek je bilo centralno za ekonomski razvoj. Ekonomije zavise više nego ikada ranije od proizvodnje, distribucije i upotrebe znanja. Proizvodnja i zapošljavanje najbrže se šire u visokotehnološkim industrijama, kao što su računari, elektronika i vazduhoplovstvo, vještačka inteligencija, biotehnologija.

Da bi se olakšala ekonomska analiza, mogu se napraviti razlike između različitih vrsta znanja koje

su važne u ekonomiji zasnovanoj na znanju: znati šta, znati zašto, znati kako i znati ko. Znanje je mnogo širi koncept od informacija, koje su generalno komponente znanja „znam šta“ i „znam zašto“. Ovo su takođe tipovi znanja koji su najbliži tržišnim robama ili ekonomskim resursima koji se uklapaju u funkcije ekonomske proizvodnje. Druge vrste znanja – posebno know-how i know-who – su više „prećutno (tacit) znanje“ i teže ih je kodifikovati i mjeriti. Prećutno (tacit) znanje u obliku vještina potrebnih za rukovanje kodifikovanim znanjem važnije je nego ikada na tržištu rada. Kodifikovano znanje se može smatrati materijalom koji treba transformisati, a prećutno znanje, posebno know-how, kao alat za rukovanje ovim materijalom. Mogućnosti za odabir relevantnih i zanemarivanje nebitnih informacija, prepoznavanje obrazaca u informacijama, tumačenje i dekodiranje informacija, kao i učenje novih i zaboravljanje starih vještina su sve traženije.

Naučni sistem jedne zemlje dobija sve veći značaj u ekonomiji zasnovanoj na znanju. Javne istraživačke laboratorije i institucije visokog obrazovanja su srž sistema nauke, koji u širem smislu uključuje vladina ministarstva nauke i istraživačke savjete, određena preduzeća i druga privatna tijela, kao i prateću infrastrukturu. U ekonomiji zasnovanoj na znanju, sistem nauke doprinosi ključnim funkcijama: i) proizvodnje znanja – razvijanja i pružanja novih znanja; ii) prenošenje znanja – obrazovanje i razvoj ljudskih resursa; i iii) transfer znanja – širenje znanja i pružanje inputa za rješavanje problema [OECD, 1996].

Sistem nauke se tradicionalno smatra primarnim proizvođačem novog znanja, uglavnom kroz osnovna istraživanja na univerzitetima i vladinim laboratorijama. Ovo novo znanje se generalno naziva „naukom“ i tradicionalno se razlikuje od znanja generisanog više primijenjenim ili komercijalnim istraživanjem, koje je bliže tržištu i „tehnološkom“ kraju spektra. U ekonomiji zasnovanoj na znanju, razlika između osnovnih i primijenjenih istraživanja i između nauke i tehnologije postala je donekle zamagljena. Postoji debata o tačnoj liniji između nauke i tehnologije i da li je naučni sistem jedini ili glavni proizvođač novog znanja. Ova debata je relevantna zbog različitih pogleda na odgovarajuću ulogu vlade u finansiranju proizvodnje različitih vrsta znanja.

I tu dolazimo do početne tačke u Vodiču - mjesta i uloge univerziteta u stvaranju novih tehnologija i širenju i transferu tih tehnologija u privredu.

Sistem nauke igra važnu ulogu u prenošenju i širenju znanja kroz privredu. Jedno od obilježja ekonomije zasnovane na znanju je prepoznavanje da je širenje znanja jednako važno kao i njegovo stvaranje, što dovodi do povećane pažnje „mrežama distribucije znanja“ i „nacionalnim sistemima inovacija“. To su agenti i strukture koje podržavaju unapređenje i korišćenje znanja u privredi i veze između njih. Oni su ključni za kapacitet zemlje da proširi inovacije i da apsorbuje i maksimizira doprinos tehnologije proizvodnim procesima i razvoju proizvoda. Pored uspostavljanja veza sa industrijom radi dalje difuzije znanja, od univerziteta i laboratorija se češće traži da direktno doprinesu rješavanju problema u tehnološkim istraživanjima. Uprkos svom generičkom karakteru, naučni sistem je oduvek bio važan za generisanje znanja o plodonosnim mogućnostima i praktičnim zastojeima u primijenjenim istraživanjima i za direktan doprinos strateškim ili komercijalnim rezultatima.

Ekonomija znanja opisuje savremenu komercijalizaciju nauke i akademske nauke. U ekonomiji znanja, inovacije zasnovane na istraživanju se komodificiraju putem patenata i drugih oblika intelektualne svojine. Ekonomija znanja leži na presjeku privatnog preduzetništva, akademske zajednice i istraživanja koje sponzorise vlada. Industrije koje se odnose na znanje predstavljaju veliki udio aktivnosti u većini visokorazvijenih zemalja. Ekonomija znanja zavisi od kvalifikovane radne snage i obrazovanja, jakih komunikacionih mreža i institucionalnih struktura koje podstiču inovacije.

Ekonomija znanja je tržište za proizvodnju i prodaju naučnih i inženjerskih otkrića. Ovo znanje može biti komercijalizovano u obliku patenata ili druge zaštite intelektualne svojine. Proizvođači takvih informacija, kao što su naučni stručnjaci i istraživačke laboratorije, takođe se smatraju dijelom ekonomije znanja. Bayh-Dole zakon iz 1980. godine bio je velika prekretnica u tretmanu intelektualne svojine u SAD jer je omogućavao univerzitetima da zadrže pravo na pronalasku ili otkrića napravljena uz federalno finansiranje istraživanja i razvoja i da pregovaraju o ekskluzivnim licencama. Bayh-Dole zakon je zaslužan za podsticanje interesovanja za aktivnosti transfere tehnologije i povećanje istraživanja i razvoja, komercijalizaciju, mogućnosti obrazovanja i ekonomski razvoj u Sjedinjenim Državama. Suština Bayh-Dole zakona ugrađena je u zakone o intelektualnoj svojini širom svijeta i na taj način doprinijela brzom i efikasnijom komercijalizaciji tehnologija razvijenih na univerzitetima i javnim istraživačkim laboratorijama.

Danas smo svjedoci ogromnog porasta broja različitih načina primjene novih tehnoloških znanja, u industrijskim sistemima koji se neprestano mijenjaju. Stvaranje novih proizvoda i procesa podrazumijeva korišćenje brojnih kombinacija znanja iz mnogo, veoma različitih izvora. Sastoje se od internih izvora, kao što su istraživanje i razvoj, marketinške i proizvodne jedinice, i eksternih (za kompaniju) izvora kao što su kupci i dobavljači. Znanje se može steći i praćenjem konkurenata, ali i poklanjanjem velike pažnje razvoju nauke i tehnologije (NT). Inovacioni procesi su povezani sa fenomenom tehnološkog transfera (TT). Transfer se najčešće zasniva na tehnološkoj inovaciji i često je njen posljedični efekat, posebno u okviru interaktivnih i integrisanih i simultanih modela inovacija. Tehnološki transfer se može definisati kao ulivanje tehnološkog znanja na tržište gdje se ono prodaje i kupuje, a neki teoretičari transfer definišu kao „iznošenje tehnologije na tržište“ [Semenčenko i Kutlaca, 2004].

„Transfer tehnologije (TT) je proces saradnje koji omogućava da naučna otkrića, znanje i intelektualna svojina teku od kreatora, kao što su univerziteti i istraživačke institucije, do javnih i privatnih korisnika. Njegov cilj je da transformiše pronalasku i naučne rezultate u nove proizvode i usluge od koristi društvu. Transfer tehnologije je usko povezan sa transferom znanja“ [WIPO-int].

Tradicionalno, TT se shvatao kao cirkulacija patenata, modela, licenci i znanja. Ovo se može smatrati transferom u užem smislu. TT se i dalje na ovaj način tretira od strane mnogih istraživača. Danas se TT u širem smislu tretira kao tokovi tehničkog znanja, u različitim oblicima, između tržišnih subjekata. Dugačak spisak oblika i izvora može se naći u literaturi [Semenčenko i Kutlaca, 2004]:

- Prodaja/kupovina rezultata istraživanja i razvoja;
- Trgovina licencama, patentima, modelima, znanjem;
- Prodaja/kupovina proizvodnih tehnika i sl.;
- Tehnološko savjetovanje/konsalting;
- Obuka tehničkog osoblja;
- Razmjena tehnoloških informacija.

Ako još više pojednostavimo, dolazimo do sljedećeg:

- Transfer ugrađenih tehnologija (tj. tokovi znanja ugrađeni u nove proizvode, materijale, alate, mašine i slične uređaje), i
- Transfer tehnologija koje nisu ugrađene (tj. drugi oblici tokova tehničkog znanja).

Suština TT su tokovi znanja (a) od istraživačkih institucija do kompanija i (b) između kompanija. Prvi se zove **vertikalni**, a drugi **horizontalni** transfer tehnologije. Svrha tokova novih tehničkih znanja od istraživačkih jedinica ka industriji je obično tehnološka inovacija, dok je svrha tokova između industrijskih preduzeća uglavnom difuzija inovacija. Stoga, difuziju treba tretirati kao primjer horizontalnog TT.

Konačno, sa geografske tačke gledišta, mogu se razlikovati dvije vrste TT:

1. Unutrašnji transfer (unutar granica jedne zemlje), i
2. Eksterni transfer (uvoz i izvoz tehnologija).

Tehnologija prema institucionalnom pristupu, a samim tim i tehnološka inovacija, ima dvije dimenzije:

1. To je institucija (među institucijama kao što su tržište, novac, sistem vrijednosti, norme, tradicije itd.); to je odlika civilizacije koja definiše norme i prikuplja iskustvo racionalne kontrole materijalnog svijeta;
2. Ima i instrumentalnu dimenziju, jer je instrument praćenja i oblikovanja svijeta; precizno definiše, mjeri, konstruiše i gradi.

Zahvaljujući svojim osobinama i dimenzijama, tehnologija je postala karakterističan faktor koji određuje savremenu civilizaciju. Aktivnosti u okviru tehnološke tranzicije trebalo bi da se zasnivaju na razvoju nauke i tehnologije, koje se i u teoriji i u praksi manifestuju kroz koncept inovacionog sistema na nacionalnom nivou, zbog čega se naziva **Nacionalni inovacioni sistem (NIS)** [Semenčenko i Kutlaca, 2004]. „Nacionalni inovacioni sistem je mreža institucija u javnom

ŠEMA GENERALNOG KONCEPTA NIS [PREMA: KUHLMANN, 2003]

i privatnom sektoru čije aktivnosti i interakcije pokreću, uvode, modifikuju i sprovode širenje novih tehnologija” [Freeman, 1987]. Pored ove definicije, za utvrđivanje mjesta koncepta NIS-a u razvojnim politikama važna je i sljedeća definicija: „NIS je složena mreža kompanija, univerziteta, istraživačko-razvojnih instituta, stručnih društava, finansijskih institucija, obrazovne i informacione infrastrukture, državnih agencija i javnih resursa, za generisanje, širenje i primjenu naučno-tehnološkog znanja i znanja u određenoj zemlji” [Riccardo Galli and Morris Teubal 1997].

Može se istaći i da je u okviru naučnoistraživačkog projekta finansiranog od strane Ministarstva nauke a realizovanog od strane Fakulteta za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, UDG, *Istraživanje nacionalnog inovacionog kapaciteta kao faktora za uspostavljanje ekonomije i društva Crne Gore zasnovanog na znanju i kompatibilnog sa inovacionim sistemom Evropske unije* objavljena monografija *Nacionalni inovacioni kapacitet Crne Gore* koja ima za cilj utvrđivanje inovacionih kapaciteta Crne Gore kao i testiranje i definisanje načina integracije i saradnje među institucijama NIS (preduzeća, Instituti, Fakulteti i dr) kao i metodologije praćenja i unapređenja performansi procesa na nivou preduzeća po procesima: nabavke, marketinga, proizvodnje, istraživanja, projektovanja i razvoja.

Istraživanje je omogućilo definisanje prepreka za protok znanja, ideja i tehnologija, obezbjeđivanje integracije nacionalne intelektualne i razvojne zajednice u moćnu koncentraciju znanja na Evropskom i svjetskom nivou, stvarajući preduslov za realizaciju kapitalnih NIIP od nacionalnog ili regionalnog značaja, omogućava najefikasniji transfer znanja, tehnologija i dobre prakse u izgradnji i funkcionisanju nacionalnog inovacionog sistema. Ovo je bilo prvo istraživanje u cilju izgradnje NIK Crne Gore. [Tinaj i Kutlača, 2015].

Sve ovo dodatno pojašnjava definicija tehnološke inovacije kao „novo znanje ili nova kombinacija postojećeg znanja korišćenog u ekonomske svrhe” [Edquist i Johnson, 1997]. Inovacija se može smatrati rezultatom učenja, koje je po svojoj prirodi interaktivan i kumulativan proces. Interakcije u privredi kombinuju različita znanja ili stvaraju nova, što ponekad rezultira novim proizvodom ili procesom. Interakcije se sprovode, ne samo sa IR jedinicama, već i sa drugim sektorima unutar kompanije, između kompanija

POSLOVNE INOVACIONE AKTIVNOSTI

Inženjerske, projektantske i druge kreativne aktivnosti

01

Aktivnosti u vezi sa intelektualnom svojinom (IS)

02

Razvoj softvera i aktivnosti baze podataka

03

Aktivnosti upravljanja inovacijama

04

Aktivnosti istraživanja i eksperimentalnog razvoja

05

Marketing i aktivnosti na vrijednosti Brenda

06

Aktivnosti obuke zaposlenih

07

Poslovi u vezi sa nabavkom ili davanjem u zakup materijalnih dobara

08

i kupaca, između različitih kompanija, između kompanija i državnih institucija itd. Tehnološki razvoj je, dakle, proizvod složene interakcije: preduzeća, IR instituta, univerziteta, stručnih društava, obrazovne i informacione infrastrukture, finansijskih institucija, državnih agencija i javnih resursa. Ričard Nelson je ovu složenu mrežu kompanija, drugih organizacija i institucija nazvao „mašinom kapitalističkog rasta“ [prema: Albuquerque, 1997], a nekoliko godina kasnije *nacionalnim inovacionim sistemom* [Nelson, 1993].

Prema Oslo priručniku [OECD, 1992; OECD, 2018]: Inovacija se koristi za uspješnu komercijalnu (tržišnu) primjenu pronalaska – očigledno, svi pronalasci ne završavaju kao inovacije! Postoje tri osnovna uslova za pronalazak da bi se kvalifikovao za standardni patent za pronalazak:

- pronalazak mora biti nov,
- koristan, i
- mora dokazati inventivni nivo, odnosno ne smije biti očigledan iskusnim praktičarima u dotičnoj tehnološkoj oblasti.

Naučno-tehnološka inovacija je transformacija ideje u novi ili poboljšani proizvod na tržištu, u novi ili poboljšani proizvodni/radni proces za industriju i trgovinu, ili novi pristup u društvenim uslugama. Tehnološke inovacije uključuju nove proizvode i procese i značajne tehnološke promjene postojećih proizvoda i procesa. Inovacija se primjenjuje ako se primjenjuje na tržištu (proizvodna inovacija) ili se koristi u procesu proizvodnje (procesna inovacija).

Inovacija je novi ili poboljšani proizvod ili proces (ili njihova kombinacija) koji se značajno razlikuje od prethodnih proizvoda ili procesa proizvodne jedinice i koji je stavljen na raspolaganje potencijalnim korisnicima (proizvod) ili je uveden u upotrebu od strane proizvodne jedinice (proces) [OECD, 2018].

Poslovne inovacione aktivnosti obuhvataju sve razvojne, finansijske i komercijalne aktivnosti preduzete od strane firme koje imaju za cilj da dovedu do inovacije za firmu. Inovacione aktivnosti mogu rezultirati inovacijom, biti u toku, odložene ili napuštene.

Poslovne inovacione aktivnosti uključuju [OECD, 2018.]:

1. Aktivnosti istraživanja i eksperimentalnog razvoja (IR).

Aktivnosti istraživanja i eksperimentalnog razvoja (R&D) obuhvataju kreativan i sistematičan rad koji se preduzima u cilju povećanja zaliha znanja i osmišljavanja novih primjena raspoloživog znanja. Prema definiciji Frascati priručnika iz 2015. (OECD, 2015: § 2.5 do 2.7), aktivnosti istraživanja i razvoja moraju ispuniti pet kriterijuma:

- (i) novo;
- (ii) kreativno;
- (iii) rješavanje neizvjesnog ishoda;
- (iv) sistematsko; i
- (v) prenosivo i/ili ponovljivo.

Istraživanje i razvoj obuhvata osnovna istraživanja, primijenjena istraživanja i eksperimentalni razvoj.

Istraživanje i razvoj kao inovativna aktivnost: po definiciji, primijenjeno istraživanje je usmjereno ka određenom praktičnom cilju, dok eksperimentalni razvoj nastoji da proizvede nove proizvode ili procese ili da poboljša postojeće proizvode ili procese. Dakle, postoji namjera za inovacijama. Iako se osnovna istraživanja za povećanje zaliha znanja firme ne mogu koristiti za praćenje specifičnih inovacija tokom perioda posmatranja, iz praktičnih razloga, sve vrste istraživanja i razvoja koje sprovode ili plaćaju poslovna preduzeća smatraju se po definiciji kao inovacione aktivnosti tih firmi.

2. Inženjerske, projektantske i druge kreativne aktivnosti.

Inženjerske, dizajnerske i druge kreativne radne aktivnosti pokrivaju eksperimentalne i kreativne aktivnosti koje mogu biti usko povezane sa istraživanjem i razvojem, ali ne ispunjavaju svih pet kriterijuma istraživanja i razvoja. Ovo uključuje prateće ili pomoćne aktivnosti istraživanja i razvoja, ili aktivnosti koje se obavljaju nezavisno od istraživanja i razvoja. Inženjering obuhvata procedure, metode i standarde proizvodnje i kontrole kvaliteta. Aktivnosti uključuju planiranje tehničkih specifikacija, testiranje, evaluaciju, podešavanje i pretproizvodnju za robu, usluge, procese ili sisteme; instaliranje opreme, opremanje alata, testiranje, probe i demonstracije korisnika; i aktivnosti za izvlačenje znanja ili informacija o dizajnu iz postojećih proizvoda ili procesne opreme („*obrnuti inženjering*“ - „*reverse engineering*“). Za mnoge uslužne firme, dizajn i drugi kreativni rad predstavljaju njihovu glavnu kreativnu aktivnost za inovacije. Iako ove aktivnosti često rezultiraju znanjem, one rijetko ispunjavaju zahtjeve funkcionalne novosti i nesigurnosti za istraživanje i razvoj, ili se sprovode na ad hoc osnovi. Dizajn obuhvata širok spektar aktivnosti za razvoj nove ili modifikovane funkcije, oblika ili izgleda za robu, usluge ili procese, uključujući poslovne procese koje će koristiti sama firma. Cilj dizajna proizvoda je poboljšanje atraktivnosti (estetike) ili lakoće upotrebe (funkcionalnosti) robe ili usluga. Dizajn procesa, koji se može usko povezati sa inženjeringom, poboljšava efikasnost procesa. Zajedničke karakteristike aktivnosti dizajna proizvoda uključuju uključivanje potencijalnih korisnika u proces dizajna (kroz ankete potencijalnih korisnika, etnografsko istraživanje, ko-kreaciju ili grupe korisnika projekta), pilot testiranje na uzorku potencijalnih korisnika i studije nakon implementacije kako bi se identifikovali ili riješili problemi sa određenim dizajnom.

Drugi kreativni rad obuhvata sve aktivnosti za sticanje novih znanja ili primjenu znanja na nov način koji ne ispunjavaju specifične zahtjeve novine i neizvjesnosti (takođe koje se odnose na neočiglednost) za istraživanje i razvoj. Drugi kreativni rad uključuje ideje (kreativni proces generisanja novih ideja), razvoj koncepta za inovacije i aktivnosti vezane za organizacione promjene kao dio inovacionih aktivnosti proizvoda ili poslovnih procesa. Inženjerski, dizajnerski i drugi kreativni poslovi kao inovaciona djelatnost: većina dizajnerskih i drugih kreativnih poslova su inovacione aktivnosti, sa izuzetkom manjih promjena dizajna koje ne ispunjavaju zahtjeve za inovaciju, kao što je proizvodnja postojećeg proizvoda u novoj boji. Identifikovanje upotrebe metodologija dizajnerskog razmišljanja od strane firmi može pomoći da se razlikuju manje promjene dizajna od inovacionih aktivnosti. Mnoge inženjerske aktivnosti nisu inovacione aktivnosti, kao što su svakodnevna proizvodnja i procedure kontrole kvaliteta za postojeće procese. Inženjerske aktivnosti za obrnuti inženjering, ili za izmjenu ili uvođenje novih proizvodnih procesa, usluga ili metoda isporuke, mogu ili ne moraju biti inovaciona aktivnost, u zavisnosti od toga da li se ove aktivnosti sprovode radi inovacije ili iz drugih razloga.

3. Marketing i aktivnosti na vrijednosti brenda.

Marketinške aktivnosti i aktivnosti na vrijednosti brenda uključuju istraživanje tržišta i testiranje tržišta, metode određivanja cijena, plasman proizvoda i promociju proizvoda; oglašavanje proizvoda, promocija proizvoda na sajmovima ili izložbama i razvoj marketinških strategija. Oni takođe uključuju oglašavanje zaštitnih znakova koji nisu direktno povezani sa određenim proizvodom, kao što je oglašavanje povezano sa imenom firme, kao i aktivnosti za odnose s javnošću koje doprinose reputaciji firme i kapitalu brenda. Aktivnosti prodaje i distribucije nisu dio marketinga i aktivnosti brenda. Marketinške aktivnosti i aktivnosti brenda kao inovativne aktivnosti: marketinške aktivnosti za postojeće proizvode su samo inovacione aktivnosti ako je marketinška praksa sama po sebi inovacija. Za mnoge kompanije, samo mali dio marketinških troškova će vjerovatno biti povezan sa inovacijama proizvoda uvedenim u posmatranom periodu. Relevantne inovacione aktivnosti uključuju preliminarno istraživanje tržišta, testiranje tržišta, oglašavanje na tržištu i razvoj mehanizama za određivanje cijena i metoda plasmana proizvoda za inovacije proizvoda. U nekim slučajevima, prednosti inovacije poslovnog procesa mogu se takođe plasirati na tržište, na primjer ako inovacija poslovnog procesa ima koristi za životnu sredinu ili poboljšava kvalitet proizvoda.

4. Aktivnosti u vezi sa intelektualnom svojinom (IS).

Aktivnosti u vezi sa intelektualnom svojinom (IS) uključuju zaštitu ili eksploataciju znanja, često stvorenog kroz istraživanje i razvoj, razvoj softvera i inženjering, dizajn i drugi kreativni rad. Aktivnosti intelektualne svojine obuhvataju sve administrativne i pravne poslove za podnošenje zahtjeva, registraciju, dokumentovanje, upravljanje, trgovinu, licenciranje, tržište i sprovođenje sopstvenih prava intelektualne svojine (PIS), sve aktivnosti na sticanju prava intelektualne svojine od drugih organizacija, kao što je licenciranje ili direktna kupovina intelektualne svojine, i aktivnosti za prodaju intelektualne svojine trećim licima. Prava intelektualne svojine obuhvataju patente, patente za upotrebu, industrijski dizajn, žigove, autorska prava, dizajn integrisanih kola, prava oplemenjivača biljaka (nove sorte biljaka), geografske oznake i povjerljive informacije kao što su poslovne tajne. Aktivnosti u vezi sa intelektualnom svojinom kao inovaciona aktivnost: IS aktivnosti za ideje, pronalaska i nove ili poboljšane proizvode ili poslovne procese razvijene tokom perioda posmatranja su aktivnosti inovacije. Primjeri uključuju aktivnosti za prijavljivanje prava intelektualne svojine za inovaciju ili pronalazak, licenciranje prava na korišćenje pronalaska ili inovacije, ili licenciranje intelektualne svojine za pronalaska i inovacije. Sve IS aktivnosti za pronalaska napravljene prije perioda posmatranja i za proizvode i poslovne procese koji su postojali prije perioda posmatranja treba da budu isključeni. Ispitanicima koji su učestvovali u prikupljanju podataka može biti teško da razlikuju aktivnosti intelektualne svojine za inovacije od aktivnosti intelektualne svojine za postojeće proizvode ili poslovne procese, posebno ako se IS upravlja u posebnom odjeljenju sa sopstvenim budžetom i postoji veliki portfelj IS pod upravljanjem.

5. Aktivnosti obuke zaposlenih.

Obuka zaposlenih obuhvata sve aktivnosti koje su plaćene ili subvencionisane od strane firme kako bi se razvila znanja i vještine koje su potrebne za specifičnu trgovinu, zanimanje ili zadatke zaposlenih u firmi. Obuka zaposlenih obuhvata obuku na radnom mjestu i obrazovanje u vezi sa poslom u institucijama za obuku i obrazovanje. Obuka zaposlenih kao inovaciona aktivnost: aktivnosti obuke zaposlenih za korišćenje postojećih proizvoda ili poslovnih procesa, unapređenje opštih vještina ili obuka jezika nisu inovacione aktivnosti. Primjeri obuke kao inovacione aktivnosti uključuju obuku osoblja za korišćenje inovacija, kao što su novi softverski logistički sistemi ili nova oprema; i obuka relevantna za implementaciju inovacije, kao što je obučavanje osoblja ili kupaca o karakteristikama inovacije proizvoda. Obuka zaposlenih koja je neophodna za razvoj inovacije, kao što je obuka za istraživanje i razvoj ili za dizajn, je dio aktivnosti istraživanja i razvoja ili deo inženjeringa, dizajna i drugog kreativnog rada.

6. Razvoj softvera i aktivnosti baze podataka.

Razvoj softvera i aktivnosti baze podataka uključuju:

- In-house razvoj i kupovina kompjuterskog softvera, opisa programa i pratećih materijala za sisteme i aplikativni softver (uključujući standardne softverske pakete, prilagođena softverska rješenja i softver ugrađen u proizvode ili opremu).
- Pribavljanje, interni razvoj i analiza kompjuterskih baza podataka i drugih kompjuterizovanih informacija, uključujući prikupljanje i analizu podataka u vlasničkim kompjuterskim bazama podataka i podataka dobijenih iz javno dostupnih izveštaja ili Interneta.
- Aktivnosti na nadogradnji ili proširenju funkcija sistema informacionih tehnologija (IT), uključujući kompjuterske programe i baze podataka. Ovo uključuje statističku analizu podataka i aktivnosti rudarenja podataka.

Troškovi povezani sa korišćenjem i pristupom računarskim i drugim uslugama informacione i komunikacione tehnologije (IKT), kao što su usluge skladištenja i obrade u oblaku, mogu biti dio aktivnosti razvoja softvera i baze podataka ako nastanu u tu svrhu. Međutim, računarske i IT usluge za održavanje hardverskih sistema uglavnom nisu razvoj softvera i aktivnost baze podataka. Aktivnosti razvoja softvera i baze podataka obuhvataju aktivnosti koje mogu biti nepovezane sa inovacijama, kao što su manje nadogradnje postojećeg softvera (bilo

razvijenog u kompaniji ili kupljenog) i kupovina i analiza baza podataka za računovodstvo i druge rutinske poslovne funkcije. Razvoj softvera i aktivnosti baze podataka kao inovaciona aktivnost: razvoj softvera je inovativna aktivnost kada se koristi za razvoj novih ili poboljšanih poslovnih procesa ili proizvoda, kao što su kompjuterske igre, logistički sistemi ili softver za integraciju poslovnih procesa. Aktivnosti baze podataka su inovacijska aktivnost kada se koriste za inovacije, kao što su analize podataka o svojstvima materijala ili preferencijama kupaca.

7. Poslovi u vezi sa nabavkom ili davanjem u zakup materijalnih dobara.

Aktivnosti u vezi sa nabavkom ili zakupom materijalne imovine obuhvataju kupovinu, zakup ili sticanje putem preuzimanja zgrada, mašina, opreme ili in-house proizvodnju takvih dobara za sopstvenu upotrebu. Oprema uključuje predmete kao što su instrumenti, transportna oprema i računarski hardver za IT sisteme. Materijalna imovina u vlasništvu firme ostaje u korporativnim bilansima više od jedne godine. Nabavka materijalne imovine je obuhvaćena kategorijom bruto investicija u osnovna sredstva u nacionalnim računima za relevantne kategorije sredstava. Finansijski izveštaji firme će pružiti informacije o troškovima za dodatke nekretninama, postrojenjima i opremi. Bilans stanja će odražavati ukupnu vrijednost zaliha imovine. Pored sticanja ili razvoja za sopstveni račun takve imovine, firme mogu da obezbijede svoje usluge davanjem u zakup ili iznajmljivanjem od spoljnih strana. Ovo uključuje plaćanja za usluge u oblaku za korišćenje sredstava kao što su serveri. Takvi troškovi predstavljaju indirektnu mjeru korišćenja. Nabavka ili zakup materijalne imovine za inovacije: nabavka ili zakup materijalne imovine može biti sama po sebi inovativna aktivnost, kao što je kada firma kupuje ili iznajmljuje opremu sa značajno drugačijim karakteristikama od postojeće opreme koju koristi za svoje poslovne procese. Nabavka materijalnih kapitalnih dobara generalno nije inovativna aktivnost ako se radi o zamjeni ili investicijama za proširenje kapitala koje su nepromijenjene, ili ako se sastoji od samo manjih promjena u poređenju sa postojećim zalihama materijalnog kapitala firme. Zakup ili iznajmljivanje materijalne imovine je inovaciona aktivnost ako je ova imovina potrebna za inovacije proizvoda ili poslovnih procesa. Mjerenje inovacione aktivnosti treba da bude otporno na poslovne odluke o tome da li da direktno posjedujete ili iznajmite sredstvo koje će se koristiti za inovacije. Na primjer, zakup dodatnog građevinskog prostora za dizajnersku laboratoriju može biti inovaciona aktivnost. Isto tako, korišćenje usluga u oblaku trećih strana za transformaciju i efikasnije poslovanje može doprinijeti inovaciji poslovnog procesa ili podržati isporuku novih proizvoda kupcima.

8. Aktivnosti upravljanja inovacijama.

Inovacioni menadžment uključuje sve sistematske aktivnosti za planiranje, upravljanje i kontrolu unutrašnjih i eksternih resursa za inovacije. Ovo uključuje način na koji se dodjeljuju resursi za inovacije, organizaciju odgovornosti i donošenja odluka među zaposlenima, upravljanje saradnjom sa spoljnim partnerima, integraciju spoljnih inputa u inovacione aktivnosti firme i aktivnosti za praćenje rezultata inovacija i podršku učenju iz iskustva. Upravljanje inovacijama uključuje aktivnosti za uspostavljanje politika, strategija, ciljeva, procesa, struktura, uloga i odgovornosti za bavljenje inovacijama u firmi, kao i mehanizama za njihovu procjenu i reviziju. Informacije o upravljanju inovacijama su relevantne za istraživanje efikasnosti rashoda na inovacione aktivnosti za generisanje prodaje ili drugih rezultata inovacije. Prakse upravljanja inovacijama su relevantne za inovativno aktivne firme, iako se stepen formalnosti i složenost ovih praksi mogu značajno razlikovati među firmama. Ispitanici iz firmi sa samo *ad hoc* inovacijama zasnovanim na sticanju ili zakupu materijalne imovine možda neće prepoznati da njihova firma ima praksu upravljanja inovacijama. Pošto aktivnosti upravljanja inovacijama nisu relevantne za neinovativna preduzeća, preporučuje se prikupljanje kvalitativnih podataka o praksama upravljanja inovacijama samo za inovativno aktivne firme. Praksa upravljanja inovacijama koja je potencijalno relevantna za sve firme je traženje spoljnih izvora ideja za inovacije. Firme koje traže ideje u eksternim izvorima neće biti inovativno aktivne ako odluče da ne razviju ideju tokom perioda posmatranja. Preporučuje se prikupljanje podataka o aktivnostima pretraživanja u pitanjima o izvorima znanja za inovacije za sve tipove firmi ako je moguće.

Nacrt međunarodnog kodeksa ponašanja za transfer tehnologije definisao je tehnologiju kao sistematsko znanje za primjenu procesa koji rezultira proizvodnjom proizvoda ili pružanjem usluge. Dalje, „tehnologija se odnosi na teorijsko i praktično znanje, vještine i artefakte koji se mogu koristiti za razvoj proizvoda i usluga, kao i njihovih sistema proizvodnje i isporuke“. Tehnologija se može oličiti u ljudima, materijalima, kognitivnim i fizičkim procesima, postrojenjima, opremi i alatima. Na osnovu gornje definicije tehnologije, Kodeks je definisao transfer tehnologije kao „prenos sistematskog znanja za proizvodnju proizvoda, za primjenu procesa ili za pružanje usluge i ne obuhvata puku prodaju ili zakup robe“. Iz ovoga, pet kategorija transakcija može predstavljati transfer tehnologije na sljedeći način [UNCTAD, 2014]:

- Ustupanje, prodaja i **licenciranje** svih oblika industrijske svojine, osim žigova, uslužnih znakova i trgovačkih imena kada nisu dio transakcija transfera tehnologije;
- Pružanje **znanja i tehničke ekspertize** u obliku studija izvodljivosti, planova, dijagrama, modela, uputstava, vodiča, formula, osnovnih ili detaljnih inženjerskih projekata, specifikacija i opreme za obuku, usluga koje uključuju tehničko savjetodavno i rukovodeće osoblje i obuku osoblja;
- Obezbjedivanje **tehnoloških znanja** neophodnih za instalaciju, rad i funkcionisanje postrojenja i opreme, kao i projekte „ključ u ruke“;
- Pružanje tehnoloških znanja neophodnih za sticanje, ugradnju i upotrebu mašina, opreme, repromaterijala i/ili sirovina stečenih kupovinom, lizingom ili drugim putem;
- Obezbjedivanje tehnoloških sadržaja aranžmana industrijske i tehničke saradnje [UNCTAD, 1985].

Strane direktne investicije (SDI) su glavni pokretač stvaranja, transfera i širenja tehnologija. Najveći i najvažniji izvor i implementator pomenutih SDI su multi (trans)nacionalne kompanije (TNK). Uloga SDI koju TNK preuzimaju u stvaranju, transferu i difuziji tehnologije je sljedeća [UNCTAD, 2014]:

1. Uloga TNK u generisanju tehnologije

TNK imaju tendenciju da centralizuju svoje R&D objekte u svojim matičnim zemljama. U cjelini, zemlje u razvoju nastavljaju da privlače samo marginalne delove stranih pridruženih istraživanja, a veliki dio onoga što dobijaju odnosi se na prilagođavanje i tehničku podršku, a ne na inovacije.

2. Uloga TNK u transferu tehnologije

TNK prenose tehnologije direktno stranim zemljama domaćinima na dva načina: internalizovane filijalima pod njihovim vlasništvom i kontrolom i eksternalizovane drugim firmama. Internalizovani transfer ima oblik direktnih investicija i, po definiciji, vlasništvo je TNK. Teško je izmjeriti i direktno procijeniti količine tehnologije prenete na ovaj način. Eksternalizovani načini transfera od strane TNK imaju različite oblike: manjinska zajednička ulaganja, franšizing, prodaja kapitalnih dobara, licence, tehnička pomoć, podugovaranje ili aranžmani za proizvodnju originalne opreme.

S obzirom na postojanje komercijalno izvodljivog izbora, prednosti razvoja od internalizovanog transfera uključuju:

- obezbjeđivanje finansijskih sredstava zajedno sa tehnologijom;
- mogućnost proširenja tehnološke baze privrede domaćina (iako to nije isključivo za internalizovani transfer);
- korišćenje napredne tehnologije koja možda neće biti dostupna putem eksternalizovanog transfera ili korišćenje zrele tehnologije primijenjene u međunarodnoj proizvodnoj mreži;
- veća brzina prenosa;
- pristup tehnološkim sredstvima TNC-a koji obezbjeđuju osnovne komponente, kao i nude mogućnosti učenja za privredu domaćina.

Nedostaci internalizovanog transfera uključuju:

- Ekonomija domaćin mora da plati cijeli „paket“ koji donosi TNC, a koji, pored tehnologije, može uključivati imena brendova, finansije, vještine i menadžment. Internalizovani transfer može se pokazati skupljim od eksternalizacije, posebno tamo gdje lokalne firme već posjeduju ove druge komponente paketa.
- Zadržavanje tehnologije i vještina unutar mreže TNC-a može spriječiti dublje procese učenja i preliivanja u lokalnu ekonomiju, posebno tamo gdje lokalna filijala ne razvija sposobnosti za istraživanje i razvoj.

3. Uloga TNK u tehnološkoj difuziji

Upotreba nove tehnologije od strane primaoca je samo jedna od njegovih prednosti koje ekonomija primaoca dobija od te tehnologije. Druga, često veća, korist je širenje tehnologije i vještina unutar privrede domaćina. Mnogi oblici difuzije se ne cijene niti plaćaju na tržištima. To su eksternalije koje nastaju nehotice ili su namjerno preduzete da bi se prevazišli problemi sa informacijama. Dakle, kao odgovor na prisustvo TNK, lokalne firme i industrije mogu postati povezane u tehnološke procese tih firmi kroz „demonstracione efekte“, na primjer, gdje domaće firme nastoje da imitiraju tehnologiju koju primjenjuju TNK i da se takmiče sa TNK poboljšavajući svoje tehnološke sposobnosti i povećavajući produktivnost. Što je još važnije, do difuzije može doći kroz saradnju između stranih filijala i domaćih dobavljača i kupaca, što dovodi do transfera tehnologije vertikalno povezanim firmama i pružaocima usluga. Štaviše, mobilnost radne snage od stranih filijala ka domaćim firmama, posebno visokokvalifikovanog osoblja, može stimulisati tehnološki razvoj.

S druge strane, takvi efekti preliivanja možda neće biti neizbježni, kao kada TNC pažljivo čuva svoju konkurentsku prednost u svojoj tehnologiji, bilo kroz zadržavanje unutar TNC mreže, i/ili kroz ograničeni transfer vještina zaposlenima i/ili kroz restriktivne uslove u ugovorima zaposlenih, sprečavajući ih da otkriju tehničke tajne ili da rade za direktne konkurente tokom određenog vremenskog perioda.

1.2. TRANSFER TEHNOLOGIJE - DEFINICIJE

Tehnološki transfer (TT) je definisan u glavnim metodološkim dokumentima međunarodnih organizacija relevantnih za upravljanje naučnim i tehnološkim razvojem na globalnom nivou: UN, OECD, WIPO. Ovdje je posebno naglašena regulativa i organizacija statističkog praćenja naučnoistraživačke i inovacione djelatnosti od strane UNESCO-UIS, EUROSTAT, OECD i Svjetske banke. Istovremeno, sve navedene međunarodne organizacije međusobno saraduju i usklađuju metodologije, metode i tehnike u oblasti upravljanja i statistike nauke i inovacija. Kada je riječ o primjeni tih metodoloških standarda, uputstava i procedura, uočava se „inventivnost“ i „maštovitost“ nacionalnih institucija i pojedinaca. Da li je u pitanju nepoznavanje međunarodnih standarda ili, možda, neslaganje sa njima, ili, jednostavno, želja da se koristi sopstvena definicija, metodologija, postupak i slično, teško je odgonetnuti. Očigledan primjer ove, po mišljenju autora Vodiča, nepotrebne „inventivnosti“, je veliki broj definicija tehnološkog transfera, od kojih se navode sljedeći primjeri:

- Transfer tehnologije je prenos znanja i otkrića široj javnosti. Može se desiti kroz publikacije, obrazovane studente koji ulaze u radnu snagu, razmjenu na konferencijama i odnose sa industrijom. Za potrebe ovog vodiča, međutim, transfer tehnologije se odnosi na formalno licenciranje tehnologije trećim stranama, pod vođstvom profesionalaca zaposlenih na univerzitetima, istraživačkim fondacijama i preduzećima, u odjeljenjima fokusiranim na ove aktivnosti [MIT, 2010].
- Transfer tehnologije je kretanje znanja i otkrića sa univerziteta u korist šire javnosti. Javlja se na mnogo načina: kroz istraživačke publikacije, razmjenu na naučnim konferencijama i neformalne i formalne odnose sa industrijom. Ono što je najvažnije, transfer tehnologije se

INTELEKTUALNA SVOJINA SPADA U KATEGORIJU NEMATERIJALNE ILI NEMATERIJALNE SVOJINE.

POJEDINAC, KOMPANIJA ILI ORGANIZACIJA MOGU ZAŠTITITI SLJEDEĆE OBLIKE NEMATERIJALNE IMOVINE:

Inovativni proizvodi ili procesi po patentu ili upotrebnom modelu

01

Kulturna, umjetnička i književna djela uključujući, u određenim zemljama, softver i baze podataka – autorska ili srodna prava

02

Kreativni dizajn, uključujući dizajn tekstila industrijski dizajn,

03

Prepoznatljivi znaci zaštitni znak

04

proizvodi određenog kvaliteta ili reputacije koji potiču sa određenog geografskog područja – naziv porijekla i geografska oznaka

05

Mikročipovi - poluprovodnička topografija

06

Podaci komercijalne vrijednosti poslovna tajna.

07

dešava preko obrazovanih studenata koji ulaze u radnu snagu. Za potrebe ovog vodiča, međutim, transfer tehnologije (uobičajeno poznat kao „tehnološki transfer“) se odnosi na formalno licenciranje tehnologije i intelektualne svojine trećim stranama [Stanford University, 2012].

- Transfer tehnologije je široko definisan kao sveobuhvatni proces kojim znanje, objekti ili sposobnosti promoviraju inovacije u SAD i industrijsku konkurentnost u cilju poboljšanja ekonomske sigurnosti i poboljšanja kvaliteta života. Može se desiti na mnogo načina, kao što su publikacije, razmjene na konferencijama i odnosi sa industrijom. Međutim, za potrebe ovog vodiča, „transfer tehnologije“ se odnosi na formalno licenciranje tehnologije i IP drugim stranama u korist APL-a, ostatka Univerziteta Džons Hopkins (JHU), sponzora, nacije i, kada je prikladno, međunarodnih lica [Univerzitet Džons Hopkins, 2019]. Ovdje je zanimljivo citirati razliku između TT i tehnološke tranzicije: „Tranzicija se obično vrši direktno na vladu Sjedinjenih Država ili na izvođača koji je izabrala vlada radi daljeg razvoja tehnologije i/ili proizvodnje i integracije u operativne sisteme. Tehnološka tranzicija je primarni metod pomoću kojeg APL prenosi znanje/IP američkoj vladi u cilju unapređenja industrijske namjene za APL/com. Novi proizvodi ili usluge za javnu upotrebu“ [Johns Hopkins University, 2019].
- Transfer tehnologije je proces kojim se znanje i otkrića šire javnosti. Može se desiti kroz publikacije, obrazovanje studenata koji ulaze u radnu snagu, razmjene na konferencijama i odnose sa industrijom, između ostalog. U ovom vodiču, transfer tehnologije je opšti termin koji se odnosi na formalno licenciranje tehnologije trećim stranama pod vođstvom profesionalaca zaposlenih na univerzitetima, istraživačkim fondacijama i preduzećima [Ohio State University, 2019].
- Transfer tehnologije je prenos znanja i otkrića široj javnosti. Može se desiti kroz publikacije, diplomce koji ulaze

u radnu snagu i odnose sa vladinim subjektima, neprofitnim organizacijama i industrijom, između ostalog. U ovom vodiču, transfer tehnologije se odnosi na licenciranje pronalazaka trećoj strani i opisuje neke od načina na koje U od T može da podrži ovaj proces [University of Toronto, 2021.].

- Transfer tehnologije je prenos znanja i otkrića široj javnosti. Može se desiti kroz publikacije, obrazovane studente koji ulaze u radnu snagu, razmjenu na konferencijama i odnose sa industrijom. Za potrebe ovog vodiča, međutim, transfer tehnologije se odnosi na formalno licenciranje tehnologije trećim stranama, pod vođstvom profesionalaca zaposlenih na univerzitetima, istraživačkim fondacijama i preduzećima, u odeljenjima fokusiranim na ove aktivnosti. Upotreba termina „tehnologija“ u ovom kontekstu odražava dominaciju ove oblasti otkrića u nauci o životu, fizičkim naukama i informacionim tehnologijama, ali ne treba da se tumači tako da znači da je oblast ograničena na takve oblasti. Za potrebe ovog vodiča, „tehnologija“ obuhvata svu intelektualnu svojinu koja se može stvoriti u okviru univerziteta, uključujući, između ostalog, pronalazke; materijalni materijali za istraživanje; softver, knjige, multimedijalni ili audio-vizuelni materijali; i umjetnička dela [Brandeis University, 2023].

Navedene definicije su korisne sa stanovišta dalje razrade samog procesa transfera tehnologije, jer sadrže većinu glavnih aktivnosti, institucija i pojedinaca uključenih u ovaj proces. Ipak, ovu „listu“ definicija završavamo definicijom zaslužne međunarodne organizacije - WIPO:

Transfer tehnologije je proces prenošenja naučnih otkrića iz jedne organizacije u drugu u svrhu daljeg razvoja i komercijalizacije [WIPO, 2022].

Ova definicija je značajna za Vodič jer naglašava prenošenje rezultata naučnoistraživačkog rada u cilju njegove komercijalizacije. Upravo tu su sadržane sve aktivnosti tehnološkog transfera, koje će biti predmet dalje razrade u Vodiču!

1.3. INTELEKTUALNA SVOJINA U CRNOJ GORI

U ekonomiji zasnovanoj na znanju intelektualna svojina igra značajnu, ključnu ulogu. Novi proizvodi, brendovi i kreativni dizajni koji se svakodnevno pojavljuju na tržištu rezultat su ljudske inovacije i kreativnosti, a glavni pokretači ovih inovacija su kako mala i srednja preduzeća, tako i univerziteti i javne laboratorije [Karanić Petra i Koprivica Mladen M., 2020].

Uloga zaštite prava intelektualne svojine je da podstakne pojedince ili kompanije i organizacije da kreiraju nove i društveno poželjne i korisne inovacije. Zaštićena intelektualna svojina može postati dragocjena imovina za pojedinca ili za kompaniju ili organizaciju ako se komercijalno koristi na odgovarajući način. U ovom kontekstu, imovina se može posmatrati kao:

1. Materijalna ili nematerijalna sredstva (npr. zgrade, mašine, postrojenja, itd.), i
2. Nematerijalna ili nematerijalna imovina (ljudski kapital, znanje i iskustvo, ideje, brendovi, dizajn itd.).

Uloga ovih prava zaštite intelektualne svojine je da „pretvore“ nematerijalnu svojinu u materijalnu svojinu i na taj način stvore vrijednu i u određenim slučajevima ekskluzivnu imovinu kojom se može trgovati na tržištu. S obzirom na to da intelektualna svojina ima sve karakteristike imovine, to znači da se njome može raspolagati kao i svakom drugom imovinom: može se prodati, dati na korišćenje, a može se i naslijediti [Karanić Petra i Koprivica Mladen M., 2020].

Prava zaštite intelektualne svojine omogućavaju preduzećima i organizacijama da:

1. sprečavaju druge da kopiraju njihove proizvode i usluge, ili koriste njihove inovacije, što je danas posebno važno u uslovima povećane konkurencije na tržištu,

2. stvore jak brend svojih proizvoda/usluga razlikovanjem tih proizvoda/usluga kroz strateško korišćenje nekoliko različitih oblika prava intelektualne svojine,
3. dobijanje korisnih i dragocjenih informacija - analiza komercijalnih i tehničkih informacija dostupnih iz zaštićene industrijske svojine (patent, žig, industrijski dizajn itd.) može pomoći kompanijama i organizacijama da razumiju različite tehnološke trendove na tržištu i identifikuju oblasti budućih tehnoloških istraživanja i razvoja, čime se skraćuju potrebno vrijeme i smanjuju troškovi istraživanja i razvoja sopstvenih proizvoda i/ili usluga,
4. ostvaruju prihod putem licenciranja, franšizinga ili drugih načina komercijalnog korišćenja sopstvene intelektualne svojine,
5. ostvari mogućnost finansiranja iz različitih izvora - imovina koja je zaštićena određenim oblicima zaštite prava intelektualne svojine može se procijeniti na njenu vrijednost i na osnovu te vrijednosti pribaviti neophodno dalje finansiranje,
6. povećaju sopstvenu komercijalnu vrijednost,
7. otvaranje novih tržišta,
8. ostvaruju različite oblike poslovne saradnje - prava zaštite intelektualne svojine predstavljaju osnovu za saradničku saradnju, kao što je saradnička saradnja u istraživanju i razvoju i
9. obezbijede tzv. poslovnu slobodu - posjedovanje ili licenciranje ključnih oblika zaštite prava intelektualne svojine može smanjiti poslovni rizik preduzeća i organizacija u smislu povrede tuđih prava intelektualne svojine.

Zavod za intelektualnu svojinu je osnovna nacionalna institucija za zaštitu intelektualne svojine u Crnoj Gori. Kancelarija za intelektualnu svojinu Crne Gore osnovana je 11. maja 2007. godine kao poseban organ u sistemu državne uprave, a od 2017. godine funkcioniše kao samostalan organ u okviru Ministarstva za ekonomski razvoj i turizam Crne Gore kao Direkcija za intelektualnu svojinu (DIS). Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma Crne Gore nadležno je za pripremu propisa u oblasti intelektualne svojine.

Prava intelektualne svojine su navedena u članu 27 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koji naglašava pravo na zaštitu kreativnosti. Najveće civilizacijske tekovine su prvi međunarodni ugovori u oblasti intelektualne svojine, a to su Pariska konvencija za zaštitu industrijske svojine iz 1883. godine i Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela iz 1886. godine. Kneževina Crna Gora je bila član Bernske i Pariske konvencije kao najstarijih međunarodnih izvora za zaštitu prava 31 jula u Crnoj Gori. Kreativnost u članovima 76 i 77. Crna Gora je postala članica Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu 4. decembra 2006. godine aktom notifikacije 19 međunarodnih ugovora koje su ratifikovale zemlje prethodnice. Najvažniji elementi nacionalnog zakonodavstva u Crnoj Gori u oblasti zaštite intelektualne svojine u Crnoj Gori su sljedeći oblici zaštite [Karanić Petra i Koprivica Mladen M., 2020]:

- I. Patentom se štiti pronalazak koji mora biti nov i mora biti industrijski primenljiv. Zaštita traje 20 godina od dana podnošenja prijave patenta. Prednosti takve zaštite su:
  - ekskluzivna prava na korišćenje patenta = ekonomska korist + zaštita (bezbjednost);
  - jačanje uticaja na tržište;
  - mogućnost licenciranja/prodaje tehnologije;
  - jača pozicija u potencijalnim pregovorima;
  - pozitivan imidž među potrošačima, poslovnim partnerima, potencijalnim investitorima, akcionarima i društvom u cjelini.
- II. Pravno vlasništvo nad znakom stiče se registracijom žiga, odnosno zaštitom znaka, što omogućava identifikaciju proizvoda i usluga. Osnovni uslovi koje znak mora da ispunjava da bi postao žig su da je distinktivan, odnosno da nije sličan ranijem žigu. Pravna zaštita znaka sa žigom omogućava njegovo isticanje na proizvodima/uslugama i ambalaži, nuđenje takvih proizvoda/usluga, skladištenje, uvoz i izvoz robe, korišćenje znaka na poslovnoj dokumentaciji i u reklamne svrhe.
- III. Zaštita industrijskog dizajna predstavlja zaštitu dizajna, omogućava identifikaciju proizvoda/

usluga i njihovih izvora i štiti spoljašnji izgled proizvoda. Dakle, štiti se ornamentalni ili estetski aspekt, a ne tehnički ili funkcionalni aspekt forme. Mogu se zaštititi 2D i 3D oblik koji moraju biti novi. Zaštita traje najviše 25 godina.

- IV. Geografska oznaka je naziv geografskog područja ili nekog drugog znaka koji ukazuje da proizvod ili usluga potiče sa određenog geografskog područja, kao i da posjeduje određeni kvalitet i svojstva koja se tom području pripisuju.
- V. Oznaka porijekla je specifičniji oblik zaštite i nužno podrazumijeva značajan ili isključivi uticaj posebnih prirodnih i ljudskih faktora određene geografske sredine iz kojih proizilazi poseban kvalitet i svojstva dobara ili usluga.
- VI. Topografija kao predstava trodimenzionalnog rasporeda slojeva provodnika-izolacije i poluprovodničkog materijala u poluprovodničkim proizvodima kao rezultat intelektualnog truda njenog tvorca. Namijenjen je za obavljanje određene elektronske funkcije.

Ovo je lista nacionalnih propisa u oblasti zaštite intelektualne svojine u Crnoj Gori:

1. ZAKON O PRIMJENI PROPISA KOJI UREĐUJU ZAŠTITU PRAVA INTELAKTUALNE SVOJINE („Sl. list RCG“, br. 045/05 od 28.07.2005. godine, Sl. list CG, br. 073/10 od 10.12.2010. godine, 037/11 od 29.07.2011. godine, 040/11/18 od 04.07.2011. 2014, 042/15 od 29.07.2015, 042/16 od 11.07.2016.)
2. Zakon o patentima („Sl. list CG“ br. 42/2015, 2/2017 i 146/21) u potpunosti usklađen sa međunarodnim standardima i evropskim standardima, kao i sa Zakonom o upravnom postupku.
3. Pravilnik o patentima („Sl. list CG br. 8/2016“)
4. Zakon o autorskom i srodnim pravima („Sl. list CG“, br. 037/11 od 29.07.2011. godine),
5. Zakon o žigu (Sl. list CG, br. 72/2010, 44/2012, 18/2014, 40/2016 i 2/2017)
6. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o žigovima („Sl. list CG“, br. 018/14 od 11.04.2014. godine),
7. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna („Sl. list CG“, br. 042/16 od 11.07.2016. godine),
8. Zakon o oznakama geografskog porekla (Sl. list CG, br. 48/2008),
9. Zakon o zaštiti topografija poluprovodnika (Sl. list CG, br. 75/2010 i 40/2016),
10. Zakon o optičkim diskovima (Sl. list CG, br. 27/07 i 53/11)
11. Zakon o oznakama porijekla, oznakama geografskog porijekla i oznakama garantovanih tradicionalnih specijaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda (Sl. list CG, br. 18/11),
12. Zakon o zaštiti biljnih sorti (Sl. list CG, br. 48/07 i 48/08),
13. Zakon o sprovođenju propisa kojima se uređuje zaštita prava intelektualne svojine (Sl. list CG, br. 045/05 od 28.07.2005. godine, Sl. list CG br. 073/10 od 10.12.2010. /08/2011, 018/14 od 04.11.2014., 042/15 od 29.07.2015.
14. Zakon o upravnom postupku („Sl. list CG“, br. 56/2014, 20/2015, 40/2016 i 37/2017)
15. Zakon o administrativnim taksama („Sl. list RCG“ br. 55/03, 46/04, 81/05, 2/06, „Sl. list CG“, br. 22/08, 77/08, 3/09, 40/5301/2010, 41/04, 47/06)
16. Odluka o visini naknade za posebne troškove postupka koji vodi Institut za intelektualnu svojinu i naknade troškova za pružanje informacionih usluga Instituta („Službeni list CG“, br. 2/08)
17. ZAKON O ADMINISTRATIVNIM TAKSAMA („Sl. list CG“, br. 018/19 od 22.03.2019.)

Na Univerzitetu Donja Gorica je u okviru UDG FoodHub Centra izvrsnosti razvijen Plan upravljanja intelektualnom svojinom koji za cilj ima: promociju svih tipova intelektualne svojine, patentiranja i komercijalizacije predmeta/proizvoda/invenције razvijenih u okviru Centra FoodHub kao i promocije i diseminacije naučnih podataka ostvarenih u okviru istraživačkih aktivnosti. Plan je razvijen u martu 2020. godine.

1.4. ČETIRI MISIJE UNIVERZITETA

Univerzitet može imati više misija, od kojih se u literaturi najčešće nalaze sljedeće četiri misije:

1. Prva i osnovna misija univerziteta je obrazovanje – univerziteti koji imaju samo ovu misiju nazivaju se „nastavnim“ univerzitetima;
2. Druga misija univerziteta je naučnoistraživački rad – univerziteti koji pored obrazovanja imaju i organizovan naučnoistraživački rad nazivaju se „istraživačkim“ univerzitetima. U cilju bolje i efikasnije organizacije naučnoistraživačkog rada pri univerzitetima se osnivaju naučni instituti i istraživačke laboratorije;
3. Treća misija univerziteta, pored obrazovanja i naučnoistraživačkog rada, jeste komercijalizacija rezultata naučnoistraživačkog rada. Univerziteti sa izraženom trećom misijom nazivaju se „preduzetničkim“ univerzitetima. U cilju organizovanja efikasne i efektivne komercijalizacije rezultata naučnoistraživačkog rada i transfera tehnologija razvijenih na univerzitetu u privredu, pri preduzetničkim univerzitetima se osnivaju spin-off kompanije, poslovno-tehnološki inkubatori, kao i kancelarije za transfer tehnologije, kancelarije za zaštitu intelektualne svojine univerziteta;
4. Četvrta misija univerziteta je uključivanje u aktivnosti odgovornog upravljanja istraživanjem i inovacijama. Takvi univerziteti predstavljaju četvrtu spiralu interakcije univerzitet-industrija-vlada-javno-okruženje u okviru ekonomije znanja.

Ovaj **Vodič** je namenjen „**preduzetničkim**“ univerzitetima na kojima su zaposleni i studenti motivisani da pokušaju da komercijalizuju rezultate svog naučnoistraživačkog rada i inovacionih aktivnosti, a da istovremeno očuvaju i koriste svoj intelektualni kapital. U tekstu koji slijedi data su uputstva:

- kako procijeniti vrijednost rezultata naučnoistraživačkog rada i inovacionih aktivnosti;
- kako zaštititi intelektualnu svojinu rezultata – tehnologije za koje se procjenjuje da imaju potreban nivo originalnosti;
- kako komercijalizovati rezultate – tehnologije koje su prethodno bile zaštićene; i
- kako promovisati komercijalizovane rezultate i podijeliti eventualno ostvarenu finansijsku i drugu dobit od komercijalizacije rezultata naučnoistraživačkog rada i inovacione djelatnosti na preduzetničkom univerzitetu.

2. PREDUZETNIČKI UNIVERZITETI ZA PROIZVODNJU ZNANJA I TEHNOLOGIJA

Diskusije o univerzitetu kao instituciji koja „*proizvodi znanje*“ imaju za cilj uspostavljanje modela koji predstavlja sada prošireno shvatanje univerziteta ne samo kao društvene (u pogledu normi, motiva i organizacionih struktura), već i kao ekonomske organizacije (organizacije koja pretvara skup inputa u izlaz sa novostvorenom vrijednošću prihoda i vrijednosti, u zavisnosti od vrijednosti troškova i prihoda) [Kutlača Đuro, 2004]. Evoluciju uloge i značaja univerziteta ilustruju dva teorijska modela „*proizvodnje znanja*“ [Gibbons 1995]. Prvi, Mode 1, generalizuje instituciju univerziteta kakva je generalno postojala do 60-ih godina XX vijeka i imala je sljedeće karakteristike:

- a) univerzitet je proizvođač znanja radi samog znanja,
- b) priprema studente za profesionalnu karijeru,
- c) strukturiran je prema dobro definisanim disciplinama, i
- d) ima status regulisan zakonom.

Mode 2 sastoji se od sljedećih karakteristika „*proizvodnje znanja*“:

- (a) znanje je proizvedeno u kontekstu aplikacije,
- (b) proizvodnja znanja je transdisciplinarna,
- (c) heterogenost i organizaciona diversifikacija,
- (d) povećana društvena odgovornost,
- (e) široko zasnovan sistem kontrole kvaliteta.

Novi modus se ogleda u redefinisaju društvenih ciljeva univerzitetskog obrazovnog sistema - univerzitet mora da odgovori na sljedeće zadatke u XXI vijeku [Geuna, 2000]:

- (1) da reprodukuje postojeći nivo znanja,
- (2) da unaprijedi kritičke sposobnosti, znanje i sposobnosti pojedinca, tako što će biti:
  - input za aktivnosti pojedinca u aktivnostima javnog i privatnog života i
  - doprinos razvoju demokratskog, civilizovanog društva,
- (3) za povećanje baze znanja:
  - u cilju unapređenja nauke, i
  - u cilju primjene nauke za povećanje opšteg bogatstva, i
- (4) da obezbijedi specifičnu obuku i opštu istraživačku podršku za potrebe ekonomije zasnovane na znanju na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou.

Prva dva cilja odgovaraju tradicionalnoj ulozi univerziteta kao institucije koja kroz obrazovanje čuva i prenosi znanje, kulturu i društvene vrijednosti. Treći cilj, iako se odnosi i na tradicionalnu ulogu univerziteta kao mjesta gdje se znanje proizvodi istraživanjem i usavršavanjem, proširuje ulogu univerziteta na instituciju koja stvara takozvano „*korisno/upotrebljivo*“ znanje koje se dalje može koristiti na drugim mjestima u cilju povećanja opšte koristi za društvo. Konačno, četvrti cilj opisuje novu ulogu univerziteta, koji se sada tretira kao direktni učesnik u ekonomskom razvoju. To je uloga univerziteta da kroz učenje i istraživanje zadovolji potrebu za znanjem u cilju ekonomskog razvoja na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou [Geuna, 2000].

U literaturi se kao glavni pokretači promjena u sistemu univerzitetskog obrazovanja i istraživanja u drugoj polovini 20. vijeka izdvajaju sljedeća tri konfrontirajuća trenda [Geuna, 2000; Clark, 1998]:

- (1) Elitno visoko obrazovanje naspram masovnog visokog obrazovanja;
- (2) Osnovno istraživanje (istraživačka radoznalost) naspram ciljanog, primijenjenog istraživanja, odnosno slobodnog (prema istraživačkoj radoznalosti univerzitetskih istraživača) pomjeranja granica znanja naspram istraživanja pokrenutog potrebama društva;
- (3) Privatno i industrijsko finansiranje u odnosu na javno finansiranje (budžet).

Reakcija i, vjerovatno, dio odgovora na izloženu situaciju u potrazi za rješenjima za transformaciju univerziteta, nalazi se u konceptu preduzetničkog univerziteta [Clark, 1998]. Ukratko, ovaj koncept podrazumijeva preduzetničku reakciju na rastuću neravnotežu između univerziteta i njegovog okruženja (društva, privrede), reakciju koja bi trebalo da poveća šanse univerziteta da kontroliše svoju sudbinu. Preduzetništvo je, u ovom slučaju, karakteristika društvenog sistema koji se sastoji od cijelog univerziteta, njegovih odjeljenja, istraživačkih centara, fakulteta, škola, gdje je naglašen pojam „preduzeća“, odnosno željene akcije i napori u stvaranju i uspostavljanju institucija za koje treba uložiti posebne aktivnosti i energiju. Preduzetnički univerzitet je u stalnoj aktivnosti i promjenama koje treba da pozdrave i rješavaju probleme.

2.1. KONCEPT PREDUZETNIČKOG UNIVERZITETA

Koncept preduzetničkog univerziteta obuhvata sljedeće aktivnosti:

- (a) Jačanje funkcija planiranja razvoja;
- (b) Širenje razvojne periferije: institucije za transfer tehnologije, saradnju sa industrijom, zaštitu intelektualne svojine itd;
- (c) Diverzifikacija izvora finansiranja;
- (d) Podsticanje akademskog preduzetništva;
- (e) Integrisanje preduzetničke kulture.

2.2. INFRASTRUKTURNA PODRŠKA PREDUZETNIŠTVU

U okviru navedenih aktivnosti, preduzetnički univerziteti veliku pažnju poklanjaju animiranju i motivisanju zaposlenih i studenata da komercijalizacijom dobijenih tehnologija „krunišu“ rezultate svog naučnoistraživačkog i inovacionog rada. U ove svrhe, na univerzitetima se osnivaju kancelarije za transfer tehnologije, centri za podršku tehnologiji i inovacijama, tehnološki inkubatori i naučno-tehnološki parkovi:

- Kancelarije za transfer tehnologije (KTT) (TTO - *Technology Transfer Offices*) se obično stvaraju u okviru univerziteta kako bi se upravljalo njegovom intelektualnom svojinom (IS) i transferom znanja i tehnologije u industriju. Ponekad, mandat KTT-a u pogledu kolaborativnog istraživanja uključuje bilo kakvu interakciju ili ugovorni odnos sa privatnim sektorom. Uobičajeni nazivi za takve kancelarije se razlikuju. Neki primjeri uključuju: Kancelariju za licenciranje tehnologije (KLO), Kancelariju za upravljanje tehnologijom, Kancelariju za ugovore o istraživanju i IS usluga, Interfejs za transfer tehnologije, Kancelariju za veze sa industrijom, Kancelariju za upravljanje intelektualnom svojinom i tehnologijom i Nukleus tehnoloških inovacija [WIPO-Int].
- Centri za podršku tehnologiji i inovacijama (CPTI) pomažu inovatorima da pristupe informacijama o patentima, naučnoj i tehničkoj literaturi, alatima za pretragu i bazama podataka i da efikasnije koriste ove resurse za promovisanje inovacija, transfera tehnologije, komercijalizacije i korišćenja tehnologija. Program WIPO CPTI trenutno podržava preko 80 zemalja. WIPO podržava svoje države članice u uspostavljanju i razvoju CPTI-a na univerzitetima i drugim institucijama u brojnim zemljama širom svijeta [WIPO-Int].
- Naučno-tehnološki parkovi (NTP) su teritorije koje su obično povezane sa univerzitetom ili istraživačkom institucijom, koje prihvataju i podstiču rast kompanija koje se tamo nalaze kroz transfer tehnologije i otvorene inovacije [WIPO-Int].
- Tehnološki poslovni inkubatori (TPI) su organizacije koje pomažu startup kompanijama i pojedinačnim preduzetnicima da razviju svoje poslovanje pružanjem niza usluga, uključujući obuku, posredovanje i finansiranje [WIPO-Int].

Ovdje je potrebno naglasiti da je adekvatna inovaciona infrastruktura definisana Zakonom o inovacionoj djelatnosti Crne Gore [MNE-Inn Law, 2020; član 10. Zakona]:

- **Startup** je novoosnovana kompanija koja nije starija od pet godina i koja kreira, razvija i stavlja u upotrebu inovacije sa visokim potencijalom rasta na međunarodnom tržištu;
- **Spinoff** je novoosnovana kompanija nastala kao rezultat naučnog istraživanja ili transfera tehnologije, izdvajanjem iz postojećeg pravnog lica, sa ciljem komercijalne eksploatacije rezultata istraživanja ili inovacija.

Transfer tehnologije zahtijeva aktivno učešće zaposlenih istraživača na univerzitetu. Pronalazači obično pružaju tehničku procjenu prethodnih patenata i publikacija u svojoj oblasti, pomažu patentnim advokatima u pisanju patenta i odgovaranju na prigovore na detaljan izvještaj o ispitivanju i razgovaraju o tehničkim aspektima sa zainteresovanim kompanijama. Pored toga, interpersonalne mreže istraživača se često mogu koristiti za pokretanje veza sa industrijom. Postoji šest razloga zašto je saradnja istraživača u transferu tehnologije od vitalnog značaja:

1. Generisati ideje koje predstavljaju osnovu za komercijalnu priliku;
2. Da otkrije pronalasku sa komercijalnim potencijalom Kancelariji za transfer tehnologije (KTT);
3. Da ustupe svoja prava na pronalasku na univerzitet;
4. Da pomogne KTT-u u traženju zaštite (npr. patenta) prije objavljivanja rezultata istraživanja u akademskim publikacijama, konferencijama, itd.;
5. Pronalaženje potencijalnih nosilaca licenci, investitora i drugih partnera;
6. Da podrži dalji razvoj pronalaska (npr. kao konsultant korisnika licence ili kao osnivač spin-off-a).

Na tim osnovama kompanije ulažu u univerzitetska istraživanja i istraživače. Da bi motivisali i olakšali istraživače da šire rezultate svojih istraživanja za dobrobit društva, univerziteti i vlade mogu uspostaviti podsticaje koji će uticati na njihovo učešće.

Dobra praksa u okviru tih djelatnosti je izrada priručnika, odnosno uputstava kako da se izvrši transfer tehnologije, odnosno zaštiti i komercijalizuje intelektualna svojina nastala kao rezultat tog naučnoistraživačkog i inovacionog rada. Posebno se ističu kao izuzetno instrumentirani, laki za korišćenje i izuzetno razumljivi širokom krugu korisnika, vodiči univerziteta u SAD. Ovi vodiči služe kao model za ovaj Vodič. Zato će biti predstavljen proces transfera tehnologije, na osnovu pomenutih smjernica u SAD, po principu **pitanja i odgovora, P & O**. Pošto je skup pitanja u ovom priručniku izveden iz uglednih dokumenata navedenih u spisku bibliografskih referenci, zainteresovani čitaoci ga svakako mogu proširiti. Ukoliko bude takvih pitanja, autor Vodiča će biti zahvalan čitaocima i korisnicima Vodiča, da sledeću verziju ovog dokumenta proširi i odgovorima na ta pitanja!

Područje procjene rizika za bezbjednost hrane postaće snažan stub zdravstvene zaštite cijelokunog stanovništva, podržaće održivu proizvodnju hrane u Crnoj Gori korišćenjem domaćih resursa i novih tehnologija. Imajući u vidu navedeno, vodič je nastao kao rezultat rada autora u okviru UDG FoodHub-a Centra izvrsnosti za digitalizaciju procjene rizika u oblasti bezbjednosti hrane i preciznu sertifikaciju autentičnosti prehrambenih proizvoda u okviru aktivnosti radnog paketa 7 Održivost - Unapređenje platforme i mreže za transfer znanja i tehnologija.

2.3. POLITIKA INTELEKTUALNE SVOJINE NA UNIVERZITETU

Intelektualna svojina (IS) je važan instrument na nivou istraživanja i razvoja. Pomaže da se obezbijedi vlasništvo nad intelektualnim nalazima i kapacitet za kontrolu korišćenja intelektualne svojine u skladu sa misijom institucije i osnovnim vrijednostima [WIPO, int]. IS je takođe moćan poslovni alat za sticanje pozicije na tržištu i ekskluzivnosti nad novim proizvodom ili procesom. Ovo je

čini važnim instrumentom za privlačenje partnera i potencijalno dobijanje povrata na ulaganje u istraživanje kroz razvojnu saradnju ili ugovore o licenciranju. Razumijevanje kako IS služi transferu tehnologije je prvi korak ka efikasnom upravljanju vašim procesima transfera tehnologije.

Institucionalne politike intelektualne svojine su politike koje uspostavljaju univerziteti ili istraživačke institucije kako bi se pozabavile pitanjima intelektualne svojine na koja se obično susreću tokom saradnje sa spoljnim stranama i komercijalizacije akademskog istraživanja. Institucionalna politika intelektualne svojine mora biti u skladu sa svim relevantnim nacionalnim politikama i strategijama. Postojeće okolnosti u kojima nacionalni zakoni nameću ograničenja na to kako pojedinačni univerziteti i istraživačke institucije mogu da se bave pravima intelektualne svojine ili da dijele beneficije. U skladu sa tim ograničenjima, svaka institucija može regulisati principe vlasništva nad pravima intelektualne svojine kroz svoju internu politiku intelektualne svojine, ugovore o radu i druge ugovorne aranžmane [WIPO, int].

Šta je institucionalna politika intelektualne svojine?

Institucionalna politika intelektualne svojine je formalni dokument koji se obično bavi [WIPO, int]:

- vlasništvo i pravo korišćenja IS;
- procedure za identifikaciju, evaluaciju, zaštitu i upravljanje intelektualnom svojinom;
- procedure za saradnju sa trećim licima;
- smjernice o podjeli dobiti od uspješne komercijalizacije;
- mehanizmi za osiguranje poštovanja prava intelektualne svojine trećih strana.

Institucionalna politika intelektualne svojine je obično dio šireg regulatornog okvira institucije. Kao takav, mora biti koherentan i usklađen sa drugim aktima ili politikama koje se primjenjuju, posebno onima koje su blisko povezane sa obimom institucionalne politike intelektualne svojine. Ovo je posebno slučaj sa politikama koje regulišu:

- određeni tip IS ili imovine (npr. autorska prava, zaštitni znak, korisni modeli, softver);
- učešće studenata u istraživanju;
- saradnja sa industrijom;
- povjerljivost;
- funkcionisanje Kancelarije za transfer tehnologije institucije (ako postoji);
- stvaranje institucionalnih spin-off kompanija.

Koji su glavni ciljevi institucionalne politike intelektualne svojine?

Glavni ciljevi institucionalne politike intelektualne svojine na univerzitetima su [WIPO, int]:

- Obezbijediti pravnu sigurnost.
- Promovisati naučna istraživanja i tehnološki razvoj.
- Ohrabriti istraživače da razmotre moguće mogućnosti za iskorišćavanje pronalaska kako bi se povećao potencijalni tok koristi za društvo.
- Obezbijediti okruženje koje podržava i podstiče inovacije i razvoj.
- Uravnotežiti različite sukobljene interese univerziteta, industrije i društva.
- Osigurati usklađenost sa važećim nacionalnim zakonima i propisima.

Kojih je šest koraka za stvaranje efikasne institucionalne politike intelektualne svojine?

Nijedan model politike se ne može primijeniti na sve institucije ili zemlje, pošto postoje važne institucionalne razlike specifične za zemlju, kao i različiti nivoi apsorpcionog kapaciteta (tj. kapacitet lokalnih preduzeća da prepoznaju vrijednost novih eksternih informacija, asimiliraju ih

i primijene u komercijalne svrhe). Štaviše, zemlje i institucije još uvijek eksperimentišu sa mješavinom različitih institucionalnih politika i praksi intelektualne svojine, prikupljajući dokaze o tome šta funkcioniše, a šta ne.

Međutim, postoji nekoliko koraka koje možete preduzeti kako biste osigurali da je institucionalna politika intelektualne svojine na kojoj radite efikasna i da odgovara potrebama vaše institucije [WIPO, int]:

KORAK 01

Pronađite inspiraciju u postojećim institucionalnim politikama intelektualne svojine

Većina velikih univerziteta i istraživačkih institucija razvili su politike intelektualne svojine koje su javno dostupne. Pregledajte WIPO-ovu bazu podataka o politikama intelektualne svojine za primjere politika različitih institucija širom svijeta, da biste lakše razumjeli kako se druge institucije bave pitanjima intelektualne svojine.

KORAK 02

Uključite prave ljude

Različiti akteri doprinose stvaranju i širenju inovacija, pronalazaka i nalaza istraživanja ili nastavnog materijala. Svaka zainteresovana strana ima svoje interese i očekivanja koja nisu uvek u potpunosti usklađena. Da bi se dobila obaveza i odobrenje, poželjno je da se institucionalna politika intelektualne svojine izradi zajedno sa glavnim zainteresovanim stranama.

KORAK 03

Razmotrite ključne političke izbore

Koristite kontrolnu listu pisaca politike IS WIPO-a kao alat za pokretanje procesa izrade nacрта. Kontrolna lista vas vodi kroz faze pripreme, izrade, implementacije i praćenja vašeg projekta politike intelektualne svojine.

KORAK 04

Napravite nacrt svoje institucionalne politike intelektualne svojine

Šablon WIPO politike intelektualne svojine za akademske i istraživačke institucije i njegove smjernice za prilagođavanje mogu pružiti veliku podršku za izradu sveobuhvatne politike intelektualne svojine. Pridržavanje šablona će pojednostaviti proces pisanja i uštedjeti vam vrijeme. Međutim, prilagođavanje lokalnim faktorima i individualnim okolnostima ključno je u oblikovanju vaše jedinstvene politike intelektualne svojine.

KORAK 05

Širite i poboljšajte svoju institucionalnu politiku intelektualne svojine

Provjerite kontrolnu listu pisaca politike IS WIPO-a za uputstva o tome kako da:

- komunicirate i sprovedite svoju IP politiku;
- podižete svijest o pitanjima intelektualne svojine i transfera tehnologije;
- revidirate i ažurirate politiku.

KORAK 06

Razviti nacionalni model politike intelektualne svojine za univerzitete

WIPO preduzima niz aktivnosti za podršku razvoju politike intelektualne svojine za univerzitete i istraživačke institucije širom svijeta. Projekti WIPO-a obično uključuju misije za procjenu, preporuke sa najboljim praksama, razvoj nacionalnog modela politike intelektualne svojine za univerzitete i praktičnu pomoć odabranim univerzitetima i istraživačkim institucijama u izradi nacрта politike intelektualne svojine po mjeri.

Upravljanje akademskom imovinom za transfer tehnologije

Akademsko imovina se definiše kao materijalni ili nematerijalni resursi koji mogu biti u vlasništvu ili pod kontrolom neke institucije, kojima se upravlja i koristi u saradnji sa drugom stranom za stvaranje javne i/ili ekonomske vrijednosti. Postoji širok spektar klasifikacija akademske imovine, ali u širem smislu mogu se podijeliti na intelektualnu imovinu i ne-intelektualnu imovinu [WIPO-int].

Intelektualna imovina:

- Intelektualna svojina (stvorena, identifikovana i zaštićena zakonima o intelektualnoj svojini, kao što su patenti, žigovi, industrijski dizajn, autorska prava, itd.);
- Imovina znanja (zaštićena i prepoznatljiva po ugovoru, komercijalnom ili zakonu o konkurenciji – kao što su poslovne tajne, znanje, know-how, stručnost, itd.).

Ne-intelektualna imovina:

- Zbirke (biblioteke, itd.);
- Istraživačka infrastruktura i kapaciteti (laboratorije, oprema i kvalifikovani ljudi, itd.);
- Finansijska sredstva (spin-off kompanije, privatni menadžeri fondova, itd.);
- Operativna sredstva (KTT, KLO, službenici za klinička ispitivanja, itd.);
- Strateška imovina (reputacija, pristup pacijentima, preduzetnička kultura, itd.).

Mapiranje intelektualnih dobara

Univerziteti i istraživačke institucije često posjeduju ili kontrolišu različite vrste „akademske imovine“ koja su potencijalno veoma korisna i moćna sredstva za pokretanje saradnje sa drugim istraživačkim institucijama, privlačenje industrijskih partnera ili pružanje korisnih usluga javnom sektoru i društvu. Često ove institucije nisu u potpunosti svjesne postojanja i potencijalne vrijednosti imovine pod njihovom kontrolom.

WIPO je kreirao jednostavan alat za mapiranje akademske imovine, mapu akademske intelektualne imovine, intelektualne i ne-intelektualne, koja pruža pregled većine zamislivih sredstava koje akademska institucija može imati, kao i pregled niza metoda, radnji i puteva za korišćenje akademske imovine. Alat pokazuje da strateško korišćenje čak i ne-intelektualnih sredstava može dovesti do veoma dinamične naučne ili poslovne saradnje koja pretvara nove izume i intelektualnu svojinu u inovativne proizvode i usluge na tržištu [WIPO-int].

Mapa akademskih intelektualnih dobara

Upravljanje *Pravima Intelektualne Svojine* (PIS) u akademskim institucijama: IS nije imovina zbog samog postojanja, pošto broj patenata nije potpuna mjera inovativnog potencijala organizacije. Strateško upravljanje intelektualnom svojinom od strane kvalifikovanih stručnjaka je potrebno kako bi se zaštićenom pronalasku omogućilo da generiše prihod i druge koristi na kraju procesa transfera tehnologije i komercijalizacije IS.

Upravljanje intelektualnom svojinom nije linearan proces, ali se može smatrati skupom strateških procesa koji uključuje sljedeće korake [WIPO-int]:

- Identifikovanje potencijalne imovine koju je stvorila ili stekla organizacija – pronalazak, nova tehnologija, formula, kod;
- Procjena tehničkih, pravnih i tržišnih prednosti potencijalnog sredstva;
- Donošenje odluka o dostupnim oblicima zaštite, uključujući registrovanu zaštitu (npr. patenti, žigovi, registrovani dizajn) i/ili neregistrovanu zaštitu (npr. poslovne tajne, autorska prava, raspored kola, prava na bazu podataka);
- Određivanje strategije marketinga i transfera tehnologije – da li će se imovina IP koristiti

interno, komercijalizovati od strane organizacije - dodjeljivanje ili licenciranje, prenijeta na treću stranu ili spin-off, ili ponuđena javnosti besplatno;

- Identifikacija najboljih partnera - u skladu sa poslovnim ciljem i društveno odgovornom politikom organizacije.

Upravljanje intelektualnom svojinom u akademskim institucijama uključuje ne samo radnje neophodne za prenos tehnologije od pronalazača do javnih i privatnih korisnika, već i neophodne korake prije stvarnog transfera (menadžment istraživanja ili „*tehnološka inteligencija*“) i nakon toga (upravljanje portfoliom tehnologije, tj. revizija, krivično gonjenje, osiguranje kvaliteta, upravljanje ugovorima nakon potpisivanja, upravljanje ljudskim resursima, itd.). Kao takvo, upravljanje intelektualnom svojinom je jedan od važnih preduslova za uspješan transfer tehnologije i održivost uticaja rezultata istraživanja na društvo.

Pravni okvir za politike upravljanja intelektualnom svojinom u akademskim institucijama ima četiri nivoa: međunarodni, nacionalni, institucionalni i nivoi vezani za profesionalna udruženja. Štaviše, zbog složenosti procesa upravljanja intelektualnom svojinom u akademskim institucijama, neophodni su jasni principi i smjernice za upravljanje intelektualnom svojinom kako bi se obezbijedio najefikasniji ishod.

3. PROCES TRANSFERA TEHNOLOGIJE

Šta je transfer tehnologije?

„TRANSFER TEHNOLOGIJE (TT) je proces saradnje koji omogućava da naučna otkrića, znanje i intelektualna svojina teku od kreatora, kao što su univerziteti i istraživačke institucije, do javnih i privatnih korisnika. Njegov cilj je da transformiše pronalaskе i naučne rezultate u nove proizvode i usluge od koristi društvu. Transfer tehnologije je usko povezan sa transferom znanja“ [WIPO-int].

TRANSFER TEHNOLOGIJE je proces prenošenja naučnih saznanja iz jedne organizacije u drugu u svrhu daljeg razvoja i komercijalizacije. [WIPO, 2022].

U Crnoj Gori definicija tehnološkog transfera je data u Zakonu o inovacionoj djelatnosti (tzv. Inovacioni zakon): **Transfer tehnologije je proces prenosa znanja i tehnologije koji se odvija između naučnih institucija, naučnih institucija i privrede, kao i između privrednih subjekata na domaćem ili međunarodnom tržištu, kako bi se omogućio dalji razvoj proizvoda, usluga, procesa i tehnologija, zaštita intelektualne svojine i podrška za njihovu komercijalizaciju** [MNE-Inn Law, 2020; član 10. Zakona].

Kako se prenosi tehnologija?

Transfer tehnologije podržava životni ciklus tehnologije, od početka do širenja tržišta i komercijalizacije. Tehnologija se obično prenosi putem ugovora o licenci u kojem KTT (Kancelarija za Transfer Tehnologije na Univerzitetu) daje svoja prava na definisanu tehnologiju trećoj strani (vlasniku licence) na unaprijed definisani period godina. Ovaj ugovor o licenci je ponekad ograničen na određenu oblast upotrebe i/ili region svijeta. Vlasnik licence može biti postojeća kompanija ili novoosnovano preduzeće. Licence obuhvataju uslove koji zahtijevaju od korisnika licence da ispuni određene zahtjeve za performanse i da izvrši finansijska plaćanja KTT-u. Ova plaćanja se dijele sa pronalazačima i koriste se za pružanje podrške za dalje istraživanje i razvoj (IR) i učešće u procesu transfera tehnologije na univerzitetu (raspodjela dobiti od transfera tehnologije je predmet posebnog odjeljka ovog Vodiča).

U Crnoj Gori transfer tehnologije se podržava iz javnih sredstava: „*Program inovacione djelatnosti je dio inovacione politike kojim se definišu mjere za unapređenje komercijalizacije inovacija, kreiranje posebnih uslova za razvoj naprednih tehnologija, razvoj inovacione infrastrukture, izgradnju kapaciteta za inovacionu djelatnost, međunarodnu saradnju u inovacijama i druge aktivnosti koje se sprovode u saradnji subjekata nacionalnog inovacionog sistema.* [MNE-Inn Law, 2020; član 10. Zakona].

Zakonom o inovacijama definisana je i inovaciona infrastruktura koja podržava transfer tehnologije: „*Inovaciona infrastruktura obuhvata objekte, tehničko-tehnološku opremu, softver i mrežu znanja za podršku realizaciji inovacione djelatnosti, koju odgovarajući subjekat obezbjeđuje u cilju širenja znanja i svijesti o inovacijama, podrške kreiranju i jačanju inovativnih privrednih subjekata, valorizacije rezultata I&R, poboljšanja inovativnih kapaciteta privrede i univerziteta, internacionalizacije poslovanja i naučnih aktivnosti, saradnje između privrednog, naučnog, akademskog i javnog sektora i jačanja naučne baze društva*“ [MNE-Inn Law, 2020; član 10. Zakona].

Šta je Bayh-Dole zakon?

Američki BAYH-DOLE ACT iz 1980.g. dozvoljava univerzitetima i drugim neprofitnim institucijama da dobiju pravo na pronalaskе razvijene na osnovu istraživanja i razvoja finansiranih iz federalnog budžeta pod uslovom da se ispune određene obaveze. Ove obaveze uključuju pokušaj zaštite (kada je to prikladno) i komercijalizaciju otkrića, podnošenje izveštaja o napretku agenciji za finansiranje, davanje prednosti malim preduzećima koja pokazuju dovoljnu sposobnost i dijeljenje svih nastalih prihoda sa pronalazačima. Bayh-Dole zakon je zaslužen za podsticanje interesovanja za aktivnosti transfera tehnologije i povećanje istraživanja i razvoja, komercijalizaciju, mogućnosti obrazovanja i ekonomski razvoj u Sjedinjenim Državama.

BAYH-DOLE ACT u SAD je imao veliki uticaj na širenje preduzetništva na američkim univerzitetima, razvoj novih tehnologija, povećanje broja patenata zaštićenih od strane univerziteta i, posljedično, velike ekonomske efekte i komercijalni uspjeh kako univerziteta, tako i istraživača na samim univerzitetima. Štaviše, ovakav efekat zakonske regulative pronalazaka na univerzitetima u SAD se proširio i postao preporučena dobra praksa za zaštitu i komercijalizaciju intelektualne svojine na univerzitetima širom svijeta.

U Crnoj Gori odnos institucija koje finansiraju naučnoistraživačke i inovacione projekte iz budžeta, odnosno iz javnih sredstava (ministarstva nadležna za nauku i tehnološki razvoj i inovacionu djelatnost; inovacioni fond i dr.) i organizacija koje realizuju ove projekte (univerziteti, instituti, preduzeća, nevladine organizacije) reguliše se njihovim međusobnim ugovorima. U okviru tih ugovora definisan je i način raspolaganja intelektualnom svojinom nastalom realizacijom projekata. Suština je da institucije koje finansiraju naučnoistraživačke i inovacione projekte iz javnih izvora prenose pravo korišćenja intelektualne svojine nastale realizacijom projekata na nosioce projekata.

Primjer iz Ugovora o finansiranju istraživanja od strane Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Crne Gore, i to članovi Ugovora koji regulišu prava IS [dato prema primjerku Ugovora u kojem je Nosilac granta UDG]:

Član X1:

Korišćenje prava intelektualne svojine, koja proističe iz rezultata projekta, utvrđuje se posebnim ugovorom ili sporazumom, koje Nosilac granta potpisuje pojedinačno sa svakim od partnera i u skladu sa propisima koji regulišu prava intelektualne svojine.

Član X2:

Rezultati projekta neće biti objelodanjeni trećoj strani bez prethodnog pristanka ugovornih strana.

Član X3:

Nosilac granta se obavezuje da prilikom objavljivanja i prezentacije rezultata projekta, navede da je isti nastao kao rezultat realizacije programa istraživanja na projektu koji je sufinansiran od strane Ministarstva.

Šta je intelektualna svojina?

INTELEKTUALNA SVOJINA (IS) se odnosi na kreacije uma, kao što su izumi; književna i umjetnička djela; dizajni; i simbole, imena i slike koji se koriste u trgovini. IS je zakonski zaštićena patentima, autorskim pravima i žigovima, koji omogućavaju ljudima da steknu priznanje ili finansijsku korist od onoga što izume ili stvore.

U Crnoj Gori prava intelektualne svojine su definisana Zakonom O PRIMJENI PROPISA KOJI UREĐUJU ZAŠTITU PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE [MNE-IP Law, 2005, član 4]: "Prava inte-

lektualne svojine su autorsko i srodna prava, žig, geografske oznake porijekla, dizajn, patent i topografija integriranih kola”.

Šta je Kancelarija za transfer tehnologije (KTT) i čime se bavi?

KTT je organizaciona jedinica u okviru Univerziteta. Uključuje menadžere tehnologije koji imaju jaku tehničku pozadinu i koji imaju veliko iskustvo u upravljanju intelektualnom svojinom, licenciranju i razvoju poslovanja. Usklađen sa jednim ili više univerzitetskih sektora, odjeljenja i oblasti misije, svaki menadžer tehnologije blisko saraduje sa menadžmentom i tehničkim osobljem kao partner od povjerenja kako bi osigurao da se ciljevi univerzitetske intelektualne svojine ispune u skladu sa zakonima. Štaviše, KTT radi na tome da osigura da se svi specifični prioriteti u vezi sa IS pojedinih sektora i odjeljenja adresiraju u pogledu procesa transfera tehnologije. KTT pruža smjernice o prenošenju univerzitetski razvijenih tehnologija i drugih IP u dalji proizvodni ili komercijalni razvoj i distribuciju.

NAPOMENA 1: U ovom vodiču, izraz „pronalazač“ uključuje pojedince navedene na patentima ili patentnim prijavama, kao i saradnike koji su kreirali IP koji nije patentiran. I pronalazač i inovator definisani su Zakonom o inovacionoj djelatnosti Crne Gore:

- pronalazač je fizičko lice koje samostalno obavlja inovacionu djelatnost i bavi se istraživanjem i kreiranjem idejnog rješenja, novog ili značajno poboljšanog proizvoda, usluge ili tehnologije, prototipa, novih metoda ili drugih oblika intelektualne svojine koja može biti zaštićena na nacionalnom ili međunarodnom nivou;
- inovator je fizičko lice koje samostalno obavlja inovacionu djelatnost na način da rezultate svog istraživanja i kreiranja idejnog rješenja, novog ili bitno poboljšanog proizvoda, usluge ili tehnologije, prototipa, novih metoda ili drugih oblika intelektualne svojine koja može biti zaštićena na nacionalnom ili međunarodnom nivou, koristi u svrhu komercijalizacije [MNE-Inn Law, 2020; Article 10 of the Law].

NAPOMENA 2: U ovom vodiču, KTT se tretira kao organizaciona cjelina koja je osnovana i postoji na Univerzitetu. Na Univerzitetu Donja Gorica (UDG) još uvek nije osnovana KTT, ali ovaj Vodič treba da bude podsticaj za osnivanje!

Kako da radim sa KTT-om?

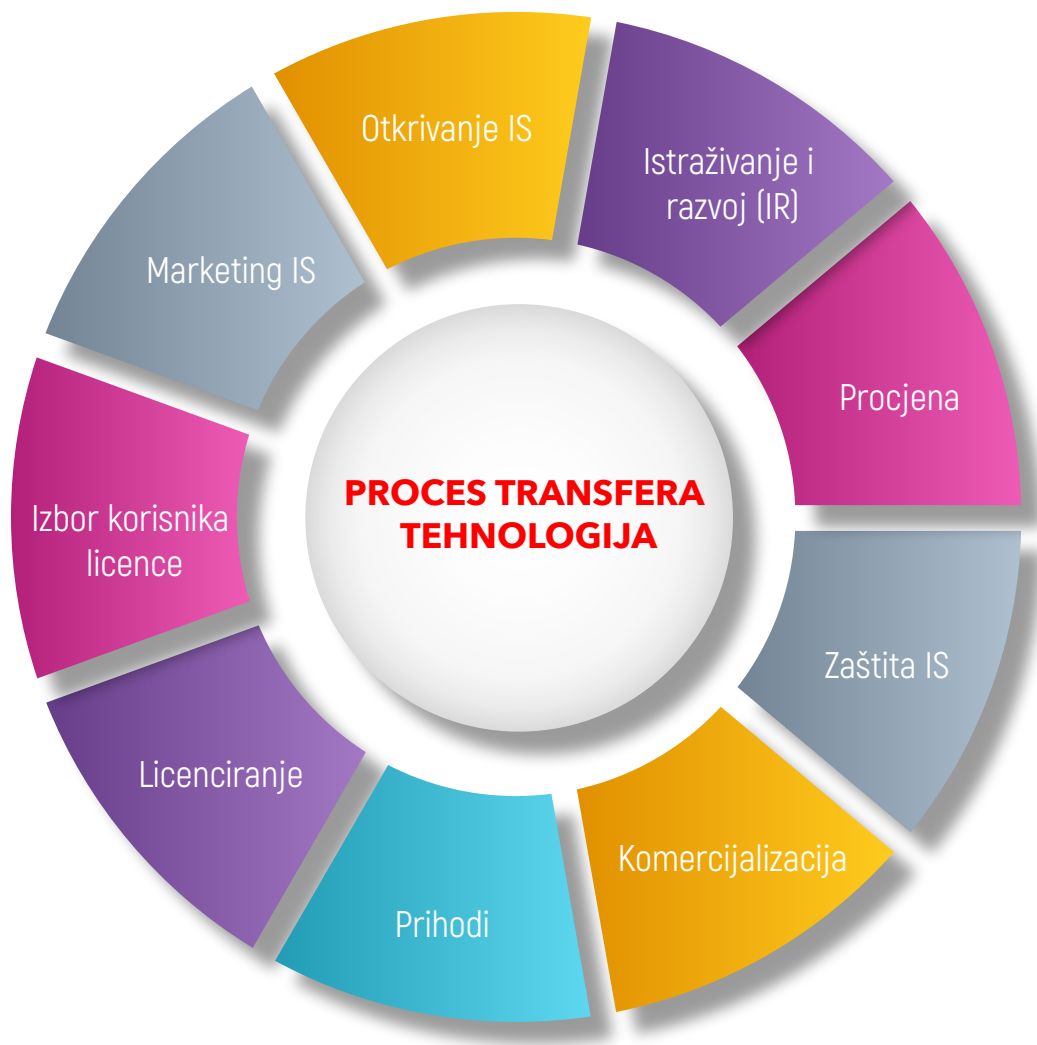
Preporučujemo vam da kontaktirate KTT na Univerzitetu odmah nakon što započnete svoje aktivnosti istraživanja i razvoja. Osoblje u KTT-u će raditi sa vama kako bi vas upoznali i savjetovali o opcijama koje će najbolje iskoristiti komercijalni potencijal vaše (potencijalno razvijene) tehnologije. Stručnjaci za tehnologiju u KTT-u su obučeni da vam pomognu u pitanjima koja se odnose na tržišnost, patentiranje i druge metode zaštite, razmatranja o pokretanju novih poslova, univerzitetske politike i procedure za intelektualnu svojinu, itd.

Koliko dugo traje proces transfera tehnologije?

Svaki zainteresovani pronalazač i/ili inovator, istraživač na univerzitetu, ovdje mora pokazati veliko strpljenje: proces zaštite tehnologije i pronalazanja pravog partnera za licenciranje može potrajati mjesecima ili čak godinama. Dužina će zavisi od faze razvoja tehnologije, tržišta za tehnologiju, konkurentskih tehnologija, količine posla potrebnog da se novi koncept dovede do statusa spremnog za tržište, kao i od resursa i volje korisnika licenci i pronalazača.

Koji su koraci procesa transfera tehnologije?

Proces transfera tehnologije počinje istraživačkim aktivnostima na Univerzitetu i potencijalno se završava raspodjelom profita od komercijalizovane intelektualne svojine.

Taj proces se sastoji od sljedećih devet aktivnosti:

1. Istraživanje i razvoj (IR)
Posmatranja i eksperimenti tokom aktivnosti istraživanja i razvoja često dovode do otkrića i stvaranja IS. Često će više pronalazača doprinijeti IS.
2. Otkrivanje IS
Pismeno obavještenje o kreiranju IS-a upućeno KTT-u kojim počinje formalni proces prenosa tehnologije. Otkrivanje IS-a ostaje povjerljiv dokument i trebalo bi da u potpunosti dokumentuje vašu IS tako da se opcije za komercijalizaciju mogu procijeniti i nastaviti. Ovoj aktivnosti može da prethodi rani kontakt sa KTT-om u kome razgovarate o svojoj IS sa stručnjakom za tehnologiju, koji daje smjernice u vezi sa procesima otkrivanja, evaluacije i zaštite (u tom slučaju se dodaje aktivnost pod nazivom „Prethodno otkrivanje pronalaska“).
3. Procjena
Period u kome vaš menadžer tehnologije iz KTT-a pregleda objelodanjivanje IS-a, sprovodi pregled patentiranja i analizira tržište i konkurentske tehnologije kako bi odredio potencijal

komercijalizacije IS. Ovaj proces evaluacije će voditi strategiju o tome da li da se fokusira na licenciranje u okviru postojeće kompanije ili na novo pokretanje poslovanja.

4. Zaštita IS

Zaštita intelektualne svojine sa zaštitom putem patenata i autorskih prava je ključna za podsticanje inovacija, jer bez zaštite pronalazači mogu biti sputani u nastavku razvoja svojih ideja, a partneri za komercijalizaciju možda neće biti voljni da investiraju kapital kako bi iznijeli intelektualnu svojину na tržište u robu ili uslugu. Zaštita patenata, uobičajen način pravne zaštite, počinje podnošenjem prijave patenta Direkciji za intelektualnu svojinu (DIS) pri Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma Crne Gore i, kada je to primjenjivo, stranim zavodima za patente. Nakon što je prijava za patent podnesena, obično će biti potrebno nekoliko godina i određeni iznos EUR za dobijanje izdatih domaćih (Crna Gora) i stranih patenata. Ostale univerzitetske metode zaštite uključuju autorska prava, žig, materijalnu imovinu istraživanja i razvoja (npr. biološki materijal) i ograničenja korišćenja po ugovoru (npr. za baze podataka i materijale). KTT je odgovoran za određivanje najprikladnije strategije zaštite IP.

5. Marketing IS

KTT identifikuje kompanije kandidate koje imaju stručnost, resurse i poslovnu mrežu da iznesu tehnologiju na tržište. Ovo može uključivati marketing za postojeću kompaniju ili start-up. Vaše aktivno učešće može dramatično pomoći u olakšavanju marketinškog procesa.

6. Izbor korisnika licence

KTT je posvećen odabiru nosilaca licenci koji imaju najveći potencijal za komercijalizaciju pronalaska/tehnologije. Nakon što kompanije budu izabrane, menadžer tehnologije će raditi sa tim potencijalnim licenciranim korisnicima na razvoju odgovarajućih finansijskih uslova i uslova za potpunu komercijalizaciju tehnologije. U nekim slučajevima, univerzitetska IS može biti licencirana za start-up univerziteta.

7. Licenciranje

Kada se identifikuje nosilac licence, pregovara se o sporazumu, a KTT razmatra potencijalnog korisnika licence, KTT će pokrenuti izradu ugovora o licenci. Ugovor o licenci je ugovor između Univerziteta i treće strane u kome su prava Univerziteta na tehnologiju licencirana za poštenu naknadu (e.g., *an up-front fee, milestone payments, royalties*) i druge beneficije. Ugovori o licenci se koriste i sa novim preduzećima i sa postojećim kompanijama. Opcioni sporazum se ponekad koristi da bi se omogućilo trećoj strani da procijeni tehnologiju i njen tržišni potencijal na ograničeno vrijeme prije nego što donese odluku o licenciranju.

8. Komercijalizacija

Vlasnik licence nastavlja da unapređuje tehnologiju i pravi druga poslovna ulaganja u razvoj proizvoda ili usluge. Ovaj korak može da podrazumijeva dalji razvoj, regulatorna odobrenja, prodaju i marketinšku podršku, obuku i druge aktivnosti.

9. Prihodi

Prihodi koje Univerzitet dobije od licenci dijele se između Univerziteta, pronalazača i, ako je primjenljivo, partnerskih institucija radi finansiranja dodatnog istraživanja i razvoja i obrazovanja i podsticanja daljeg učešća u procesu transfera tehnologije.

3.1. ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ

Da li ću moći da objavim rezultate svog istraživanja i razvoja i da i dalje zaštitim komercijalnu vrijednost bilo koje povezane IS?

Prema dokumentu „USLOVI I KRITERIJUMI ZA IZBOR U AKADEMSKA ZVANJA“, koji je donio Savjet za visoko obrazovanje na sjednici održanoj 16. aprila 2019. godine, ključna djelatnost istraživača i predavača na univerzitetima i institutima u Crnoj Gori je objavljivanje naučnih radova, prije svega u naučnim časopisima iz srodnih naučnih časopisa sa SCI liste koja se promovira u sljedeće naučne oblasti: „Lice koje se bira u akademsko zvanje u odgovarajućim naučnim oblastima treba da zadovolji sljedeći kvalitativni kriterijum: Naučno-istraživački rezultati kandidata su objavljeni u časopisima koji se nalaze na citatnim listama odnosno bazama naučnih radova SCI/SCIE/SSCI/A&HCI (kategorije Q1, Q2, Q3 i Q4, Prilog 1)“ [MNE-HE Council, 2019; član 6]. Patentiranje se na kraju priznaje kao ekvivalent za ocjenjivanje bibliografije: „Izuzetno, prilikom vrednovanja bibliografskih referenci za kandidate koji se biraju u akademsko zvanja, a koji ne zadovoljavaju uslove koji se tiču kriterijuma za radove iz kategorija Q1, Q2, Q3 i Q4 (navedene u članu 7), moguće je primijeniti jednu od sljedećih ekvivalencija: 1) M1: Autorska naučna monografija izdata od strane renomiranog međunarodnog izdavača naučne literature može biti ekvivalentirana kao jedan rad u renomiranom časopisu (Q1 kategorija); 2) M2: Poglavlje u monografiji izdatoj od strane renomiranog međunarodnog izdavača naučne literature može biti ekvivalentirana kao jedan rad u renomiranom časopisu (Q3 kategorija); 3) R1: Uredništvo u časopisu iz kategorija Q1 se može ekvivalentirati radom u časopisu iz kategorije Q1, a uredništvo u časopisu iz kategorije Q2 se može ekvivalentirati radom u časopisu kategorije Q2; **4) I1: Međunarodni patent (EU patents, US patents) se može ekvivalentirati jednim radom u časopisu iz Q3 kategorije;** 5) Rad objavljen u časopisu sa liste koju utvrđuje Ministarstvo prosvjete može se ekvivalentirati sa jednim radom u časopisu Q4 kategorije.“ [MNE-HE Council, 20; član 12].

Zato je ovo pitanje logično jer istraživači i predavači u Crnoj Gori moraju da objavljuju radove! Naravno, odgovor je „**DA**“, ali **tek nakon podnošenja prijave patenta u Direkciji za zaštitu IS u Crnoj Gori**. Bilo koji oblik objavljivanja rezultata istraživanja: prezentacija, predavanje, poster, sažetak, opis veb stranice, podnošenje prijedloga istraživanja i razvoja, disertacija, publikacija ili druga javna prezentacija uključujući pronalazak; u trenutku objavljivanja postaje „*stanje tehnike*“ koje se ispituje u prijavi patenta i bez obzira na to da li je autor patenta onaj koji objavljuje rezultat istraživanja, prijava se odbija jer je već poznato „*stanje tehnike*“.

Napomena: Postoje značajne razlike između Sjedinjenih Država i drugih zemalja u pogledu toga kako rano objavljivanje utiče na potencijalni patent. Jednom kada je javno objavljen (objavljen ili predstavljen u bilo kom obliku), pronalazak može imati ograničen ili minimalan potencijal za zaštitu patentom izvan Sjedinjenih Država.

Mogu li da koristim materijal ili IS od trećih strana u svom istraživanju i razvoju?

Generalno, da, sve dok Univerzitet dobija odgovarajuća ovlaštenja od trećih lica. Ovo se može uraditi na različite načine, ali obično uključuje univerzitetske licencne ugovore sa trećim stranama, ugovore o neotkrivanju podataka (NDA) i/ili ugovore o prenosu materijala (MTA). Za sponzorisanu istraživanje i razvoj, korišćenje IS ili materijala treće strane može biti ograničeno i/ili podložno prethodnom odobrenju sponzora. U svim slučajevima, korišćenje IS ili materijala treće strane treba da bude u skladu sa uslovima bilo kog primjenjivog ugovora ili licenci sa trećim stranama. Ovo uključuje korišćenje softvera otvorenog koda, koji može biti dostupan za korišćenje bez naknade, ali može nametnuti određena ograničenja i obaveze za njegovu upotrebu, kao što je navedeno u licenci otvorenog koda. Štaviše, važno je pažljivo dokumentovati upotrebu intelek-

tualne svojine ili materijala treće strane kako bi se omogućilo utvrđivanje bilo kakvog uticaja na vlasništvo i licencna prava vaših naknadnih rezultata istraživanja i razvoja.

Da li ću moći da dijelim materijale, alate za istraživanje i razvoj ili IS sa drugima kako bih unaprijedio njihovo istraživanje i razvoj?

To zavisi od nekoliko faktora, uključujući ovlašćenje iz vašeg lanca upravljanja, odobrenje kroz proces javnog objavljivanja na Univerzitetu, sve zahtjeve i osjetljivost sponzora i razmatranja zaštite intelektualne svojine.

Koja prava ima sponzor istraživanja i razvoja na bilo kakva otkrića ili IS u vezi sa mojim istraživanjem i razvojem?

Za IR i inovacione projekte koje finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja ili Fond za inovacionu djelatnost, prava tih institucija su definisana zakonima i aktima o njihovom osnivanju i funkcionisanju. U ugovorima o finansiranju naučnoistraživačkih i inovacionih projekata, posebnim članovima je definisano da Univerzitet zadržava vlasništvo nad intelektualnom svojinom nastalom iz istraživanja i razvoja i ima mogućnost da komercijalizuje intelektualnu svojinu pod određenim uslovima i zahtjevima. Ministarstvo i Fond za inovacije zadržavaju besplatnu, neekskluzivnu licencu za korišćenje IS u vladine svrhe. Za istraživanje i razvoj koje finansira industrija ili neki drugi nevladin sponzor, Univerzitet obično pregovara da zadrži vlasništvo nad intelektualnom svojinom koju generiše istraživanjem i razvojem, kao i neekskluzivna prava na praktikovanje IS za interno istraživanje i razvoj i nacionalne svrhe. Sponzor iz industrije će obično tražiti ekskluzivna prava za eksploataciju IS u komercijalne svrhe i može tražiti da nametne obaveze Univerzitetu u pogledu izvještavanja i zaštite bilo koje generisane IS i objavljivanja rezultata istraživanja i razvoja.

Šta je sa konsaltingom?

Kada zaposleni na Univerzitetu sklope ugovore o konsultacijama, smatra se da djeluju izvan delokruga svog radnog odnosa. Prije sklapanja takvih ugovora, članovi univerzitetskog osoblja moraju dobiti odobrenje od svog lanca menadžmenta da se uključe u ovaj oblik spoljne aktivnosti. Štaviše, dok ugovore o ličnim konsultacijama Univerzitet pregleda kao dio procesa odobravanja, Univerzitet o njima ne pregovara u ime osoblja. Od univerzitetskog osoblja se očekuje da osigura da su uslovi konsultativnog aranžmana u skladu sa univerzitetskim politikama, uključujući one koje se odnose na vlasništvo nad intelektualnom svojinom, odgovornosti za zapošljavanje i korišćenje univerzitetske intelektualne svojine i resursa.

3.2. OTKRIVANJE IS

Šta je otkrivanje IS?

Otkrivanje intelektualne svojine (IS) je pisani opis vašeg pronalaska ili razvoja, koji je nastao kao rezultat vašeg istraživanja na Univerzitetu. Osoblje univerziteta treba da navede u obelodanjivanju IS listu svih pronalazača (ili autora), informacije o bilo kakvom finansiranju korišćenom za razvoj IS, potpuni opis IS i detalje o bilo kakvom prethodnom ili planiranom javnom objavljivanju ili upotrebi IS. Bilo koji dodatni relevantni materijal može biti uključen u (ili kao prilog) *Objavljivanju IS*. Otkrivanja IS su interna univerzitetska dokumentacija i ostaju povjerljiva za Univerzitet. Oni sami po sebi ne štite osnovnu IS.

Nakon što je objelodanjivanje IS primljeno i obrađeno, KTT će organizovati početni sastanak između dodijeljenog menadžera tehnologije i jednog ili više univerzitetskih pronalazača navedenih u obelodanjivanju IS kako bi razgovarali i procijenili tehničke detalje, bilo koju oblast misije ili osjetljivost sponzora, planove za dalji razvoj, moguće komercijalne aplikacije i korake koji bi mogli biti potrebni za odgovarajuću zaštitu IS.

Kao što je ranije rečeno, ovoj aktivnosti može prethoditi rani kontakt sa KTT-om u kojem razgovarate o svojoj IS sa stručnjakom za tehnologiju, koji daje smjernice u vezi sa procesima otkrivanja, evaluacije i zaštite (u tom slučaju se dodaje aktivnost pod nazivom „**Prethodno otkrivanje pronalaska**“).

Kako da znam da li je moje otkriće izum?

Podstičemo vas da podnesete objelodanjivanje IS za sve pronalaskeske i razvoje za koje smatrate da mogu da riješe značajan problem i/ili imaju značajnu vrijednost. Ako ste u nedoumici, kontaktirajte KTT da biste razgovarali o pronalasku i strategijama za zaštitu i komercijalizaciju.

Da li tajna IS treba da se dostavi u Otkrivanju IS?

Da, IS koja je povjerljiva i dalje treba da se pošalje. Za sve istrage koje se vode kao određena vrsta tajne, posebno u slučajevima ugovora sa vojskom, mora se voditi računa da se tajna čuva i ne objavljuju rezultati istrage. Zbog toga treba preduzeti korake u objelodanjivanju da bi se na odgovarajući način ograničili povjerljivi detalji IS koji su dati u obrascu za otkrivanje IS.

Koja je politika Univerziteta o vlasništvu nad IS?

Univerzitet mora imati adekvatnu politiku intelektualne svojine u vidu dokumenta sa razrađenom procedurom za postupanje sa intelektualnom svojinom (npr. u formi ovog Vodiča), u vezi sa svojim vlasništvom nad intelektualnom svojinom koju je razvilo osoblje Univerziteta dok je zaposleno na Univerzitetu. Univerzitet posjeduje i upravlja intelektualnom svojinom koja je napravljena, osmišljena, prvo svedena na praksu (npr. sprovođenje koncepta u praksi ili primjena koncepta), kreirana ili autorska od strane članova osoblja Univerziteta (isključivo ili zajedno sa drugima) dok je zaposlena na Univerzitetu koji ispunjava najmanje jedan od sljedećih kriterijuma:

1. IS je finansirana u cjelini ili djelimično od Univerziteta ili sponzora Univerziteta;
2. IS uključuje korišćenje univerzitetskih objekata, osoblja, opreme, materijala ili informacija u vlasništvu Univerziteta;
3. IS se izrađuje u okviru radnog odnosa zaposlenog;
4. IS se odnosi na univerzitetske programe ili aktivnosti.

Za materijale za kurs, kao što su predavanja i srodne bilješke, nastavni planovi i programi, prezentacije i udžbenici, vlasništvo nad intelektualnom svojinom pripada članu(ima) univerzitetskog osoblja koji je pripremio materijale (u zavisnosti od interesa trećih strana) sve dok se nijedan od prva tri kriterijuma ne primjenjuje na razvoj materijala za kurs i materijali kursa ne uključuju informacije specifične za univerzitetski program ili aktivnost. Pitanja u vezi sa univerzitetskom politikom vlasništva nad intelektualnom svojinom treba da se upućuju pravnom odjeljenju Univerziteta.

Da li Univerzitet štiti svoju IS?

Univerzitet radi na zaštiti svoje intelektualne svojine od kršenja od strane drugih koji nisu obezbijedili licencu Univerziteta. Takve radnje su rijetke, ali KTT pozdravlja doprinos pronalazača kada su svjesni da drugi krše prava.

Da li treba da navedem istraživače iz drugih institucija u svom Otkrivanju IS?

Svi oni koji su doprinijeli idejama koje vode do otkrića treba da budu zabilježeni u vašem *Otkrivanju IS*, čak i ako nisu zaposleni na Univerzitetu. KTT će, zajedno sa Univerzitetskim pravnim odjeljenjem, utvrditi prava takvih osoba i njihovih institucija i, ako je potrebno, pregovarati o međuinstitucionalnim sporazumima o tome kako će se upravljati zajednički razvijenom intelektualnom svojinom u pogledu zaštite i komercijalizacije. Razborito je razgovarati sa KTT-om o svim radnim odnosima (po mogućnosti prije nego što počnu) kako bi se implikacije za svaku narednu IS mogle bolje razumjeti.

Kako KTT procjenjuje objelodanjivanje IS?

Stručnjaci za tehnologiju u KTT-u ispituju svako objelodanjivanje IS da bi pregledali i procijenili IS na osnovu nekoliko kriterijuma. To uključuje problem koji treba riješiti, veličinu predloženog rješenja, veličinu nezadovoljene potrebe i potencijalno tržište, potencijalne kupce i tržišne segmente, konkurentski pejzaž, kapitalne zahtjeve, prekretnice za premještanje tehnologije na tržište i kompanije koje bi mogle komercijalno da licenciraju tehnologiju. Stručnjaci KTT-a takođe pažljivo razmatraju postojeća prava povezana sa IS i takođe istražuju sve osjetljivosti svih stvarnih ili potencijalnih sponzora ili oblasti misije.

Kako KTT odlučuje da li će se komercijalizovati sa tradicionalnom ili „otvorenom“ licencom za softver?

Generalno, KTT podržava programere univerzitetskog softvera koji žele da softver učine otvorenim kodom pod uslovom da Univerzitet zadrži pravo na slobodnu distribuciju programa, otvoreni izvori su u skladu sa obavezama prema sponzorima, a upravljački lanac programera i oblast misije podržavaju odluku. Kao prvi korak, programeri bi trebalo da traže ovlaštenje od svog lanca upravljanja na Univerzitetu.

3.3. PROCJENA IS

Šta je procjena IS?

Vrjednovanje IS je proces identifikacije i mjerenja potencijalnih koristi i rizika od nematerijalnog ulaganja. Procjena vrijednosti IS je važna za poslovno planiranje, licenciranje, akvizicije, spajanja, investicije, zajednička ulaganja i zajmove. Metodologije procjene su važne, jer su institucije za finansiranje često spremne da razmotre ulaganja u istraživanje i inovativne tehnologije, ali nemaju metodologiju pomoću koje bi procijenile vrijednost imovine intelektualne svojine.

Procjena vrijednosti intelektualne svojine se smatra jednim od najkompleksnijih pitanja u procesu komercijalizacije intelektualne svojine jer je veoma promjenljiva i subjektivna. Vrjednovanje IS, barem u svom kvantitativnom pristupu, izgleda kao naučni proračun. Međutim, to je samo procjena koja zavisi od iskustva procjenjivača u određenoj oblasti i njegove ili njene sposobnosti

da napravi tehničke, tržišne i projekcije IS u budućnosti (osim u sudskim sporovima gdje bi se procjena izgubljene koristi vršila na osnovu prošlih događaja i postojećih tržišnih podataka). Pored toga, vrijednost nematerijalne imovine dalje zavisi od konteksta, tako da isto sredstvo može istovremeno imati različite vrijednosti u različitim kontekstima.

Proces vrjednovanja može biti izazovan iz više razloga, počevši od činjenice da se univerziteti i institucije za istraživanje i razvoj često bave tehnologijama u ranoj fazi, veoma daleko od prodora na tržište i upotrebe, što svaku projekciju buduće koristi čini izuzetno rizičnom – u ovoj fazi je veoma teško definisati potencijalna polja upotrebe, a samim tim i identifikovati odgovarajuće tržište na kojem bi tehnologija bila eksploatisana. Drugi otežavajući element je nedostatak stručnjaka za intelektualnu svojinu sa odgovarajućim vještinama za sprovođenje procjene vrijednosti intelektualne svojine.

Da li će Univerzitet poštovati specifične preferencije pronalazača u pogledu strategija transfera tehnologije?

KTT će raditi sa vama na razvoju odgovarajuće strategije transfera tehnologije za IS. Strategija će biti odabrana imajući na umu najbolje interese Univerziteta. Neke tehnologije su pogodne za neekskluzivno licenciranje (licenciranje za više strana), dok će druge doći do komercijalnog tržišta, a time i javnosti, samo ako su licencirane na ekskluzivnoj osnovi. Neke tehnologije su pogodne samo za prelazak na druge partnere po nalogu sponzora. Iako će Univerzitet uzeti u obzir preferencije univerzitetskog osoblja u pogledu transfera tehnologije, svaku konačnu odluku će donijeti Univerzitet, u konsultaciji sa KTT-om, na osnovu objektivne procjene pristupa koji će najbolje zaštititi interese Univerziteta uz najveći uticaj.

3.4. ZAŠTITA IS

Šta je patent?

U Crnoj Gori PATENT je isključivo pravo koje država dodjeljuje za pronalazak koji je nov, ima inventivni nivo i industrijski je primjenljiv. Pronalazak se u patentnom pravu definiše kao tehničko rješenje tehničkog problema. Nosilac patenta ima isključivo pravo da spriječi ili zabrani sve druge da proizvode koriste ili nude na prodaju, uvoze proizvod ili postupak zasnovan na priznatom patentu, bez njegove saglasnosti. Patent je oblik intelektualne svojine koji može zaštititi pronalazak koji predstavlja novo rješenje specifičnog tehničkog problema, dok se patentna prava priznaju za one pronalazke koji se odnose na određeni proizvod, aplikaciju ili postupak.

Patent ne daje obavezno nosiocu bilo kakvo afirmativno pravo da praktikuje tehnologiju jer može potpasti pod širi patent u vlasništvu drugih. Umjesto toga, pruža pravo da se drugi isključe iz praktikovanja pronalaska. Zahtjevi za patente su pravna definicija pronalazača koji se može zaštititi. Patenti mogu da obezbijede zaštitu ideja i koncepata koji su novi, nisu očigledni i predstavljaju predmet prihvatljiv za patent. Pošto se obim zaštite može proširiti na osnovne ideje i koncepte, tj. izvan određene implementacije ideje ili koncepta, patentni nudi potencijalno širok obim zaštite. Kao rezultat toga, patentni se generalno smatraju jakim oblikom zaštite intelektualne svojine i često su visoko cijenjeni od strane industrije u komercijalne svrhe i kao pokazatelj tehničke inovacije.

Članovi Zakona o patentima Crne Gore koji definišu šta je PATENT i novinu, inventivni nivo i industrijsku primjenljivost pronalaska [MNE-Patent Law, 2005]:

Član 5

(1) Patent je pravo koje se priznaje za svaki pronalazak iz bilo koje oblasti tehnike koji:

- (1) je nov;
- (2) ima inventivni nivo, i
- (3) je industrijski primjenjiv.

Novost pronalaska

Član 8

(1) Pronalazak je nov ako nije sadržan u stanju tehnike.

(2) Stanje tehnike, u smislu ovog zakona, čini:

- (1) sve što je dostupno javnosti prije datuma podnošenja prijave patenta, pisanim ili usmenim opisom, upotrebom ili na bilo koji drugi način, i
  - (2) 2) sadržaj svih prijava pronalazaka koje imaju dejstvo u Crnoj Gori, onakvih kakve su podnijete, koje imaju raniji datum podnošenja od datuma iz tačke 1 ovog stava, a koje su objavljene na taj datum ili kasnije, nanačin predviđen ovim zakonom.
- (3) Odredbe st. 1 i 2 ovog člana ne isključuju mogućnost zaštite patentom supstance ili kompozicije sadržane u stanju tehnike koje se primjenjuju u hirurškom ili dijagnostičkom postupku ili u postupku liječenja, pod uslovom da njihova primjena u tim postupcima nije sadržana u stanju tehnike.
- (4) Odredbe st. 1 i 2 ovog člana ne isključuju mogućnost zaštite patentom supstance ili kompozicije iz stava 3 ovog člana koje se primjenjuju u posebnim hirurškim, dijagnostičkim ili terapijskim postupcima, pod uslovom da takva upotreba nije sadržana u stanju tehnike.

Inventivni nivo pronalaska

Član 10

(1) Pronalazak ima inventivni nivo ako za stručnjaka iz odgovarajuće oblasti ne proizilazi, na očigledan način, iz stanja tehnike.

(2) Prilikom ispitivanja da li pronalazak ima inventivni nivo ne uzima se u obzir sadržina prijava iz člana 8 stav 2 tačka 2 ovog zakona.

Industrijska primjenljivost

Član 11

Pronalazak je industrijski primjenljiv ako se predmet pronalaska može proizvesti ili upotrijebiti u bilo kojoj grani industrije i poljoprivredi.

Koja vrsta predmeta se može patentirati?

Član Zakona o patentima Crne Gore koji definiše šta je predmet pronalaska zaštićenog patentom u Crnoj Gori [MNE-Patent Law, 2005]:

Član 5

(1) Patent je pravo koje se priznaje za svaki pronalazak iz bilo koje oblasti tehnike koji:

- (1) je nov;
- (2) ima inventivni nivo, i
- (3) je industrijski primjenjiv.

(2) Predmet pronalaska koji se štiti patentom može biti proizvod (kao npr. uređaj, supstanca, kompozicija) ili postupak.

(3) Predmet pronalaska koji se štiti patentom može se odnositi i na:

- (1) proizvod koji se sastoji od biološkog materijala ili koji sadrži biološki materijal;
- (2) postupak kojim je biološki materijal proizveden, obrađen ili korišćen;

- (3) *biološki materijal koji je izolovan iz prirodne sredine ili je proizveden tehničkim postupkom, iako je prethodno postojao u prirodi.*
- (4) *Biološki materijal, u smislu ovog zakona, je materijal koji sadrži genetsku informaciju i koji je sposoban da se sam reprodukuje ili da bude reprodukovano u biološkom sistemu (npr. mikroorganizam, biljna ili životinjska ćelijska kultura, sekvenca gena).*
- (5) *Ne smatraju se pronalascima, u smislu ovog zakona, naročito:*
- (1) *otkrića, naučne teorije i matematičke metode;*
  - (2) *estetske kreacije;*
  - (3) *planovi, pravila i postupci za obavljanje intelektualnih djelatnosti, za igranje igara ili za obavljanje poslova;*
  - (4) *programi računara;*
  - (5) *prikazivanje informacija.*
- (6) *Predmeti ili aktivnosti iz stava 5 ovog člana isključeni su iz zaštite samo u mjeri u kojoj se prijava patenta ili patent odnosi na taj predmet ili aktivnost, kao takve.*

Koja institucija je nadležna za zaštitu intelektualne svojine u Crnoj Gori?

Zavod za intelektualnu svojinu je osnovna nacionalna institucija za zaštitu intelektualne svojine u Crnoj Gori. Kancelarija za intelektualnu svojinu Crne Gore osnovana je 11. maja 2007. godine kao poseban organ u sistemu državne uprave, a od 2017. godine funkcioniše kao samostalan organ u okviru Ministarstva za ekonomski razvoj i turizam Crne Gore kao **Direkcija za intelektualnu svojinu**. Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma Crne Gore nadležno je za pripremu propisa u oblasti intelektualne svojine.

Važno je pomenuti još tri institucije važne za zaštitu patenata: Svjetska organizacija za intelektualnu svojinu (WIPO), Američki zavod za patente i žigove (USPTO) i Evropski zavod za patente (EPO):

- USPTO (*US Patent and trademark Office*) je savezna agencija, organizovana u okviru Ministarstva trgovine SAD, koja upravlja patentima u ime vlade. USPTO zapošljava ispitivače patenata koji su kvalifikovani u svim tehničkim oblastima kako bi procijenili prijave patenata. Takođe izdaje savezne registracije žigova.
- Evropski zavod za patente (EPO) ispituje evropske patentne prijave, omogućavajući pronalazačima, istraživačima i kompanijama iz cijelog svijeta da dobiju zaštitu za svoje pronalasku u do 44 zemlje kroz centralizovanu i jedinstvenu proceduru koja zahtijeva samo jednu prijavu. Evropski zavod za patente (EPO) je osnovan 1973. Od 16 država potpisnica Evropske konvencije o patentima iz 1973. godine, Organizacija je sada porasla na 39 država članica, uključujući svih 27 država članica EU plus zemlje kao što su Norveška, Švajcarska i Turska. EPO je izvršni organ Evropske patentne organizacije, međunarodne organizacije sa 39 država članica. Aktivnosti i budžet EPO-a nadgleda Administrativni savjet organizacije, koji se sastoji od predstavnika država članica.
- Svjetska organizacija za intelektualnu svojinu (u daljem tekstu: WIPO), je jedna od 15 specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija, čije članstvo broji 192 države iz čitavog svijeta. WIPO predstavlja globalni forum za usluge intelektualne svojine, pružanje informacija i saradnju sa državama članicama. Misija WIPO-a je da bude lider razvoja izbalansiranog i efikasnog međunarodnog sistema intelektualne svojine koji obezbjeđuje inovativnost i kreativnost na dobrobit pojedinaca i društva. WIPO je osnovan 1967. godine, na osnovu Konvencije o osnivanju WIPO-a. Crna Gora je država članica WIPO-a od 4. decembra 2006. godine. Glavni oblici saradnje sa WIPO-om su:
  - Saradnja na sprovođenju ugovora/sporazuma o međunarodnoj registraciji pojedinih prava industrijske svojine i to: Ugovora o saradnji u oblasti patenata, Madridskog sporazuma o međunarodnom registrovanju žigova, Haškog sporazuma o međunarodnom registrovanju industrijskog dizajna i Lisabonskog sporazuma o međunarodnom

- registrovanju oznaka geografskog porijekla;
- Učešće na godišnjim zasjedanjima upravnih tijela WIPO-a: Generalne skupštine i Skupština unija država članica pojedinih Sporazuma;
- Učešće u radu redovnih zasjedanja Stalnih komiteta WIPO-a;
- Učešće na diplomatskim konferencijama;
- Učešće na među-regionalnim i međunarodnim događajima koje WIPO organizuje;
- Organizovanje i održavanje nacionalnih i regionalnih seminara, radionica i konferencija;
- Saradnja sa WIPO Akademijom (pohađanje kurseva koje organizuje WIPO Akademija);
- Ekspertska podrška u oblasti legislative;
- Ekspertska podrška u oblasti izrade strateških dokumenata iz oblasti intelektualne svojine;
- Ekspertska podrška na poboljšanju informacione infrastrukture

Šta je definicija pronalazača na patentu i ko to određuje?

U tekstu Zakona o patentima Crne Gore ne postoji precizirana definicija pronalazača [MNE-Patent Law, 2005].

U Evropskoj konvenciji o patentima (EPC) i njenoj sudskoj praksi nije data eksplicitna, tačna definicija ko je tačno pronalazač. Definicija se može neznatno razlikovati od jedne do druge evropske zemlje. Inventarstvo se generalno ne smatra kriterijumom patentibilnosti prema evropskom patentnom pravu.

Prema američkom zakonu, pronalazač patenta je osoba koja učestvuje u koncepciji ideja predstavljenih patentnim zahtjevima. Osoba koja samo pruža rutinsku pomoć u implementaciji pronalaska, ali ne doprinosi koncepciji novih ideja, ne smatra se pronalazačem za potrebe patenta. Na kraju krajeva, utvrđivanje inventorstva je pravno pitanje koje može zahtijevati reviziju i odlučivanje od strane Pravnog odjeljenja Univerziteta. Od univerzitetskih pronalazača može se tražiti da izvrše dokumente o ustupanju koji formalizuju vlasništvo Univerziteta nad IS.

Ko je odgovoran za patentiranje?

Odluke o popunjavanju prijave patenta donosi KTT (u konsultaciji sa Univerzitetskim pravnim odjeljenjem) imajući u vidu nekoliko inputa, uključujući istraživanje tržišta, procjene patentabilnosti, oblast misije i osjetljivost sponzora, povratne informacije od pronalazača i budžetska ograničenja. Univerzitetsko pravno odjeljenje nadgleda pripremu i upravljanje prijavama patenata i izdatih patenata u konsultaciji sa KTT-om. Univerzitetsko pravno odjeljenje će obično angažovati spoljnog savjetnika za patente da pripremi i krivično goni nacionalne i međunarodne prijave patenata u ime Univerzitetskog pravnog odjeljenja. Pronalazači rade sa spoljnim savjetnicima za patente u izradi patentnih prijava i odgovora za patente širom svijeta. KTT na kraju donosi konačnu odluku da li da podnese prijavu patenta ili traži drugi oblik zaštite.

Članovi Zakona o patentima Crne Gore koji definišu ko su subjekti zaštite u Crnoj Gori [MNE-Patent Law, 2005]:

Subjekti zaštite

Član 12

(1) Pravo na sticanje i zaštitu patenta ima pronalazač ili njegov pravni sljedbenik, odnosno u slučajevima predviđenim ovim zakonom, poslodavac ili njegov pravni sljedbenik.

(2) Ako je više pronalazača došlo do pronalaska zajedničkim radom, pravo na zaštitu pripada svim pronalazačima.

(3) *Pronalazačem se ne smatra lice koje je pronalazaču pružalo tehničku pomoć.*

Prava pronalazača

Član 13

(1) *Pronalazač ima pravo da u tom svojstvu bude naveden u prijavi patenta, spisima, registrima, ispravama i publikacijama o njegovom pronalasku na način određen ovim zakonom.*

(2) *Prava pronalazača koji je stvorio pronalazak u radnom odnosu i prava organizacije u kojoj je pronalazak nastao utvrđuju se ovim zakonom, opštim aktima i ugovorom između poslodavca i zaposlenog, odnosno njihovih predstavnika.*

Zašto Univerzitet štiti neku IS putem patentiranja?

Zaštita patenata je često zahtjev potencijalnog partnera za komercijalizaciju (primaoca licence) jer može zaštititi često znatna ulaganja komercijalnog partnera, koja su potrebna da bi se tehnologija plasirala na tržište. Zbog njihovog troška i dužine vremena potrebnog za dobijanje patenta, prijave patenta nisu moguće za sve izume Univerziteta. KTT pažljivo razmatra komercijalni potencijal pronalaska prije nego što investira u proces patentiranja. Međutim, pošto potreba za pokretanjem prijave patenta obično prethodi pronalazanju nosioca licence, KTT traži kreativne i isplative načine za traženje rane zaštite za što više obećavajućih pronalazaka.

Šta je proces patentiranja?

Članovi Zakona o patentima Crne Gore koji definišu pokretanje postupka za priznavanje patenta u Crnoj Gori [MNE-Patent Law, 2005]:

Član 21

(1) *Postupak za priznanje patenta pokreće se podnošenjem prijave patenta nadležnom organu.*

(2) *Prijava patenta podnosi se na crnogorskom jeziku.*

(3) *Prijava patenta može se podnijeti na stranom jeziku, uz koju se prilaže njen prevod na crnogorski jezik.*

(4) *Prijava patenta podnosi se u pisanom obliku, neposredno ili poštom.*

(5) *Prijava patenta kojom se zahtijeva zaštita pronalaska u inostranstvu podnosi se u skladu sa ovim zakonom i potvrđenim međunarodnim ugovorima.*

(6) *Pravna zaštita pronalazaka u Crnoj Gori ostvaruje se i putem prijave patenta koja je podnijeta u inostranstvu, ako je to u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima.*

(7) *Prijava iz stava 6 ovog člana ima isto pravno dejstvo kao i prijava patenta podnijeta u Crnoj Gori, ako odgovarajućim međunarodnim ugovorima nije drukčije određeno.*

Sadržina prijave patenta

Član 23

(1) *Prijava patenta mora da sadrži:*

1) *zahtjev za priznanje patenta;*

2) *opis pronalaska;*

3) *jedan ili više zahtjeva za zaštitu pronalaska patentom (u daljem tekstu: patentni zahtjevi);*

4) *nacrt na koji se pozivaju opis i zahtjevi, u odgovarajućem slučaju;*

5) *apstrakt.*

(2) *Način podnošenja i prilozi uz prijavu patenta, način sastavljanja pojedinih djelova prijave patenta, kao i podaci od značaja za deponovanje biološkog materijala iz člana 25 stav 2 ovog zakona bliže se uređuju propisom Ministarstva.*

Postupak za patentnu zaštitu pronalaska dat je prema prezentaciji „INTELEKTUALNA SVOJINA – PATENTNA ZAŠTITA PRONALASKA U CRNOJ GORI“ [Koprivica Mladen, 2019]:

1. Pokretanje patentne zaštite pronalaska:

- podnošenje zahtjeva Direkciji za zaštitu IS u Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma Crne Gore
- dostavljanje u pisanoj formi direktno ili poštom
- dostavljanje na jeziku u službenoj upotrebi
- naznaka da se traži priznanje patenta
- podatke o podnosiocu zahtjeva
- opis pronalaska i pominjanje najmanje jednog patentnog zahtjeva, čak i ako opis i patentni zahtjev(i) ne ispunjavaju propisane uslove.

Pravo prvenstva: od datuma koji je određen kao datum podnošenja prijave patenta, podnosilac prijave ima pravo prvenstva u odnosu na bilo koji drugi podnosilac prijave koji se kasnije prijavi za isti pronalazak.

2. Formalno ispitivanje

Usklađenost sa propisima:

- da li je naknada plaćena;
  - da li je dostavljen prevod prijave patenta na crnogorski jezik, ako je prijava patenta podnijeta na stranom jeziku;
  - da li je dostavljeno uredno punomoćje;
  - da li je naveden pronalazač;
  - da li aplikacija sadrži sve propisane djelove i da li ispunjavaju propisane uslove u pogledu urednosti;
  - da li zahtjev za pravo prvenstva ispunjava propisane uslove.
- Ukoliko prijava ne ispunjava uslove:
- Ministarstvo poziva podnosioca da otkloni nedostatke u roku od 60 do 90 dana;
  - Ukoliko podnosilac prijave ne otkloni nedostatke, Direkcija za zaštitu IS u Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma Crne Gore će odbiti prijavu patenta.

3. Ispitivanje uslova za dodjelu patenta - Utvrđuje se da li predmet prijave patenta:

- spada u grupu pronalazaka koji se ne smatraju patentabilnim;
- spada u grupu pronalazaka za koje se nedvosmisleno može utvrditi da nisu industrijski primjenljivi.

Ispitivanje uslova za priznavanje patenta:

- Prijava patenta koja ispunjava uslove za priznavanje objavljuje se u službenom listu;
- Odbija se prijava patenta koja ne ispunjava uslove za priznavanje - Ministarstvo odlučuje o odbijanju patenta (prije donošenja rješenja obavještava podnosioca prijave o razlozima zbog kojih patent ne može biti priznat i daje mu rok od 2 mjeseca da obrazloži razloge i podnese izmijenjene patentne zahtjeve).

Ako ne dostavi izjavu, Ministarstvo donosi rješenje o odbijanju.

4. Objavljivanje prijave patenta

- Prijava patenta koja ispunjava sve propisane uslove objavljuje se u službenom listu u najkraćem mogućem roku po isteku 18 mjeseci od dana podnošenja prijave, odnosno dana traženog prava prvenstva, čime je dostupna javnosti;
- Na zahtjev podnosioca, to se može učiniti i ranije, ali ne prije isteka roka od tri mjeseca od dana podnošenja prijave;
- Prijava patenta se objavljuje u crnogorskom listu intelektualne svojine (bibliografski podaci, apstrakt, crtež...).

5. Priznavanje patenata

- Odluka o priznavanju patenta i upis podataka o priznatom patentu u Registar patenata;
- Datum objavljivanja prijave patenta jednak je datumu priznavanja patenta;
- Podaci o priznatom patentu objavljuju se u službenom listu istovremeno sa podacima iz prijave patenta;
- Nosiocu patenta se izdaje patentni dokument i patentni dosije.
Patent nastaje upisom u registar patenata, a njegova važnost je od dana podnošenja prijave. Dokazivanje patentibilnosti daje jači pravni smisao uređenju patentnog sistema u Crnoj Gori;
- Do kraja devete godine važenja patenta, nosilac patenta je dužan da dostavi pismeni dokaz da je pronalazak zaštićen patentom suštinski ispitan i da ispunjava uslove za priznavanje;
- Značajno ispitivanje prijave patenta vrši državni ili međudržavni zavod u skladu sa Sporazumom o saradnji u oblasti patenata, kao i drugi zavod, sa kojim je Direkcija za zaštitu IS u Ministarstvu ekonomije Crne Gore potpisala ugovor o saradnji u trenutku podnošenja dokaza o patentabilnosti;
- Ako nosilac patenta ne dostavi dokaz o patentabilnosti, patent prestaje da važi danom desete godine njegovog trajanja.

6. Trajanje i prestanak prava

- Patent važi 20 godina od dana prijave, pod uslovom da se redovno plaćaju godišnje naknade za njegovo održavanje.
Na kraju 20 godina patent postaje javno dobro dostupno svima!
- Patent prestaje da važi:
  - o ako nosilac patenta ne plati propisanu taksu za održavanje prava;
  - o dostavi Direkciji za zaštitu IS u Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma Crne Gore pismenu izjavu o odricanju od patenta;
  - o na dan smrti fizičkog lica, odnosno datum prestanka pravnog lica nosioca patenta.

7. Ekskluzivna prava

Pronalazač je saglasan da otkrije društvu detalje svog pronalaska, kako bi omogućio tehnološki napredak, u zamjenu za pravo isključivog raspolaganja na određeni period.

Patent je pravo na zabranu!

Bez saglasnosti nosioca patenta, bilo kojoj drugoj osobi je zabranjeno:

- Ako je predmet patenta proizvod:
Proizvode, nude na prodaju, koriste, stavljaju u promet, izvoze ili uvoze i čuvaju u ove svrhe proizvod koji je napravljen prema zaštićenom pronalasku.
- Ako je predmet patenta proces:
Primjenjuju proces koji je predmet zaštićenog pronalaska ili ponudite njegovu primjenu ponudite na prodaju, prodaju, upotrebu, izvoz ili uvoz i skladištite u ove svrhe proizvod koji je direktno dobijen postupkom koji je predmet zaštićenog pronalaska.

8. Otkazivanje priznatog patenta

Postupak se pokreće podnošenjem prijedloga zainteresovanog pravnog i fizičkog lica, a državnog tužioca garancija će poništiti patent za sve vrijeme trajanja zaštite, ako utvrdi da:

- o predmet zaštite nije pronalazak;
- o pronalazak je izuzet od zaštite;
- o pronalazak nije bio nov, nije imao inventivni nivo ili nije bio industrijski primjenljiv (na dan podnošenja prijave);
- o pronalazak nije u potpunosti i jasno opisan;
- o priznaje se širi obim prava.

Podnošenje patentne prijave isključuje:

- o ne objavljujte;

- o ne prodavajte;
- o ne držite predavanja ili prezentacije;
- o podnesite prijavu patenta prije konkurencije;
- o zatražite savjet stručnjaka.

9. Kako zaštititi pronalazak van granica Crne Gore

Pravo prvenstva: Prilikom prijave van Crne Gore moguće je zadržati datum podnošenja prve prijave, čime se ostvaruje tzv. pravo prvenstva, ali samo u roku od 12 mjeseci od dana podnošenja prve prijave.

Pravna zaštita pronalazaka van Crne Gore može se ostvariti na tri načina:

- o Kroz nacionalni sistem:
  - Što podrazumijeva direktno podnošenje prijave pronalaska patentnim zavodima u zemljama u kojima se traži zaštita patenta;
  - Ovaj način zaštite se koristi kada je zaštita poželjna u malom broju zemalja (iz 3-4 zemlje);
  - Zahtjev se podnosi u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom zemlje u kojoj se traži zaštita;
  - Prilikom apliciranja u inostranstvu moguće je zadržati datum podnošenja prve prijave ako je prijava podnijeta u roku od 12 mjeseci od dana podnošenja prve prijave.
- o Preko PCT sistema
 Međunarodna prijava je prijava podnijeta u skladu sa Ugovorom o saradnji u oblasti patenata (PCT).
  - PCT sistem je sistem za prijavu patenata, a ne sistem za priznavanje patenata;
  - Patenti priznaju isključivo nacionalni instituti i regionalne patentne organizacije
 Prednosti koje PCT sistem pruža aplikantu:
  - Podnosi jednu međunarodnu prijavu kojom započinje proces priznavanja patenta u svim državama potpisnicama (148 zemalja);
  - Na jednom mjestu, na jednom jeziku, uz jednu naknadu;
  - Ulazak u nacionalnu fazu se odlaže za 30 mjeseci;
  - Izvještaj o međunarodnoj pretrazi stanja tehnike;
  - Međunarodna prijava se može podnijeti direktno Međunarodnom birou za patente Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu - WIPO i Direkciji za zaštitu IS u Ministarstvu ekonomije Crne Gore, ako je podnosilac prijave državljanin Crne Gore ili fizičko lice koje ima odobreno prebivalište u Crnoj Gori ili pravno lice sa sjedištem u Crnoj Gori;
  - Zahtjev se mora podnijeti prije isteka roka od 12 mjeseci od datuma podnošenja nacionalne prijave;
  - Posljednja izmjena PCT procedure dala je mogućnost izdavanja izjave o licenciranju prijavljenog pronalaska (podaci se objavljuju u patentnom obimu);
  - PCT sistem je sistem za prijavu patenata, a ne sistem za priznavanje patenata;
  - Patente priznaju isključivo nacionalne kancelarije i regionalne patentne organizacije. Međunarodna prijava u kojoj je Crna Gora, u skladu sa Ugovorom, određena ili izabrana za priznanje nacionalnog patenta, smatra se zahtjevom za proširenje evropskog patenta na Crnu Goru, a Evropski zavod za patente će djelovati kao određena ili izabrana kancelarija u skladu sa Ugovorom. Evropski zavod za patente djeluje kao organ za međunarodnu pretragu i preliminarno ispitivanje međunarodnih prijava.
- o Putem evropskog sistema prijavljivanja
 Evropski sistem priznavanja patenata propisan je Evropskom konvencijom o patentima. Odluku podnosilac podnosi nakon analize troškova kao i poslovnih ambicija na koje teži.
  - Evropski sistem priznavanja patenata propisan je Evropskom patentnom

- konvencijom;
- Podnosilac prijave može, podnošenjem jedne prijave direktno Evropskom zavodu za patente, zatražiti zaštitu u više zemalja članica Evropske patentne organizacije (ukupno 38) i u zemljama potpisnicama Sporazuma o proširenju evropskog patenta (ME i BIH), a Evropski zavod za patente je potpisao i Ugovor o validaciji, koji je sa Mocoold-om stupio na snagu;
  - Postupak za izdavanje patenta sprovodi Evropski zavod za patente;
  - Evropska patentna prijava za koju je plaćena naknada za produženje i prošireni evropski patent imaju iste efekte prethodnog stanja tehnike kao nacionalna prijava patenta i nacionalni patent;
  - Nakon priznavanja evropskog patenta, nosilac patenta je dužan da Direkciji za zaštitu IS u Ministarstvu ekonomije Crne Gore, u roku od tri mjeseca od dana objavljivanja podataka o priznavanju evropskog patenta, dostavi: prevod patentnih zahtjeva, dokaz o uplati troškova za objavljivanje i dokaz o uplati godišnjeg održavanja (za godine koje slijede od godine u kojoj je objavljen podatak o priznavanju evropskog patenta);
  - Ukoliko prevod nije dostavljen na vrijeme, smatra se nevažećim od početka.

Primjer procesa patentiranja u SAD:

Pravno odjeljenje Univerziteta će zahtijevati od spoljnog savjetnika za patente da radi sa univerzitetskim pronalazačem(ima) na pripremi američkih neprijevremenih i međunarodnih patentnih prijava. Spoljni patentni savjetnik će zakazati početni poziv sa primarnom kontaktnom tačkom univerzitetskog pronalazača kako bi se razgovaralo o pronalasku, utvrdilo da li su od pronalazača potrebni dodatni materijali i razgovarali o obostrano prihvatljivom rasporedu za izradu i pregled prijave. Spoljni patentni zastupnici obično će poslati prvi nacrt patentne prijave univerzitetskom pronalazaču u roku od 1-2 nedelje od početnog poziva i zatražiti povratne informacije o tehničkoj tačnosti i potpunosti prijave, kao i o obimu zahtjeva. Kada se primi povratna informacija, spoljni savjetnik za patente će obično ponoviti da obezbijedi drugi nacrt u roku od jedne nedjelje za konačni tehnički pregled od strane univerzitetskog pronalazača. Nakon što se sve konačne povratne informacije pronalazača ugrade u nacrt, spoljni patentni savjetnici će poslati konačni nacrt Pravnom odjeljenju Univerziteta na konačnu reviziju prije nego što se prijava podnese USPTO. Cio proces pripreme, tj. od početnog poziva univerzitetskog pronalazača do podnošenja prijave USPTO-u, može da potraje 4-6 nedjelja, ali varira u zavisnosti od tehničke složenosti pronalaska, svih dodatnih iteracija nacrtu koje mogu biti potrebne i dostupnosti i odziva univerzitetskog pronalazača tokom perioda pregleda. Nakon podnošenja, USPTO prvobitno tretira patentne prijave na povjerljivoj osnovi, ali većinu njih USPTO objavljuje 18 mjeseci nakon najranijeg efektivnog datuma podnošenja prijave. Sve izdate patente objavljuje USPTO. Pošto su izdati patenti i većina prijava patenata dostupni javnosti, traženje patentne zaštite možda nije pogodno za sve univerzitetske pronalaskeske zbog prirode pronalazaka i/ili osjetljivosti sponzora. U roku od otprilike 1-2 godine od datuma podnošenja, u zavisnosti od tehnologije, Univerzitetsko pravno odjeljenje će dobiti pismeno obavještenje od USPTO-a o tome da li su prijava i njeni zahtjevi prihvaćeni u formi kako je prvobitno podnijeta. Češće nego ne, USPTO odbija prijavu jer je utvrđeno da su patentni zahtjevi nepatentabilni u odnosu na „prethodnu tehniku“ (na primjer, u obliku ranijih patenata ili publikacija u relevantnoj tehničkoj oblasti). Pismeno obavještenje koje šalje USPTO naziva se radnja kancelarije. Ako je prijava odbijena, Univerzitetsko pravno odjeljenje koordinira sa spoljnim patentnim savjetnikom da pripremi pisani odgovor na akciju Kancelarije, a ovaj odgovor se obično podnosi USPTO u roku od 3 mjeseca od datuma akcije Kancelarije. Generalno, pisani odgovor može tražiti da se izmijeni tvrdnja kako bi se prevazišla učenja iz prethodnog stanja tehnike i/ili ukazala zašto je prethodno odbijanje USPTO-a bilo pogrešno. Ovaj postupak primanja tužbe Kancelarije i podnošenja pisanog odgovora kako bi se USPTO ubijedio da povuče svoje odbijanje i dozvoli da se prijava patenta izda kao patent naziva se *patentno gonjenje*. Nije neuobičajeno da se nekoliko ponavljanja krivičnog gonjenja održi

prije nego što USPTO dozvoli prijavu patenta ili se donese odluka da se odustane od prijave patenta. Tokom procesa tužilaštva za patente, Univerzitetsko pravno odjeljenje može zatražiti doprinos od pronalazača(a) da potvrdi tehničke aspekte pronalaska i/ili prethodno stanje tehnike koje je USPTO citirao protiv prijave. Može proći u prosjeku **2-4 godine** da se patent izda nakon datuma podnošenja prijave.

Šta ako sam izum stvorio sa nekim iz druge institucije ili kompanije?

Ako ste kreirali pronalazak na osnovu sponzorisanog ugovora o istraživanju i razvoju sa kompanijom, KTT u koordinaciji sa Univerzitetskim pravnim odjeljenjem će morati da pregleda ugovor kako bi utvrdio vlasništvo i druga prava povezana sa pronalaskom i odredio odgovarajuće sljedeće korake. Ako je tehnologija razvijena zajedno sa osobljem iz druge akademske institucije, KTT će obično sklopiti međuinstitucionalni sporazum koji opisuje koja institucija će preuzeti vodeću ulogu u zaštiti i licenciranju pronalaska, kako će se dijeliti troškovi povezani sa procesom patentiranja i kako će se raspodijeliti prihodi od licenciranja.

Da li će Univerzitet pokrenuti ili nastaviti aktivnosti patentiranja bez identifikovanog nosioca licence?

Univerzitet može odlučiti da prihvati rizik podnošenja prijave patenta prije nego što se identifikuje nosilac licence. Nakon što su univerzitetska prava licencirana korisniku licence, korisnik licence uglavnom plaća troškove patentiranja. Ponekad KTT može prekinuti dalje procesuiranje patenta nakon razumnog perioda pokušaja da se identifikuje nosilac licence (ili ako se utvrdi da Univerzitet ne može dobiti razumno vrijedne zahtjeve od nacionalnog zavoda za patente).

Postoji li tako nešto kao prijevremeni patent?

Ne. Zakon o patentima Crne Gore ne poznaje prijevremeni patent.

Koliko košta dobijanje patenta?

Članovi Zakona o patentima Crne Gore koji definišu troškove dobijanja patenta u Crnoj Gori [MNE-Patent Law, 2005]:

Administrativne takse i naknade posebnih troškova postupka

Član 16

- (1) U postupku pred nadležnim organom plaćaju se administrativne takse u skladu sa zakonom kojim su uređene administrativne takse, naknade posebnih troškova postupka i naknade troškova za pružanje informacionih usluga.
- (2) Visinu naknada posebnih troškova postupka i naknada troškova za pružanje informacionih usluga utvrđuje Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada).

Održavanje prava iz prijave patenta i patenta

Član 81

- (1) Za održavanje prava iz prijave patenta i patenta plaćaju se propisane administrativne takse.
- (2) Takse iz stava 1 ovog člana plaćaju se za treću i svaku narednu godinu, a dospijevaju za naplatu na dan isteka godine, računajući od datuma podnošenja prijave patenta.
- (3) Takse za održavanje prvobitne prijave koje su na datum na koji se podnosi izdvojena prijava već dospjele na naplatu plaćaju se i za izdvojenu prijavu prilikom podnošenja izdvojene prijave.

- (4) Ako podnosilac prijave patenta, odnosno nosilac patenta ne plati taksu iz st. 1 i 3 ovog člana, taksa se može platiti u dodatnom roku od šest mjeseci, pod uslovom da se plati propisana dodatna taksa.
- (5) Podnosilac prijave odnosno nosilac patenta dužan je da nadležnom organu dostavi dokaz o uplati taksi iz st. 1 i 3 ovog člana.

Takse za održavanje

Član 150j

- (1) Takse za održavanje evropskih patenata plaćaju se nadležnom organu za godine koje slijede nakon godine u kojoj je objavljen podatak o priznanju evropskog patenta, u skladu sa posebnim propisima.
- (2) Na plaćanje takse za održavanje prava iz stava 1 ovog člana, shodno se primjenjuje odredba člana 141 stav 2 Konvencije.

Neplaćanje takse

Član 82

Ako podnosilac prijave patenta, odnosno nosilac patenta propusti da plati propisanu taksu za održavanje prava iz prijave patenta odnosno patenta, to pravo prestaje narednog dana od dana isteka roka iz člana 81 stav 2 ovog zakona.

Iznosi naknada za sve zahtjeve u postupku patentiranja objavljeni su u zvaničnom dokumentu države Crne Gore: ZAKON O ADMINISTRATIVNIM TAKSAMAMA („Official Gazette of Montenegro“, No. 018/19 of March 22, 2019).

Koja je vremenska linija procesa patentiranja i rezultirajuće zaštite?

Prema prikazanom postupku patentne zaštite pronalaska, prosječno trajanje patentnog postupka je od **2 do 4 godine**, u zavisnosti od tehnologije koja se štiti. Kada se patent izda, on je primjenjiv **20 godina** od početnog datuma podnošenja prijave patenta koja je rezultirala patentom, pod pretpostavkom da se naknade za održavanje plaćaju nakon izdavanja patenta.

Koji drugi oblici zaštite intelektualne svojine se razmatraju osim patenata?

KTT koordinira sa Pravnim odjeljenjem Univerziteta kako bi odredio koji oblik zaštite intelektualne svojine je najprikladniji i najpotrebniji na osnovu, na primjer, prirode IS i načina na koji će se IS vjerovatno koristiti i/ili komercijalizovati. Pored patenata, drugi oblici zaštite intelektualne svojine uključuju autorska prava, poslovne tajne i žigove.

Prema nacionalnom zakonodavstvu u oblasti zaštite intelektualne svojine u Crnoj Gori, navedeni oblici zaštite intelektualne svojine definisani su na sljedeći način:

- **AUTORSKA PRAVA** se odnosi na zaštitu prava autora nad njihovim stvaralačkim i originalnim književnim, naučnim i umjetničkim djelima. Predmet autorske zaštite je autorsko djelo, a autor je fizičko lice koje je to djelo stvorilo. U slučaju da je u stvaranju autorskog djela učestvovalo više autora, onda se radi o koautorskom djelu. Pod autorskim djelom podrazumijeva se originalno (izvorno) intelektualno ostvarenje iz književnih, umjetničkih i naučnih oblasti koje ima individualni karakter i na određeni način se izražava (materijalizuje).
- **POSLOVNA TAJNA** je povjerljiva poslovna informacija koja nije opšte poznata u relevantnim poslovnim krugovima, a istovremeno ima visoku komercijalnu vrijednost i obezbjeđuje svom vlasniku konkurentsku prednost na tržištu.
- **ŽIG** je zakonom zaštićen znak koji služi za razlikovanje dobara i/ili usluga jednog fizičkog ili pravnog lica od istih ili sličnih dobara i/ili usluga drugog fizičkog ili pravnog lica. Zaštitni znak može biti bilo koji znak (riječ, logo ili slika) koji razlikuje proizvode i usluge jedne kompanije ili organizacije od proizvoda i usluga druge kompanije ili organizacije.

Prema zakonodavstvu u SAD, tri oblika zaštite intelektualne svojine su sljedeća:

- **Autorska prava** su oblik zaštite intelektualne svojine koji savezni zakoni pružaju autorima „originalnih autorskih djela“. To uključuje književna, dramska, muzička, umjetnička i određena druga intelektualna djela, uključujući kompjuterski softver. Ova zaštita je dostupna i objavljenim i neobjavljenim radovima. Savezni zakon o autorskim pravima generalno obezbjeđuje vlasniku autorskog prava ekskluzivno pravo da sprovodi i odobrava različite radnje, uključujući reprodukciju, javno izvođenje i pravljenje djela izvedenih od originalnog djela. Zaštita autorskih prava je automatski obezbijedena kada je djelo fiksirano na opipljivi medij kao što je knjiga, softverski kod, video itd. U nekim slučajevima može se registrovati autorsko pravo, ali registracija je generalno nepotrebna dok komercijalni proizvod nije spreman za proizvodnju ili dok se ne pokrene radnja za sprovođenje autorskih prava.
- **Poslovne tajne** su vlasničke informacije (npr. prakse, formule, procesi, dizajni, kompilacije) koje imaju vrijednost zato što nisu poznate javnosti i koje su razumno zaštićene da bi se očuvala tajnost. Kada se poslovna tajna otkrije (na primjer, u patentu), ona više nije poslovna tajna. Zaštita poslovne tajne se postavlja odmah bez potrebe za registracijom. Trajanje zaštite može trajati neograničeno sve dok su vlasničke informacije tajne. Međutim, zaštita može biti krhka jer nenamjerno otkrivanje vlasničkih informacija može poništiti zaštitu. Zaštitni žigovi obuhvataju bilo koju riječ, naziv, simbol, uređaj ili kombinaciju koja se koristi u trgovini za identifikaciju i razlikovanje robe jednog proizvođača ili prodavca od one koju proizvode ili prodaju drugi, kao i za označavanje izvora robe. Ukratko, zaštitni znak je ime brenda. Oznaka usluge je svaka riječ, ime, simbol, uređaj ili kombinacija koja se koristi ili namjerava da se koristi u trgovini za identifikaciju i razlikovanje usluga jednog provajdera od usluga drugih i za označavanje izvora usluga.
- **Registracija žiga** je procedura u kojoj USPTO utvrđuje prava na osnovu legitimne upotrebe žiga. Međutim, nije neophodno registrovati zaštitni znak ili žig usluge da biste spriječili druge da koriste zaštitni znak. Žigovi uglavnom postaju zaštićeni čim ih organizacija usvoji i koristi u trgovini, čak i prije registracije. Sa federalnom registracijom žiga, pretpostavlja se da registrant ima pravo da koristi žig širom Sjedinjenih Država za robu ili usluge za koje je žig registrovan.

Kako se IP tretira u ugovorima Univerziteta o istraživanju i razvoju sa Vladom Crne Gore?

U Crnoj Gori odnos institucija koje finansiraju naučnoistraživačke i inovacione projekte iz budžeta, odnosno iz javnih sredstava (ministarstva nadležna za nauku i tehnološki razvoj i inovacionu djelatnost; inovacioni fond i dr.) i organizacija koje realizuju ove projekte (univerziteti, instituti, preduzeća, nevladine organizacije) reguliše se njihovim međusobnim ugovorima. U okviru tih ugovora definisan je i način raspolaganja intelektualnom svojinom nastalom realizacijom projekata. Suština je da institucije koje finansiraju naučnoistraživačke i inovacione projekte iz javnih izvora prenose pravo korišćenja intelektualne svojine nastale realizacijom projekata na nosioce projekata.

Primjer iz Ugovora o finansiranju istraživanja od strane Ministarstva nauke Crne Gore, odnosno članova Ugovora koji regulišu prava intelektualne svojine [dato prema kopiji Ugovora u kome je **Nosilac granta** UDG]:

Član Ks1:

Korišćenje prava intelektualne svojine, koje proističe iz rezultata projekta, utvrđuje se posebnim ugovorom ili sporazumom, koji nosilac granta potpisuje pojedinačno sa svakim od partnera i u skladu sa propisima kojima se uređuju prava intelektualne svojine.

Član Ks2:

Rezultati projekta neće biti otkriveni trećoj strani bez prethodne saglasnosti ugovornih strana.

Član Ks3:

Nosilac granta se obavezuje da će prilikom objavljivanja i predstavljanja rezultata projekta navesti da se isti ostvario kao rezultat realizacije programa istraživanja na projektu koji sufinansira Ministarstvo.

3.5. MARKETING IS

Šta je marketing IS?

Marketing IS je strategija komercijalizacije IS, koja pomaže ne samo da se promoviše postojeća IS, već i da se ubijede preduzeća u tržišnu sposobnost potencijalnih inovacija. Stoga je prvi korak u procesu marketinga IS da se osigura da postoji aplikacija za tehnologiju. Dalje, *Patent Landscape Reports* vam može pomoći da razumijete situaciju na tržištu, uključujući važne zainteresovane strane, nepokrivena polja upotrebe i potencijalne partnere [WIPO-int].

Šta znači laboratorija za tržište?

Laboratorija na tržište (L2M) je proces prenošenja novih tehnologija iz laboratorije na tržište. Nekoliko faktora na nivou tržišta je neophodno da bi se generisali efikasni procesi transfera tehnologije, kao što su dovoljne firme koje su u stanju da ulože novac, vrijeme i napore da pre-tvore IS u tržišne proizvode; tržište koje je spremno da kupi proizvod nakon što je u potpunosti razvijen i spreman za prodaju; sposobnost apsorpcije za asimilaciju novog znanja i njegovu primjenu u komercijalne svrhe. Istovremeno, univerziteti i istraživačke institucije takođe imaju nekoliko izazova u vezi sa tržištem koje treba da riješe kako bi uspostavili uspješne sporazume o transferu tehnologije [WIPO-int].

Koji su glavni izazovi prenošenja akademske tehnologije na tržište?

Marketing IS u kontekstu transfera tehnologije – još jedan tržišni izazov za KTT je kako plasirati tehnologiju koja ima potencijal. Ovo uključuje identifikaciju odgovarajućih tržišta, privlačenje poslovnih partnera koji mogu dalje da razvijaju, proizvode i šire proizvode zasnovane na intelektualnoj svojini univerziteta, efikasno komuniciraju sa potencijalnim potrošačima i prenose prave poruke.

Kako KTT prodaje IS?

Stručnjaci za tehnologiju KTT koriste mnoge izvore i strategije da identifikuju potencijalne nosioce licenci i plasiraju IS. Ovo uključuje iskorištavanje postojećih odnosa pronalazača, osoblja KTT-a i drugih istraživača; sprovođenje istraživanja tržišta; ispitivanje drugih komplementarnih tehnologija i sporazuma; korišćenje eksterne KTT veb stranice za postavljanje IS i srodnih marketinških materijala; i traženje direktnih kontakata putem konferencija i industrijskih događaja. Publikacije i prezentacije osoblja često služe i kao odličan marketinški alat.

Kako se pronalazi većina nosilaca licenci?

Studije su pokazale da je 70% korisnika licenci za transfer tehnologije na univerzitetima već poznato pronalazačima. Stoga su pronalazači često primarni izvor potencijalnih licenciranih.

Imaoci licence se takođe identifikuju kroz postojeće odnose osoblja KTT-a. Univerzitetski licencirani često licenciraju više od jedne tehnologije sa Univerziteta. KTT pokušava da proširi ove odnose putem kontakata dobijenih putem postavljanja upita na veb-sajtu, istraživanja tržišta, industrijskih događaja i njegovanja postojećih licencnih odnosa.

Koliko vremena je potrebno da se pronade potencijalni korisnik licence?

Može potrajati mjesecima, a ponekad i godinama da se locira potencijalni korisnik licence, u zavisnosti od atraktivnosti IS, njenog stepena razvoja, konkurentskih tehnologija i veličine i intenziteta tržišta. Većina univerzitetskih IS ima tendenciju da bude u ranoj fazi razvojnog ciklusa i stoga zahtijeva značajna ulaganja u komercijalizaciju, što otežava privlačenje vlasnika licence.

Kako KTT može pomoći u poboljšanju tržišnosti IS u ranoj fazi?

Stručnjaci KTT upravljaju malim budžetom koji se fokusira na ulaganje u IS sa nivoom tehnološke spremnosti (NTS) koji se može povećati uz mali iznos finansiranja. O prikladnosti ovog finansiranja za datu IS se često raspravlja kao dio početne diskusije pronalazača sa KTT. Prijedlozi se traže i mogu se dodijeliti tokom cijele fiskalne godine.

Kako mogu pomoći u marketingu IS?

Vaše aktivno učešće može dramatično poboljšati šanse za povezivanje IS sa spoljnom kompanijom. Vaši odnosi za istraživanje i razvoj i (ako je primjenljivo) konsultantski odnosi često su od pomoći u identifikaciji potencijalnih nosilaca licenci i tehnoloških šampiona unutar kompanija. Kada se identifikuju zainteresovane kompanije, pronalazač je najbolja osoba koja će opisati detalje IS i njene tehničke prednosti. Najuspješniji rezultati transfera tehnologije obično se dobijaju kada pronalazač i KTT rade zajedno kao tim na plasiranju tehnologije. KTT pozdravlja doprinos pronalazača tokom marketinških i licencnih napora.

3.6. IZBOR KORISNIKA LICENCE

Može li biti više od jednog korisnika licence?

Da, IS se može licencirati za više korisnika licenci, bilo neisključivo za nekoliko kompanija ili isključivo za nekoliko kompanija, svaka za jedinstvenu oblast upotrebe (primjenu) ili geografiju.

Šta je licenca? Šta je ugovor o licenciranju?

Licenca je saglasnost vlasnika IS (*Davaoca licence*) za korišćenje IP-a od strane druge strane (*Korisnika licence*) u zamjenu za novac ili drugu vrijednost (*unakrsna licenca*).

UGOVORI O LICENCI su pravno obavezujući ugovori u kojima vlasnik intelektualne svojine (IS) u vrijednoj tehnologiji (davac licence), daje nekom drugom (primaocu licence) dozvolu da koristi tu IS na načine (uslove) koji su navedeni u ugovoru.

Dozvoljava drugoj strani da:

- napravi, izradi, koristi, prodaje, uvozi (patenti);
- kopira, prikazuje, distribuira, modifikuje, pravi izvedena djela (autorska prava).

Kako se kompanija bira da bude nosilac licence?

Za komercijalnu licencu, korisnik licence se generalno bira, ako se izuzmu primjedbe ili zabrinutosti koje je izrazio Univerzitet, na osnovu njegove sposobnosti da komercijalizuje tehnologiju u korist opšte javnosti. Ponekad je etablirana kompanija sa iskustvom u sličnim tehnologijama i tržištima najbolji izbor. U drugim slučajevima, fokus i intenzitet start-up kompanije su bolja opcija. KTT sprovodi istraživanje tržišta, koristi svoje profesionalne mreže i vrši razne procjene i dužnu pažnju kako bi odredio najpogodnijeg korisnika licence. U slučaju tranzicije IS, generalno sponzor će navesti željenog korisnika licence. Rijetkost je da Univerzitet ima više potencijalnih licenciranih koji se nadmeću za njegovu IS.

Šta mogu da očekujem da dobijem ako je moja IS licencirana?

Prema univerzitetskoj politici intelektualne svojine, univerzitetski pronalazači dijele prihod od licenciranja koji proizilazi iz ugovora o transferu tehnologije Univerziteta, uključujući licence. Pored toga, većina pronalazača uživa u zadovoljstvu saznanja da se njihova IS koristi za dobrobit opšte javnosti ili da podrži kritične potrebe misije naših vladinih institucija za finansiranje. Novi i poboljšani odnosi sa preduzećima i institucijama javnog finansiranja su još jedan rezultat koji može povećati napore u istraživanju i razvoju. U nekim slučajevima, dodatno sponzorirano istraživanje i razvoj može biti rezultat licence.

Kakav je odnos između pronalazača i korisnika licence i koliko mog vremena će za to biti potrebno?

Mnogi korisnici licenci traže i nude da finansiraju aktivnu pomoć pronalazača kako bi olakšali njihove napore za komercijalizaciju, barem u ranim fazama razvoja. Ova pomoć može biti u rasponu od rijetkih, neformalnih kontakata navedenih u ugovoru o licenci za intelektualnu svojinu do formalnijeg konsultantskog odnosa koji se omogućava preko univerzitetskih ugovora. Rad sa novim preduzećem može zahtijevati znatno više vremena, u zavisnosti od uloge pronalazača u kompaniji ili sa kompanijom i njihove stalne uloge na Univerzitetu. Učešće u start-up-u dok ste istovremeno zaposleni na Univerzitetu podliježe ličnim politikama o sukobu interesa Univerziteta i zavisi od odobrenja vašeg lanca upravljanja i menadžmenta Univerziteta.

3.7. LICENCIRANJE

Koje druge vrste sporazuma i razmatranja važe za transfer tehnologije?

Ugovori o transferu tehnologije

Transfer znanja i informacija o tehnologiji može se odvijati na dva načina: neformalno putem transfera znanja i formalno putem sporazuma (ugovora) o transferu tehnologije.

Neformalni transfer znanja postaje sve važniji u akademskom okruženju jer mobilnost istraživača i studenata u velikoj mjeri doprinosi širenju znanja širom svijeta. Znanje se takođe može preneti putem publikacija, predavanja, konferencija, kurseva, prezentacija, sastanaka, neformalnih razmjena i ličnih kontakata između naučnika, akademske zajednice i industrije.

U kontekstu formalnih kanala transfera tehnologije, ne postoji takva stvar kao što je standardni ugovor ili sporazum. Neki univerziteti i istraživačke institucije predlažu standardne modele kao dio svojih politika intelektualne svojine, ali takvi modeli treba da se koriste samo kao početna tačka, podrška ili alat, i treba ih prilagoditi specifičnim okolnostima i zahtjevima svakog slučaja.

Ključno je konsultovati advokata za intelektualnu svojinu od početka pregovora, a posebno prilikom potpisivanja ugovora.

Postoje različite vrste ugovora o transferu tehnologije koji se često koriste za prenos tehnologije iz laboratorije na tržište [WIPO-int]:

- **Ugovori o licenciranju za transfer tehnologije**

Ugovori o licenciranju su pravno obavezujući ugovori u kojima vlasnik intelektualne svojine (IS) u vrijednoj tehnologiji (davac licence), daje nekom drugom (primaoc licence) dozvolu da koristi tu IS na načine (uslove) koji su navedeni u ugovoru.

Ovi uslovi određuju prava korisnika licence: široka licenca za bilo koju svrhu na bilo kojoj teritoriji i polju upotrebe, ili uža licenca samo za distribuciju ili proizvodnju na definisanim teritorijama ili tehnologijama, ili negdje između.

Licenca je saglasnost vlasnika za korišćenje IS u zamjenu za novac ili nešto drugo od vrijednosti (npr. unakrsno licenciranje). To postaje stvarni transfer kada davalac licence isporuči tehnologiju i znanje korisniku licence i korisnik licence nauči kako da efikasno koristi, prilagođava i gdje je moguće poboljša tehnologiju i znanje.

- **Ustupanje prava intelektualne svojine**

Ustupanje prava intelektualne svojine podrazumijeva prenos vlasništva nad intelektualnom svojinom (patent, upotrebni model, žig, autorsko pravo, know-how zaštićeno poslovnom tajnom itd.) sa vlasnika (ustupioca) na primaoca (fizičko ili pravno lice) sa trajnim dejstvom. Ugovor o ustupanju mora tačno da identifikuje predmet ustupanja. U slučaju patentiranih pronalazaka, na primjer, ovo može uključivati odobrene patente, ali i privremene prijave patenata, uključujući PCT prijave, ili poslovne tajne koje treba da ostanu kao takve.

Razlika između licenciranja i ustupanja IS je u tome što se u odnosima licenciranja pravo na korišćenje IS privremeno prenosi na korisnika licence, često dajući davaocu licence pravo da nastavi da koristi istu IS u drugom polju korišćenja ili teritoriji. Pod dogovorenim uslovima ugovor o licenciranju može biti raskinut i sva prava prenijeta nazad na davaoca licence. S druge strane, ustupanje prava intelektualne svojine ima definitivan efekat, kao što je prodaja materijalne imovine, tako da će bivši vlasnik biti trajno lišen vlasništva.

- **Ugovori o povjerljivosti**

Ugovori o neotkrivanju (NDA – Non-Disclosure Agreement) ili ugovori o povjerljivosti su pravno obavezujući sporazumi da se ne otkrivaju povjerljive informacije koje je strana saznala, ili da se ne koriste u bilo koje druge svrhe osim onih navedenih u ugovoru.

Često se koriste prije nego što se uspostavi licenca za intelektualnu svojinu ili drugi ugovor, kada korisnik licence želi da ima dalje detaljne informacije o IS ili tehnologiji u pitanju. U kontekstu sporazuma o saradnji, na primjer, obje strane mogu preuzeti obavezu da neće otkriti ili koristiti informacije o osnovnim pravima intelektualne svojine druge strane.

Važan uslov da NDA bude efikasan je da se postavi jasna definicija u vezi sa tim koje informacije se smatraju povjerljivim, ko će im imati pristup, koje su mjere koje treba preduzeti da bi se očuvale povjerljive i da bi se te obaveze ograničile na razuman vremenski period.

- **Sporazumi o saradnji u istraživanju**

Ugovore o saradnji ili sporazume o saradnji u istraživanju zaključuju dvije ili više strana koje žele da sarađuju na razvoju i eventualnoj komercijalizaciji nove tehnologije.

Strane ulažu svoje ljudske, fizičke i finansijske resurse, imovinu (uključujući osnovna prava intelektualne svojine) i vještine. Oni zajednički definišu ciljeve i pravni okvir saradnje, uključujući vlasništvo nad intelektualnom svojinom, prava pristupa, podjelu koristi i rizika i prava na komercijalizaciju rezultata istraživanja.

Ova vrsta sporazuma može se koristiti u kontekstu akademske istraživačke saradnje, posebno u okviru istraživačkih grantova, kao i za zajedničke istraživačke projekte univerziteta i industrije, uključujući doktorske projekte.

- **Ugovori o savjetovanju**

Ugovori o konsultacijama uključuju konsultantski rad univerzitetskih profesora i/ili istraživača koji pružaju stručne usluge partneru u industriji u zamjenu za plaćanje, često na ličnoj osnovi, ako to dozvoljava politika univerziteta.

U većini slučajeva, nastala prava intelektualne svojine su u vlasništvu kompanije, sa ograničenim pravima istraživača da objavi svoje rezultate. Vlasništvo intelektualne svojine nad razvijenim rezultatima takođe može biti podijeljeno, u zavisnosti od institucionalne politike intelektualne svojine akademske institucije i uslova ugovora.

Kada je uključen u pregovore, univerzitet će nastojati da sačuva pravo istraživača da objavljuje rezultate svog rada, uz čuvanje informacija povjerljivim u razumnom vremenskom periodu, kako bi omogućio kompaniji da zaštiti intelektualnu svojinu i obezbijedi poziciju na tržištu.

- **Sponzorisani ugovori o istraživanju**

Ugovori o sponzorisanim istraživanjima regulišu odnos između univerziteta ili istraživačkog instituta i sponzora, koji može biti državni organ ili privredni subjekt zainteresovan za razvoj naučnih rezultata u određenoj oblasti od značaja za njegovo poslovanje.

Institucija za istraživanje i razvoj dobija sredstva za podršku istraživanju u zamjenu za preferencijalni pristup i/ili prava na intelektualnu svojinu koja proizilaze iz rezultata istraživanja. Suprotno ugovorima o saradnji, sponzor ne mora nužno da učestvuje u istraživačkim aktivnostima i možda nije zainteresovan za komercijalizaciju rezultata. Univerzitet/institucija za istraživanje i razvoj obično posjeduje rezultate i razvijenu intelektualnu svojinu i daje licencu (ekskluzivnu ili neekskluzivnu) sponzoru.

- **Ugovori o prenosu materijala**

Ugovori o prenosu materijala (MTA - Material Transfer Agreement) regulišu prenos fizičke imovine i materijalnih istraživačkih materijala od dobavljača do primaoca koji namjerava da ih koristi u svrhu sopstvenog istraživanja.

Preneta sredstva mogu uključivati patentirane materijale prenete putem licence, biološke materijale, hemijska jedinjenja ili softver. Ugovorom su definisana prava i obaveze strana u vezi sa prenetim materijalima, izvedenim materijalima, rezultatima istraživanja i srodnim pravima intelektualne svojine.

- **Ugovori o istraživanju**

Ugovori o istraživanju zaključuju se kada komercijalna kompanija „unajmi“ univerzitet ili istraživački institut za sprovođenje istraživanja u komercijalnom cilju.

Ciljeve istraživanja definiše kompanija, a ciljevi su komercijalni, a ne akademski. Izvođač u potpunosti snosi troškove istraživanja i zaštitu intelektualne svojine i snosi sve rizike za istraživanje. Rezultati su obično u vlasništvu kompanije, sa patentiranim izumima ili drugim pravima intelektualne svojine koje univerzitet dodjeljuje izvođaču.

- **Akademski spin-off sporazumi**

Akademski spin-off (ili spin-out) su novostvorene kompanije zasnovane na novoj tehnologiji koju je razvio univerzitet ili istraživačka institucija.

Istraživači uključeni u razvoj nove tehnologije često napuštaju svoju prvobitnu poziciju na univerzitetu i završavaju u novoj kompaniji. Univerzitet i spin-off kompanija obično dijele rizike i koristi kroz različite oblike aranžmana o zajedničkom ulaganju. Spin-off kompanije su često vlasnici ekskluzivnih licenciranih prava intelektualne svojine na tehnologije razvijene na univerzitetu.

- **Ugovori o osnivanju univerziteta zasnovani na istraživanju**

Start-up zasnovan na univerzitetskom istraživanju je kompanija izgrađena na osnovu univerzitetske licence za jednu ili više tehnologija.

Za razliku od spin-off kompanije, osnivači start-up-a nisu povezani sa univerzitetom na kojem

je razvijena nova tehnologija i finansijska sredstva kompanije crpe se od spoljnih sponzora. Ugovor zaključen između univerziteta ili istraživačke institucije i start-up kompanije treba da se pozabavi nekim ključnim razmatranjima kao što su: intelektualna svojina, finansijski uslovi, obaveze upravljanja, sukob interesa, učešće i podrška univerzitetskog pronalazača, komercijalizacija ili poslovni plan sa razvojnim prekretnicama i put do lansiranja i izlaska na tržište.

- **Ugovori o zajedničkom ulaganju**

Zajedničko ulaganje je poslovni subjekt koji su stvorile dvije ili više strana koje udružuju svoje resurse u cilju ostvarivanja zajedničke poslovne svrhe. Generalno ga karakterišu zajednička odgovornost, upravljanje, rizici i koristi.

Na primjer, jedna strana može da doprinese tehnologijom ili znanjem, a druga strana može da obezbijedi ulaganja. Ovo je često slučaj u zajedničkim poduhvatima između akademskih institucija i industrijskih partnera. Jedan od važnih faktora uspješnih zajedničkih ulaganja je rano usvajanje tabele principa prava intelektualne svojine, koja reguliše pitanja kao što su korišćenje vlasničkih informacija i pozadinske IP koje je svaka strana unijela u zajednički posao.

- **WIPO model ugovora za akademske institucije**

U cilju podrške akademskim institucijama u razvoju i pregovorima o ugovorima o transferu tehnologije, WIPO obezbjeđuje model sporazuma između akademskih institucija i industrijskih partnera. Pošto je licenciranje najčešće korišćeno sredstvo za transfer tehnologije, modeli pružaju uvid u različite tipove ugovora o licenciranju kao što su licenciranje znanja, ekskluzivno, softversko licenciranje, itd. Modeli su praćeni smjernicama za prilagođavanje sa fokusom na izazovna pitanja za kancelarije za transfer tehnologije, kao što je pregovaranje o reviziji za reviziju licenci od strane partnera u industriji koje prikupljaju pod licencu od strane partnera.

3.8. KOMERCIJALIZACIJA

Šta je komercijalizacija IS u kontekstu transfera tehnologije?

Komercijalizacija IP je proces stvaranja ekonomske vrijednosti pretvaranjem znanja, otkrića i izuma u nove ili značajno poboljšane proizvode i usluge [WIPO-int].

Šta je proces komercijalizacije IS?

Strategija komercijalizacije IS može biti različita na svakom univerzitetu ili istraživačkoj instituciji, ali obično uključuje sljedeće korake [WIPO-int]:

- Podnošenje pronalaska ili otkrića KTT (obično putem obrazaca za otkrivanje pronalaska);
- Evaluacija (procjena radi utvrđivanja tehničke površnosti, statusa intelektualne svojine i potencijalne tržišne vrijednosti pronalaska – osnova za „idi“ ili „ne idi“ za zaštitu i komercijalizaciju);
- Zaštita (intelektualna svojina ili druga vrsta zaštite);
- Poslovni slučaj i komercijalni plan;
- Marketing IS;
- Licenciranje – kao najčešće korišćeno sredstvo transfera tehnologije;
- Plan razvoja proizvoda; i
- Tržišna diseminacija i komercijalizacija.

Koje su prednosti komercijalizacije rezultata istraživanja?

Prednosti komercijalizacije rezultata istraživanja obično se dijele među različitim partnerima u rasponu od univerziteta i istraživačkih institucija do pronalazača, istraživačkih odjeljenja, inve-

stitora, privatnog sektora, itd. Mnogi univerziteti i istraživačke institucije imaju dobro definisane politike za podršku, podsticanje i omogućavanje komercijalizacije znanja i tehnologije. Oni mogu uključivati uspostavljanje kancelarija za transfer znanja i srodne politike za podršku pronalazača, stvaranje start-up i spin-off kompanija, programe za održavanje razvoja preduzeća, inkubatore i akceleratore, istraživačke parkove i učešće u organizacijama i mrežama fokusiranim na komercijalizaciju IP-a [WIPO-int].

Koje aktivnosti se dešavaju tokom komercijalizacije?

Većina nosilaca licenci nastavlja da razvija IS kako bi unaprijedili tehnologiju, smanjili rizik, dokazali pouzdanost i zadovoljili zahtjeve tržišta za usvajanje od strane kupaca. Ovo može uključivati dodatno testiranje; izrada prototipa za proizvodnost, izdržljivost i integritet; i dalji razvoj radi poboljšanja performansi i drugih karakteristika. Dokumentacija za obuku, instalaciju i marketing se često kreira tokom ove faze. Benchmarking testovi su često potrebni da bi se demonstrirali prednosti proizvoda/usluge i pozicionirao proizvod na tržištu.

Koja je moja uloga tokom komercijalizacije?

Vaša uloga može da varira u zavisnosti od vašeg nivoa interesovanja i želje da budete uključeni, interesovanja korisnika licence da se angažuje sa univerzitetskim pronalazačem(ima) radi dalje podrške tranziciji tehnologije i svih ugovornih obaveza u vezi sa licencom. Svaka uloga van vašeg zaposlenja na Univerzitetu je regulisana politikom intelektualne svojine Univerziteta i trebalo bi da bude pregledana od strane vašeg lanca upravljanja i menadžmenta Univerziteta prije nego što se ona preuzme.

Koji prihodi se generišu za Univerzitet ako je komercijalizacija uspješna?

Većina korisnika licenci je u obavezi da plaća naknade za licenciranje koje mogu biti veoma skromne (za novoosnovane kompanije ili situacije u kojima se smatra da vrijednost licence garantuje skromnu naknadu za licencu) ili mogu dostići stotine hiljada eura. Autorske naknade za eventualnu prodaju licenciranih proizvoda ili usluga zasnovane na IS univerzitetu mogu generisati prihode, iako to može potrajati godinama. Vlasnički kapital, ako je uključen u licencu, može donijeti povrat, ali samo ako dođe do uspješne likvidacije kapitala (npr. javna ponuda kapitala ili prodaja kompanije). Kao rezultat toga, većina licenci ne donosi značajne prihode, posebno u bliskoj budućnosti. Neka studija o licencama na američkim univerzitetima pokazala je da samo 1% svih licenci donosi više od milion dolara. Međutim, nagrade univerzitetske IS koja dopijeva na tržište i stvara uticaj su često značajnije od samih finansijskih razloga. Licence koje se koriste za tranziciju univerzitetske IS na drugu stranu po nalogu sponzora se obično daju besplatno zbog organizacionog sukoba interesa. Međutim, ove licence su od vitalnog značaja za podršku sveukupne misije Univerziteta.

Može li IS biti licencirana drugom entitetu?

Licence obično uključuju prekretnice u pogledu performansi, a neispunjavanje tih prekretnica može dovesti do toga da se licenca promijeni iz isključive u neekskluzivnu, da se polje korišćenja licence suzi ili čak da licenca bude ukinuta. Ove mere bi omogućile naknadno licenciranje drugoj kompaniji ako start-up preduzeće ili korisnik licence ne uspije u komercijalizaciji tehnologije.

3.9. PRIHOD

Kako se raspodjeljuju prihodi od licenci?

KTT je odgovoran za upravljanje troškovima patenata i prihodima od licenci (npr. koji proizilaze iz naknada za izvršenje licence, isplate prekretnica, tantijema) povezanih sa ugovorima o transferu tehnologije. Primarni cilj Univerziteta u pogledu transfera tehnologije je da utiče na dobrobit nacije, naših sponzora i javnosti u cjelini – a ne da generiše prihod od licenciranja. Međutim, da bi podstakao učešće osoblja u procesu transfera tehnologije, Univerzitet dijeli prihod od licenci zarađen od komercijalizacije IS sa univerzitetskim pronalazačima.

Primjer raspodjele prihoda od licenci na univerzitetu u SAD:

Računovodstvo i finansije distribuiraju prihod od licenci od ugovora o transferu tehnologije na sljedeći način:

- Prvih 5.000 dolara je podijeljeno između pronalazača.
- Nakon odbitaka za troškove i administrativne takse, neto gotovinski prihod se dalje dijeli na sljedeći način:
  - o 30% pronalazačima;
  - o 60% Fondu za razvoj Univerziteta (podržava aktivnosti transfera tehnologije, uključujući grantove za transfer tehnologije, angažovanje pronalazača, događaje i nagrade, razvojno finansiranje i obrazovanje i obuku);
  - o 10% u Diskrecioni fond Univerziteta.

Stoga, aktivnosti transfera tehnologije na Univerzitetu mogu generisati prihod koji se dijeli između Univerziteta, njegovih pronalazača, i, ako je primjenljivo, partnerskih institucija. Ovaj prihod se reinvestira u dodatno istraživanje i razvoj i obrazovanje, čime se podstiče stvaranje nove generacije istraživanja i razvoja, pronalazača i preduzetnika.

Pored toga, rezultirajući odnosi stvoreni i produbljeni ovim aktivnostima prenosa tehnologije podržavaju misiju Univerziteta. Oni rezultiraju dodatnim IR projektima i širim mogućnostima za istraživanje i razvoj, zajedničkim investicijama i poboljšanom sposobnošću stvaranja, zadržavanja i dijeljenja vrijednih resursa.

3.10. KOMPJUTERSKI PROGRAMI

Softverski patent je patent koji štiti računarski softver. Softverski patenti mogu da pokrivaju samostalni računarski softverski program, aplikaciju za mobilni uređaj ili softver koji je integrisan u mehanički uređaj. Da bi softver mogao da se patentira, mora da ispunjava iste zahtjeve za bilo koju drugu vrstu pronalaska.

Računarski softver ili programi su instrukcije koje izvršava računar. **Softver je zaštićen zakonom o autorskim pravima**, a pronalasci koji se odnose na softver zaštićeni su zakonom o patentima.

Kao opšte pravilo, ako je pronalazak lako reverzno projektovan, onda je zaštita patenta vjerovatno najbolja opcija. Ako pronalazak nije lako dobiti kroz obrnuti inženjering, onda zaštita poslovne tajne može biti bolja opcija.

Mogu li zaštititi softver patentom?

Računarska tehnologija prodire u skoro sve oblasti našeg života, ne samo u poslovnom okruženju, već i u svakodnevnom okruženju. Računar ne može da radi bez instrukcija. Ova uputstva, takozvani kompjuterski programi ili softver, mogu biti ugrađeni u računar ili bilo koji drugi aparat,

ali se često čuvaju, reprodukuju i distribuiraju na prenosivim medijima kao što su CD-ROM-ovi ili se prenose na mreži [WIPO-int].

Jednom kreiran, često je moguće lako reprodukovati softver po veoma niskoj cijeni u neograničenom broju. Iako je zaštita autorskih prava dostupna za „doslovne iskaze“ softvera, ona ne štiti „koncept“ iza softvera, koji je često ključni dio njegove komercijalne vrijednosti. Pošto takvi koncepti iza softvera često pružaju tehničke funkcije, kao što su kontrolisanje mašina ili obrada podataka, zaštita softvera putem patentnog sistema je često dostupna za zaštitu takvih tehničkih funkcija.

Generalno, nekoliko pristupa je preduzeto u zaštiti softvera patentima. Dok neke zemlje daju patente za sve tipove softvera, u mnogim zemljama, pored, između ostalog, šema, pravila i metoda izvođenja mentalnih radnji, naučnih i matematičkih teorija, kompjuterski programi su izričito isključeni iz predmeta patentiranja. Međutim, u mnogim od ovih posljednjih zemalja, kompjuterski programi nisu patentibilni „kao takvi“, što omogućava dobijanje patentne zaštite za kompjuterske pronalaskе koji imaju tehnički karakter. Kao razlozi za izuzimanje softvera iz patentne zaštite, često se navodi da inovacije u ovoj oblasti obično podrazumijevaju kumulativni, sekvencijalni razvoj i ponovno korišćenje tuđeg rada, kao i da se potreba za očuvanjem interoperabilnosti između programa, sistema i mrežnih komponenti ne uklapa u mehanizme patentnog sistema jer opseg opcija dostupnih drugom učesniku može biti ograničen. S druge strane, neki smatraju da je patentna zaštita kompjuterskog softvera neophodna kako bi se obezbijedio adekvatan podsticaj za ulaganja u ovu oblast i podržale inovacije u različitim tehnološkim oblastima koje se sve više razvijaju zajedno sa računarskom tehnologijom.

Posljednjih godina pojavilo se još jedno slično pitanje, odnosno pitanje patentabilnosti poslovnih metoda. Tradicionalno, poslovne metode su bile ili u javnom domenu ili zaštićene zakonom o poslovnoj tajni. Danas, međutim, informaciona tehnologija nudi mogućnosti za nove poslovne modele, koristeći informacione tehnologije kao alat za obradu i prenos različitih podataka, kao što su tehnički, komercijalni i finansijski podaci. Zbog velikih ekonomskih uloga na te nove poslovne metode i širenja e-trgovine u našem društvu, debata o izvodljivosti patentiranja poslovnih metoda nastavljena je na raznim forumima.

Evropska konvencija o patentima navodi da softver nije patentibilan. Ali zakone uvek tumače sudovi, i u ovom slučaju tumačenja zakona se razlikuju. Dakle, Evropski zavod za patente (EPO) odobrava softverske patente proglašavajući ih „kompjuterski implementiranim izumima“.

U državama članicama EU, kao i u većini drugih zemalja, postoji pravilo prema kojem softver kao takav (koji nije usmjeren na industrijsku primjenu i ne predstavlja njen tehnički doprinos) nije patentibilan. Ima koristi od zaštite autorskim pravima, baš kao i književno djelo.

Dakle, softver se može patentirati samo ako je povezan sa pronalaskom i softver je komponenta tog pronalaska. Da bi se izbegla tvrdnja iz *Odeljka 3(k) Zakona o patentima, 2002*, hardver mora biti dio pronalaska zajedno sa računarskim programom i softverom.

Ni softver ni kompjuterski programi se izričito ne pominju u zakonu o patentima Sjedinjenih Država. Zakon o patentima se promijenio kako bi se pozabavio novim tehnologijama, a odluke Vrhovnog suda Sjedinjenih Država i Apelacionog suda Sjedinjenih Država za federalni okrug (CAFC) koje su počele u drugoj polovini 20. vijeka nastojale su da razjasne granicu između predmeta prihvatljivog za patente i predmeta koji nisu prihvatljivi za patent za brojne nove tehnologije, uključujući računare i softver. Prvi slučaj kompjuterskog softvera na Vrhovnom sudu bio je *Gottschalk protiv Bersona* 1972. Od tada, Vrhovni sud je odlučio oko pola tuceta slučajeva koji se dotiču podobnosti patenta za pronalaskе u vezi sa softverom.

Podobnost softvera, kao takvog, za zaštitu patenta je rijetko razmatrana u sudovima ili zakonima. U stvari, u nedavnoj odluci Vrhovnog suda u predmetu *Alice protiv CLS banke*, Sud je marljivo izbjegao ovo pitanje, a jedan sudija je u usmenoj raspravi više puta insistirao na tome da nije potrebno da se dođe do tog pitanja. Sam izraz „softverski patent“ nije jasno definisan. Kancelarija za patente i žigove Sjedinjenih Država (USPTO) je dozvolila da se patenti izdaju samo na osnovu niza softverskih kompjuterskih uputstava, ali je najnovija odluka Federalnog okruga o toj temi poništila takav patent. Sud je smatrao da su softverska uputstva kao takva previše nematerijalna da bi se uklopila u bilo koju od zakonskih kategorija kao što su mašine ili proizvodni predmeti.

Vrhovni sud Sjedinjenih Država je 19. juna 2014. presudio u predmetu *Alice Corp. protiv CLS Bank International* da „samo zahtijevanje generičke kompjuterske implementacije ne može da transformiše [apstraktnu ideju] u pronalazak koji ispunjava uslove za patent“.

Prema trenutnom režimu patentibilnosti u Sjedinjenim Državama, aplikacije za patente na softver moraju ispuniti jedan od sljedeća dva uslova da bi bile kvalifikovane za patent:

- pronalazak treba da bude mnogo više od „apstraktne ideje“, ili
- ako je pronalazak usmjeren na „apstraktnu ideju“, onda mora da sadrži/traži dodatne elemente koji „transformišu“ apstraktnu ideju u patentnu prijavu.

Mogu li zaštititi softver patentom u Crnoj Gori?

U Crnoj Gori nije moguće dobiti patent za softver. U članu 5 stav (5) Zakona o patentima izričito je navedeno šta se ne smatra pronalaskom [MNE-Patent Law, 2005]:

Article 5

...

Član 5

(5) Ne smatraju se pronalascima, u smislu ovog zakona, naročito:

- (1) otkrića, naučne teorije i matematičke metode;
  - (2) estetske kreacije;
  - (3) planovi, pravila i postupci za obavljanje intelektualnih djelatnosti, za igranje igara ili za obavljanje poslova;
  - (4) programi računara;**
  - (5) prikazivanje informacija.
- (6) Predmeti ili aktivnosti iz stava 5 ovog člana isključeni su iz zaštite samo u mjeri u kojoj se prijava patenta ili patent odnosi na taj predmet ili aktivnost, kao takve.

3.11. HRANA I PATENTIRANJE

Klasa patenta 426 dozvoljava patentiranje hrane i recepata. Jezik ovog pravila obuhvata hranu i jestive materijale. Zakon posmatra hranu kao sastav materije, što je jedna od kategorija koje se mogu patentirati. Pronalazač može kreirati novu kompoziciju koja mijenja strukturu na inovativan način.

Izazov obezbjeđivanja snabdijevanja hranom u svijetu zahtijeva dalja istraživanja i podstičaje za razvoj inovativnih poljoprivrednih rješenja. Potencijal prihoda od prava intelektualne svojine (IS) je ključni pokretač inovacija. U sferi poljoprivrede posebno su relevantni patentno pravo, prava na zaštitu biljnih sorti (prava oplemenjivača) i prava na genetske resurse.

Da bi se osigurala globalna sigurnost hrane, poljoprivredne inovacije moraju biti pristupačne i poljoprivrednicima je potreban podsticaj da ih usvoje – ukratko, ekonomska korist od korišćenja

ovih tehnologija treba da bude veća od njihove cijene. Iako neki komentatori tvrde da to ne znači nužno veće cijene po jedinici poljoprivrednih proizvoda, čini se jasnim da ako prihodi farmera ne porastu u realnom iznosu, oni neće moći da plate za nove tehnologije i nove sorte potrebne za povećanje poljoprivredne produktivnosti. Ako cijene na farmama stagniraju, pitanje pristupa ovim tehnologijama će vjerovatno postati predmet žestoke javne debate.

Sve veći nivo nesigurnosti u hrani će vjerovatno intenzivirati debate o patentiranju sjemena i goriva, pozivajući se na obavezne odredbe o licenciranju koje su slične onima koje su uspostavljene za rješavanje kriza javnog zdravlja. Slične debate mogu se pokrenuti i u vezi sa proizvodima koji štite biljke od štetočina i bolesti.

Svaka debata o sjemenu mora da uzme u obzir sistem UPOV7 i njegove fleksibilnosti koje se nalaze u izuzecima od prava uzgajivača. Izuzetak od prava oplemenjivača da koristi zaštićene sorte za uzgoj novih sorti bez odobrenja nosioca prava ubrzava oplemenjivanje i inovacije. Tako zvana „privilegija farmera“ koju članovi UPOV-a imaju mogućnost da uvedu u svoje nacionalno zakonodavstvo može, međutim, biti mač sa dvije oštrice. Iako zvuči razumno da mali poljoprivrednik može da koristi sjeme proizvedeno na sopstvenoj farmi bez plaćanja naknade za licencu, prekomjerna upotreba ovog izuzetka može imati ozbiljne implikacije na oplemenjivače biljaka i njihovu sposobnost da razviju lokalno prilagođene sorte. Pronalaženje odgovarajuće ravnoteže je trnovito, ali neophodno pitanje za kreatore poljoprivredne politike.

Odredbe Međunarodnog ugovora o biljnim genetičkim resursima za hranu i poljoprivredu (ITPGR) uvode važnu perspektivu u ovo pitanje. Oni nastoje da uspostave konkretnu ravnotežu između pristupa biodiverzitetu za inkrementalne inovacije i podijele koristi kako bi se nagradili farmeri za očuvanje i upravljanje takvim biodiverzitetom na farmi. Osnovni cilj ITPGR-a je da „olakša razmjenu sjemena i druge germplazme za istraživanje, uzgoj i razvoj ujseva.“ On u suštini stvara multilateralni genski fond. Oni koji stvaraju komercijalne proizvode koji uključuju svoje biljne genetičke resurse moraju da uplate procenat svog profita u fond koji se koristi za promovisanje očuvanja i održivog korišćenja biljnih genetičkih resursa osim kada je takav proizvod dostupan bez ograničenja drugima za dalja istraživanja i oplemenjivanje (npr. biljne sorte zaštićene prema UPOV sistemu). U tom slučaju se podstiče dobrovoljno plaćanje. Finansijska održivost sistema zavisi od sposobnosti privatnih strana da budu u stanju da kreiraju i komercijalizuju derivate koristeći materijale banke. Ukratko, ugovor nastoji da upravlja intelektualnom svojinom koja je povezana sa definisanim skupom genetskih resursa koji su rezultat kombinacije kolektivnih i individualnih inovacija u cilju očuvanja javnog dobra.

Ne može se procijeniti značaj pružanja podsticaja za razvoj inovativnih novih tehnologija koje će nam omogućiti da odgovorimo na izazove bezbjednosti hrane u kontekstu klimatskih promjena i brzog rasta stanovništva. Sistem intelektualne svojine će, bez sumnje, imati ključnu ulogu u pružanju podsticaja za podsticanje inovacija potrebnih ako želimo da odgovorimo na ovaj izazov.

Možete li patentirati hranu?

Ovaj tekst je preuzet sa interneta - izvor: <https://patentexperts.org/patent/how-to-get-a-patent/food-patent/>

Da, možete patentirati hranu. Kada, kako i koji patent treba da podnesete zavisiće od vrste pronalaska u vezi sa hranom koji ste kreirali.

Zašto patentirati? Patent se koristi da spriječi druge da kopiraju vaš pronalazak i naprave ili ga prodaju. Pronalazač bi podnio patent ako planira da komercijalizuje svoj pronalazak. Pronalazač treba prvo da razmisli kako da komercijalizuje svoj novi pronalazak hrane i da li je podnošenje patenta vrijedno toga.

Kada patentirati? Patent treba podnijeti prije nego što se objavi pronalazak. Ako planirate da pokažete svoj izum na svjetskoj izložbi kovanja, trebalo bi da prijavite patent prije nego što ga predstavite drugima.

Važno je da provjerite da li vaš pronalazak hrane ispunjava uslove za patent prije nego što nastavite sa procesom patentiranja. Advokat za patente je najbolja osoba koja može da pruži savjete i pomogne da se utvrdi koji aspekti vašeg pronalaska hrane mogu biti podobni za patent.

Možda ćete moći da podnesete patent za pomoćne usluge, biljku ili dizajn koji pokriva vaš pronalazak u vezi sa hranom.

Kriterijumi podobnosti za patente koji se odnose na hranu su isti kao i za druge patente. Kriterijumi podobnosti za patent uključuju predmet, novinu, neočiglednost i korisnost:

(1) Podobnost predmeta

- Da bi bio dobar za patent za upotrebu, pronalazak u vezi sa hranom mora biti proces, mašina, proizvodnja ili sastav materije.
- Patent za dizajn mora biti za ornamentalni dizajn pronalaska. Patent dizajna štiti estetski izgled pronalaska.
- Patent za biljke pokriva svaku posebnu i novu sortu biljaka koja je aseksualno reprodukovana.

(2) Novost

- Pronalazak mora biti nov, što znači nov i nikada ranije urađen. Upoznajte se sa terminom „prethodno stanje tehnike“ prije nego što započnete proces prijave.
- Stanje tehnike je svaka objavljena literatura koja opisuje bilo koji dio vašeg pronalaska na koji se traži. Ispitivači patenata provode dosta svog vremena pretražujući baze podataka da bi pronašli prethodno stanje tehnike. Ne možete dobiti patent za bilo šta što postoji u prethodnoj tehnici. Prethodno stanje tehnike uključuje patente, patentne prijave, nepatentnu literaturu i sve ostalo što je javno dostupno.

(3) Neočigledno

- Pronalazak ne smije biti očigledan. Očigledno kome? Kancelarija za patente i žigove Sjedinjenih Država (USPTO) koristi standard koji se zove Person Having Ordinary Skill In The Art (PHOSITA).
- Ako PHOSITA smatra da je pronalazak očigledan, onda nema pravo na patent. Ono što bi PHOSITA smatralo očiglednim zavisi od kategorije umjetnosti i predmet je neke debate.
- PHOSITA u umjetnosti pronalazaka u vezi sa hranom će varirati u zavisnosti od pronalaska. PHOSITA genetske modifikacije nove hrane bila bi drugačija od PHOSITA pečenja nove vrste kolača.

(4) Korisno

- Pronalazak mora biti koristan. Ovo je izuzetno niska granica koju treba ispuniti, skoro sve se može smatrati korisnim.

Primjeri patenata za hranu:

- Ljudi konzumiraju širok spektar stvari za hranu. Za svaki prehrambeni proizvod koji jedemo postoji mnogo patentiranih izuma povezanih sa proizvodnjom, berbom, preradom, pripremom i prezentacijom hrane. Razmotrite različite moguće načine na koje patent može zaštititi vaš pronalazak. Možete da podnesete više vrsta patenata na isti pronalazak ili da razbijete složeni pronalazak i patentirate svaki pojedinačni aspekt u zasebnoj prijavi.
- **Prehrambeni proizvodi – Da, možete patentirati prehrambene proizvode. Prehrambeni proizvod je nešto što ljudi konzumiraju oralno, uključujući tečnosti. Upotrebni patent koji direktno štiti prehrambeni proizvod zahtijeva da hrana bude ili novi sastav materije ili nova proizvodnja. Ova zaštita bi dobro funkcionisala ako ste upravo otkrili novu jestivu kompoziciju materije ili proizveli novu vrstu hrane.**
- Dodaci jelima.

- Laboratorijsko uzgajano meso.
- Prerađeni humus.
- Uslužni patent također može indirektno zaštititi vaš prehrambeni proizvod ako je povezan sa procesom ili mašinom. Recimo da ste napravili novu mašinu ili proces za pretvaranje jabuka u sok od jabuke. Ne možete patentirati sok od jabuke kao proizvodnju jer sok od jabuke nije nov, ali možete patentirati svoju novu mašinu ili proces.
- Proces proizvodnje aditiva za hranu.
- Metoda uzgoja mesa u laboratoriji.
- Mašina koja prerađuje humus.
- Prehrambeni proizvodi mogu biti zaštićeni i patentom za dizajn. Ako prehrambeni proizvod ima značajnu estetsku karakteristiku, možda bi ga bilo vrijedno zaštititi patentom za dizajn. Ako pekara napravi novi dizajn za način na koji đevrek izgleda, patent dizajna bi sprečio druge pekare da kopiraju taj dizajn. Patent za dizajn također može zaštititi pakovanje, aranžman i izlaganje prehrambenih proizvoda.
- Dizajn glazura na kolačiću.
- Oblik testjenine rezanci.
- Aranžiranje voćnog tanjira.
- Biljni patent se može koristiti za zaštitu prehrambenih proizvoda koji potiču iz biljaka. Možete podnijeti zahtjev za patent za biljke nakon što ste razvili novu sortu biljaka i aseksualno je reprodukovali. Biljni patent štiti sve dijelove biljke, uključujući plod i sve ostalo što je jestivo. Biljke također mogu biti zaštićene patentom za upotrebu ako se inače kvalifikuju.
- Nova sorta jabuka.
- Šećerna trska koja sadrži više šećera.
- Ljubičasti spanać.
- Zamrznuta hrana
- Da, možete patentirati smrznutu hranu. Također možete patentirati izume u vezi sa smrznutom hranom, kao što je bolje izolovano pakovanje.
- Smrznute bobice (patent za biljke - *plant patent*).
- Dizajn smrznutog deserta (patent dizajna - *design patent*).
- Zamrznuto laboratorijski uzgojeno meso (upotrebni patent - *utility patent*).
- Proces za efikasnije sušenje zamrzavanjem (upotrebni patent - *utility patent*).
- Recepti za hranu
- Da, možete patentirati recept za hranu. Recept za hranu je proces za pripremu hrane i može se patentirati kao korisni patent. Ponekad najbolja zaštita može biti da ne podnesete patent i sačuvate svoj recept kao poslovnu tajnu kao što je Coca Cola ili KFC-ov 11 Herbs & Spices.
- Formula za piće.
- Recept za ljuti sos.
- Uputstva za pečenje pite sa piletinom.
- Metode očuvanja hrane
- Da, možete patentirati metod očuvanja hrane. Metoda konzerviranja hrane je proces za očuvanje hrane i patentibilna je kao korisni patent. Čuvanje koraka u procesu konzerviranja hrane u tajnosti može ponuditi veću zaštitu od podnošenja patenta za proces.
- Način sušenja voća na suncu.
- Proces pasterizacije.
- Tehnika konzerviranja.
- Ambalaža za hranu - Da, možete patentirati ambalažu za hranu. Ambalaža za hranu može biti zaštićena patentom za upotrebu ako pakovanje nudi novu pogodnost, kao što je veća zapremina po prostoru. Ambalaža za hranu može biti zaštićena i patentom za dizajn, koji štiti estetski izgled ambalaže.
- Oblik boce (dizajn i/ili korisnost - *design and/or utility*).
- Prozračna ambalaža (korisnost - *utility*).
- Raspored u boji paketa (dizajn).

Dizajn naspram korisnosti naspram biljnih patenta za pronalazak hrane

Koju vrstu patenta prijaviti? Patenti za upotrebu, dizajn i biljne patente su svi primjenljivi na pronalazke u hrani. Advokat za patente je najbolji resurs koji pomaže da se utvrdi koja vrsta patenta bi najbolje zaštitila vaš pronalazak.

Patent za upotrebu (*utility patent*) štiti funkcionalne aspekte pronalaska, patent za dizajn štiti estetski izgled pronalaska, a patent za biljke štiti biljku (uključujući voće).

Za ilustraciju, razmotrite sljedeći primjer. Imate baštu u kojoj uzgajate biljke paradajza. Vi uzgajate novu sortu i aseksualno je reprodukujete. Dok testirate novi paradajz, otkrivete da sadrži novo jedinjenje ukusa. Pravite novu mašinu koja paradajz pretvara u sos, dehidrira sos i presuje ga u kuglice u obliku paradajza. Planirate da prodate ove dehidrirane kuglice sosa u prodavnici.

Različiti djelovi pronalaska mogu se kvalifikovati za različite vrste patenta.

Pronalazak	Vrsta patenta
Biljka, biljka paradajza	Biljka - <i>Plant</i>
Jedinjenje ukusa	Korisnost - <i>Utility</i> (sastav materije)
Kuglica za sos u obliku paradajza	Korisnost - <i>Utility</i> (proizvodnja)
Aparat koji paradajz pretvara u konačni proizvod	Korisnost - <i>Utility</i> (mašina)
Metoda pretvaranja paradajza u konačni proizvod	Korisnost - <i>Utility</i> (proces)
Estetski izgled finalnog proizvoda	Dizajn - <i>Design</i>

Patenti u vezi sa hranom pokrivaju širok spektar pronalazaka i oblasti, važno je uzeti u obzir prirodu pronalaska kada odlučujete za koji patent da se prijavite.

Ako pronalazak nema fizički izgled, bilo bi teško dobiti patent za dizajn. Recite da je vaš izum skup instrukcija kako da ispečete tortu. Patent za upotrebu mogao bi efikasno zaštititi novi metod pečenja kolača, ali patent za dizajn ne bi imao mnogo svrhe.

Alternativno, smatrajte da je vaš izum novi dizajn za glazuru torte. Dizajn ne koristi nikakvu novu vrstu glazure ili novu metodu za primjenu, ali izgleda drugačije od bilo koje glazure za kolače ranije. Ovdje vjerovatno ne možete dobiti patent za upotrebu, ali patent za dizajn bi pokrio estetski izgled vaše torte i spriječio druge da kopiraju vaše dizajne.

Ako vaš novi pronalazak hrane potiče iz biljke, može biti zaštićen biljnim patentom ili patentom za upotrebu. Razmotrite novu sortu pomorandže koja proizvodi dvostruko više soka. Farmer koji je stvorio ovu sortu ukrštanjem, a zatim aseksualnim razmnožavanjem svojih biljaka, podnio bi zahtjev za patent za biljku. Naučnik koji je to postigao ubacivanjem novog gena u biljku, ili putem nove tehnike uzgoja, podnio bi zahtjev za patent.

Neki pronalasci su najbolje zaštićeni nepodnošenjem patenta. Čuvanje vašeg pronalaska kao poslovne tajne može vam omogućiti da ga zaštitite mnogo duže nego što bi to dozvoljavao patent. Tajni recepti kao što su za koka-kolu ili KFC bilje i začine omogućili su ovim kompanijama da zadrže monopol nad svojim proizvodom duže nego što bi patent dozvoljavao.

Određivanje najboljeg načina zaštite pronalaska u vezi sa hranom može biti teška odluka. Veoma

je preporučljivo konsultovati se sa advokatom za patente. Advokat za patente će razmotriti vaš pronalazak i ono što planirate da uradite sa pronalaskom kako bi pružio smjernice o tome koja vrsta patenta nudi najveću korist.

Mogu li patentirati biotehnološki proizvod u Crnoj Gori?

U Crnoj Gori je moguće dobiti patent za biotehnološke proizvode. Član 50. Zakona o patentima izričito navodi šta je sadržaj patentnih prava u biotehnologiji [MNE-Patent Law, 2005]:

Sadržina prava kod patenata iz biotehnologije

Član 50

- (1) *Ako se patent odnosi na biološki materijal koji ima specifična svojstva, koja su rezultat biotehnološkog pronalaska, prava iz člana 49 ovog zakona odnose se na bilo koji biološki materijal dobijen od tog biološkog materijala razmnožavanjem ili umnožavanjem, u istom ili izmijenjenom obliku, i koji ima ta ista svojstva.*
- (2) *Ako se patent odnosi na proizvod koji sadrži ili se sastoji od genetske informacije, prava iz člana 49 ovog zakona odnose se i na svaki drugi materijal koji sadrži taj proizvod, pod uslovom da je u njemu sadržana genetska informacija koja vrši svoju funkciju, osim ljudskog tijela, bilo kog stadijuma njegovog formiranja i razvoja, i otkrića nekog od njegovih elemenata, uključujući sekvence ili djelimične sekvence gena u koji je taj proizvod ugrađen i u kom je genetska informacija sadržana i obavlja svoju funkciju.*
- (3) *Ako se patent odnosi na postupak koji omogućava proizvodnju biološkog materijala koji ima specifična svojstva kao rezultat biotehnološkog pronalaska, prava iz člana 49 ovog zakona odnose se i na biološki material neposredno dobijen tim postupkom, kao i na svaki drugi biološki materijal dobijen u istom ili izmijenjenom obliku, razmnožavanjem ili umnožavanjem neposredno dobijenog biološkog materijala, i koji ima ta ista svojstva.*

4. BIBLIOGRAFIJA

4.1. KNJIGE I ČLANCI

- [1] Albuquerque, E. (1997): „NATIONAL SYSTEMS OF INNOVATION: NOTES ABOUT A RUDIMENTARY AND TENTATIVE „TYPOLOGY““, SPRU, Sussex University, Brighton.
- [2] Brandeis University (2023). A GUIDE TO TECHNOLOGY TRANSFER FOR CREATORS OF INTELLECTUAL PROPERTY AT BRANDEIS UNIVERSITY, Brandeis University, Office of Technology Licensing, Waltham, USA, 2019
- [3] Clark, Barton R. (1998). „CREATING ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES: ORGANIZATIONAL PATHWAYS OF TRANSFORMATION“, Issues in Higher Education (IAU) press, Pergamon, 1998
- [4] Dosi, G. at all (1988): „TECHNICAL CHANGE AND ECONOMIC THEORY“, London, Pinter.
- [5] Edquist, C. and Johnson, B. (1997): „INSTITUTIONS AND ORGANIZATIONS IN SYSTEMS OF INNOVATION“, in Edquist, C. (ed.): „Systems of Innovation“, London, Pinter
- [6] Freeman, Christopher (1987), „TECHNOLOGY AND ECONOMIC PERFORMANCE: LESSONS FROM JAPAN“, Pinter, London, 1987.
- [7] Galli, Riccardo and Teubal, Morris (1997), „PARADIGMATIC SHIFTS IN NATIONAL INNOVATION SYSTEMS“, Chapter in: „Systems of Innovation - Technologies, Institutions and Organizations“, edited by Charles Edquist, Pinter, London.
- [8] Geuna, Aldo (1999). „THE ECONOMICS OF KNOWLEDGE PRODUCTION: FUNDING AND THE STRUCTURE OF UNIVERSITY RESEARCH“, Edition: „New Horizons in the Economics of Innovation“, editor Christopher Freeman, Emeritus Professor of Science Policy, SPRU - Science and Technology Policy Research, University of Sussex, UK, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham UK & Massachusetts USA, 1999.
- [9] Gibbons, Michael (1995). „THE UNIVERSITY AS AN INSTRUMENT FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND BASIC RESEARCH: THE IMPLICATIONS OF MODE 2 SCIENCE“, in: „Emerging Patterns of Social Demand and University Reform: Through a Glass Darkly“, Issues in Higher Education (IAU) press, edited by David D.Dill and Barbara Sporn, Pergamon, 1995.
- [10] Johns Hopkins University (2019). INVENTOR'S GUIDE TO TECHNOLOGY TRANSFER, the Johns Hopkins University Applied Physics Laboratory, Office of Technology Transfer, 2019
- [11] Karanikić Petra, Koprivica Mladen M. (2020). „HOW TO PROTECT INNOVATION IN MONTENEGRO AND FROM MONTENEGRO“, Manual prepared for the Ministry of Science of Montenegro, 2020
- [12] Klein, S.J. and N.Rosenberg (1986). „AN OVERVIEW OF INNOVATION“, in R.Landau and N.Rosenberg (eds.) „The Positive Sum Strategy - Harnessing Technology for Economic Growth“, National Academy Press, Washington, p.289.
- [13] Koprivica Mladen (2019). „INTELLECTUAL PROPERTY - PATENT PROTECTION OF INVENTIONS IN MONTENEGRO“, IPER, Podgorica 21.11.2019.
chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kreativneindustrije.me/wp-content/uploads/2019/11/Prezentacija_Prava-intelektualne-svojine.pdf
- [14] Kuhlman, S. (2003). „FUTURE GOVERNANCE OF INNOVATION POLICY IN EUROPE“, chapter in EC (2003) (Future directions of innovation policy in Europe“).
- [15] Kutlača Đuro (2001). „UNIVERSITY FOR KNOWLEDGE BASED ECONOMY“, VIII Scientific conference: „Technology, culture and development: Global and local in technological and cultural development - Yugoslavia in Europe, with special theme: Modernization of higher education system in Yugoslavia“, Author, Kotor, August 19 - 24, 2001.
- [16] Kutlača, Đuro, Tinaj, Sandra (2015), Nacionalni inovacioni kapacitet Crne Gore, Fakultet za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, UDG, Podgorica.

- [17] Lundvall, B. A. (ed.) (1992): „NATIONAL SYSTEMS OF INNOVATION: TOWARDS A THEORY OF INNOVATION AND INTERACTIVE LEARNING“, London, Pinter.
- [18] Malisic, B., Tinaj, S. (2023): Competence development as critical issue for successful performance in HPC technology environment: A case study of Montenegro, *Technology and Health Care*, vol. 31, no. 4, pp. 1541-1549, 2023, DOI: 10.3233/THC-229017
- [19] MIT (2010). AN INVENTOR'S GUIDE TO TECHNOLOGY TRANSFER AT THE MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY, Massachusetts Institute of Technology Licensing Office, Cambridge, USA, 2010
- [20] MNE-HE Council (2019). "CONDITIONS AND CRITERIA FOR PROMOTION TO ACADEMIC TITLES", issued by the Council for Higher Education on session held on April 16th 2019
- [21] MNE-Inn Law (2020). „LAW ON INNOVATION ACTIVITIES“, Ministry of Science and Technological Development of the Government of Montenegro („Official Gazette of Montenegro“, No: 25/20-2/5), 2020
- [22] MNE-IP Law (2005), "THE LAW ON THE APPLICATION OF REGULATIONS GOVERNING THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS" (Published in the „Official Gazette of the Republic of Montenegro“, No. 45 of July 28, 2005, „Official Gazette of Montenegro“, No. 042/15 dated 29.07.2015, 002/17 dated 10.01.2017, 146/21 dated 31.12.2021, 003/23 dated 10.01.2023), 2005
- [23] MNE-Patent Law (2005). "Law on Patents", „Official Gazette of Montenegro“ No. 42/2015, 2/2017 and 146/21, 2005
- [24] EPA 1040 XXVI
- [25] Nelson, R. (1993): „NATIONAL INNOVATION SYSTEMS: A COMPARATIVE ANALYSIS“, Oxford University Press
- [26] OECD (1992), „OECD PROPOSED GUIDELINES FOR COLLECTING AND INTERPRETING TECHNOLOGICAL INNOVATION DATA - OSLO MANUAL“, OECD/GD (92)26, Paris
- [27] OECD (1996). "THE KNOWLEDGE-BASED ECONOMY", OCDE/GD(96)102, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 1996
- [28] OECD/Eurostat (2018), "OSLO MANUAL 2018: GUIDELINES FOR COLLECTING, REPORTING AND USING DATA ON INNOVATION", 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg, <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>
- [29] Ohio State University (2019). INVENTOR'S GUIDE TO TECHNOLOGY TRANSFER, The Ohio State University, Ohio State Innovation Foundation, Columbus, USA, 2019
- [30] Semenčenko Dušica, Kutlača Đuro (2004). "INNOVATION PROCESSES IN THE MODERN ECONOMY", SymOrg 2004 - IX International Symposium: "Management - key factors of success", co-author, Organizer: Faculty of Organizational Sciences, Conference Proceedings on CD-ROM, ISBN 86-7680-022-7, Zlatibor, 06-10. June 2004
- [31] Stanford University (2012). "THE INVENTOR'S GUIDE TO TECHNOLOGY TRANSFER", Stanford University Office of Technology Licensing, Palo Alto, USA, 2012
- [32] UNCTAD (1985). DRAFT INTERNATIONAL CODE OF CONDUCT ON THE TRANSFER OF TECHNOLOGY. Draft as at the close of the sixth session of Conference on 5 June 1985, TD/CODE TOT/47.
- [33] UNCTAD (2014). TRANSFER OF TECHNOLOGY AND KNOWLEDGE SHARING FOR DEVELOPMENT, Science, technology and innovation issues for developing countries, UNCTAD/DTL/STICT/2013/8, United Nations Publication, Copyright © United Nations, 2014
- [34] University of Toronto (2021). INVENTOR'S GUIDE TO TECHNOLOGY TRANSFER, The University of Toronto, Innovations and Partnerships Office, Toronto, Ontario, Canada, 2021
- [35] WIPO (2022). TECHNOLOGY TRANSFER TRAINING NEEDS ASSESSMENT: MANUAL AND TOOLKIT. Geneva: WIPO, 2022

4.2. INTERNET RESURSI

1. MNE-DIP - int: <https://www.gov.me/mek/is>
2. WIPO-Int:
3. <https://www.wipo.int/technology-transfer/en/#:~:text=What%20is%20technology%20transfer%3F,to%20public%20and%20private%20users>
4. <https://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/k/knowledge-based-economy>
5. <https://www.investopedia.com/terms/k/knowledge-economy.asp>
6. <https://patentexperts.org/patent/how-to-get-a-patent/food-patent/>
7. UDG FoodHub: <https://foodhub.udg.edu.me/>

5. RJEČNIK

NEUGRAĐENA TEHNOLOGIJA se odnosi na znanje ili informacije koje postoje samo u obliku podataka ili intelektualne svojine. Ovo može uključivati stvari kao što su vlasnička tehnologija ili informacije koje su dostupne javnosti. To je suprotno od otelotvorene tehnologije, koja se odnosi na fizičke objekte ili uređaje koji sadrže tehnologiju.

UGRAĐENA TEHNOLOGIJA se odnosi na znanja i vještine koje se koriste za kreiranje proizvoda i opreme, uključujući softver. To znači da tehnologija nije samo nešto što postoji samo po sebi, već je dio stvari koje svakodnevno koristimo. Na primjer, tehnologija koja se koristi za kreiranje pametnog telefona je oličena u samom telefonu, što nam omogućava da ga koristimo za komunikaciju, slikanje i pristup internetu. Ovo se razlikuje od bestelesne tehnologije, koja se odnosi na znanja i vještine koje nisu direktno vezane za fizički proizvod ili dio opreme.

INOVACIJA je novi ili poboljšani proizvod ili proces (ili njihova kombinacija) koji se značajno razlikuje od prethodnih proizvoda ili procesa jedinice i koji je stavljen na raspolaganje potencijalnim korisnicima (proizvod) ili uveden u upotrebu od strane jedinice (proces) [OECD, 2018].

INTELEKTUALNA SVOJINA (IS) se odnosi na kreacije uma, kao što su izumi; književna i umjetnička djela; dizajni; i simbole, imena i slike koji se koriste u trgovini. IP je zakonski zaštićen patentima, autorskim pravima i žigovima, koji omogućavaju ljudima da steknu priznanje ili finansijsku korist od onoga što izmisle ili stvore.

MATERIJALNA IMOVINA je nešto što posjedujete što ima vrijednost i možete dodirnuti ili vidjeti, poput novca, opreme ili imovine. Naveden je u bilansu stanja zajedno sa drugim stvarima koje posjedujete. Postoje i druge vrste imovine, poput onih koje ne možete dodirnuti, kao što su patenti ili žigovi.

NEMATERIJALNA IMOVINA je nešto vrijedno što kompanija posjeduje, ali to ne možete dodirnuti ili vidjeti. To nije fizička stvar poput zgrade ili automobila. Umjesto toga, to je nešto poput imena brenda, patenta ili autorskog prava. Ove stvari mogu biti veoma važne za kompaniju jer joj mogu pomoći da zaradi novac ili zaštiti njene ideje od kopiranja od strane drugih.

TEHNOLOŠKI BIZNIS INKUBATORI (TBI) su organizacije koje pomažu startup kompanijama i pojedinačnim preduzetnicima da razviju svoje poslovanje pružanjem niza usluga, uključujući obuku, posredovanje i finansiranje [WIPO-Int].

CENTRI ZA PODRŠKU TEHNOLOGIJI I INOVACIJAMA (CPTI) pomažu inovatorima da pristupe informacijama o patentima, naučnoj i tehničkoj literaturi, alatima za pretragu i bazama podataka i da efikasnije koriste ove resurse za promovisanje inovacija, transfera tehnologije, komercijalizacije i korišćenja tehnologija. Program WIPO CPTI trenutno podržava preko 80 zemalja. WIPO podržava svoje države članice u uspostavljanju i razvoju TISC-a na univerzitetima i drugim institucijama u brojnim zemljama širom svijeta [WIPO-Int].

„TRANSFER TEHNOLOGIJE (TT) je proces saradnje koji omogućava da naučna otkrića, znanje i intelektualna svojina teku od kreatora, kao što su univerziteti i istraživačke institucije, do javnih i privatnih korisnika. Njegov cilj je da transformiše pronalaskе i naučne rezultate u nove proizvode i usluge od koristi društvu. Transfer tehnologije je usko povezan sa transferom znanja“ [WIPO-int].

TRANSFER TEHNOLOGIJE je proces prenošenja naučnih saznanja iz jedne organizacije u drugu u svrhu daljeg razvoja i komercijalizacije. [WIPO, 2022].

KANCELARIJE ZA TRANSFER TEHNOLOGIJE (kTT) se obično stvaraju u okviru univerziteta kako bi upravljali njegovom intelektualnom svojinom (IP) i transferom znanja i tehnologije u industriju. Ponekad, mandat TTO-a u pogledu kolaborativnog istraživanja uključuje bilo kakvu interakciju ili ugovorni odnos sa privatnim sektorom. Uobičajeni nazivi za takve kancelarije se razlikuju. Neki primjeri uključuju: Kancelariju za licenciranje tehnologije (TLO), Kancelariju za upravljanje tehnologijom, Kancelariju za ugovore o istraživanju i IP usluga, Interfejs za transfer tehnologije, Kancelariju za veze sa industrijom, Kancelariju za upravljanje intelektualnom svojinom i tehnologijom i Nukleus tehnoloških inovacija [WIPO-Int].

NAUČNO-TEHNOLOŠKI PARKOVI (NTP) su teritorije koje su obično povezane sa univerzitetom ili istraživačkom institucijom, koje prihvataju i podstiču rast kompanija koje se tamo nalaze kroz transfer tehnologije i otvorene inovacije [WIPO-Int].

Američki **BAYH-DOLE ACT** iz 1980. dozvoljava univerzitetima i drugim neprofitnim institucijama da dobiju pravo na pronalaskе razvijene na osnovu istraživanja i razvoja finansiranih iz federalnog budžeta pod uslovom da se ispune određene obaveze. Ove obaveze uključuju pokušaj zaštite (kada je to prikladno) i komercijalizaciju otkrića, podnošenje izvještaja o napretku agenciji za finansiranje, davanje prednosti malim preduzećima koja pokazuju dovoljnu sposobnost i dijeljenje svih nastalih prihoda sa pronalazačima. Baih-Dole zakon je zaslužen za podsticanje interesovanja za aktivnosti transfera tehnologije i povećanje istraživanja i razvoja, komercijalizaciju, mogućnosti obrazovanja i ekonomski razvoj u Sjedinjenim Državama.

UGOVORI O LICENCI su pravno obavezujući ugovori u kojima vlasnik intelektualne svojine (IP) u vrijednoj tehnologiji (davac licence), daje nekom drugom (primaocu licence) dozvolu da koristi taj IP na načine (uslove) koji su navedeni u ugovoru.

PRENOS PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE uključuje prenos vlasništva nad intelektualnom svojinom (patentom, korisnim modelom, žigom, autorskim pravom, znanjem i iskustvom zaštićenim poslovnom tajnom itd.) sa vlasnika (ustupioca) na primaoca (fizičko ili pravno lice) sa trajnim dejstvom.

UGOVORI O NEOTKRIVANJU (NDA - NON-DISCLOSURE AGREEMENTS) ili ugovori o povjerljivosti su pravno obavezujući sporazumi da se povjerljive informacije koje su strane ne otkrivaju ili da se ne koriste u bilo koje druge svrhe osim onih navedenih u ugovoru.

SPORAZUMI O ISTRAŽIVANJU SARADNJE - Ugovore o saradnji ili sporazume o saradnji u istraživanju zaključuju dvije ili više strana koje žele da saraduju na razvoju i eventualnoj komercijalizaciji nove tehnologije.

SPORAZUMI O KONSULTANTU uključuju konsultantski rad univerzitetskih profesora i/ili istraživača koji pružaju stručne usluge partneru u industriji u zamjenu za plaćanje, često na ličnoj osnovi, ako to dozvoljava politika univerziteta.

SPONZORISANI UGOVORI ISTRAŽIVANJA regulišu odnos između univerziteta ili istraživačkog instituta i sponzora, koji može biti državni organ ili privredni subjekt zainteresovan za razvoj naučnih rezultata u određenoj oblasti od značaja za njegovo poslovanje.

UGOVORI O PRENOSU MATERIJALA (MTA - MATERIAL TRANSFER AGREEMENTS) regulišu prenos fizičke imovine i materijalnih istraživačkih materijala od dobavljača do primaoca koji namjerava da ih koristi u svrhu sopstvenog istraživanja.

UGOVORI O ISTRAŽIVANJU se zaključuju kada komercijalna kompanija „unajmi“ univerzitet ili istraživački institut za sprovođenje istraživanja u komercijalnom cilju.

AKADEMSKI SPIN-OFF (ili **spin-out**) su novostvorene kompanije zasnovane na novoj tehnologiji koju je razvio univerzitet ili istraživačka institucija.

UNIVERZITETSKO ISTRAŽIVANJE ZASNOVAN START-UP je kompanija izgrađena na osnovu univerzitetske licence za jednu ili više tehnologija.

ZAJEDNIČKO PREDUZEĆE je poslovni subjekt stvoren od strane dvije ili više strana koje udružuju svoje resurse u cilju ostvarivanja zajedničke poslovne svrhe. Generalno ga karakterišu zajednička odgovornost, upravljanje, rizici i koristi.

Intelektualna imovina:

- Intelektualna svojina (stvorena, identifikovana i zaštićena zakonima o intelektualnoj svojini, kao što su patenti, žigovi, industrijski dizajn, autorska prava, itd.);
- Imovina znanja (zaštitita i prepoznatljiva po ugovoru, komercijalnom ili zakonu o konkurenciji - kao što su poslovne tajne, znanje, know-how, stručnost, itd.).

Ne-intelektualna imovina:

- Zbirke (biblioteke, itd.);
- Istraživačka infrastruktura i kapaciteti (laboratorije, oprema i kvalifikovani ljudi, itd.);
- Finansijska sredstva (spin-off kompanije, privatni menadžeri fondova, itd.);
- Operativna sredstva (TTO, KTO, službenici za klinička ispitivanja, itd.);
- Strateška imovina (reputacija, pristup pacijentima, preduzetnička kultura, itd.).

Mapiranje intelektualnih dobara

Univerziteti i istraživačke institucije često posjeduju ili kontrolišu različite vrste „akademske imovine“ koja su potencijalno veoma korisna i moćna sredstva za pokretanje saradnje sa drugim istraživačkim institucijama, privlačenje industrijskih partnera ili pružanje korisnih usluga javnom sektoru i društvu. Često ove institucije nisu u potpunosti svjesne postojanja i potencijalne vrijednosti imovine pod njihovom kontrolom.

5.1. ZAŠTITA INTELEKTUALNE SVOJINE U CRNOJ GORI - NACIONALNO ZAKONODAVSTVO

ŽIG je zakonom zaštićen znak koji služi za razlikovanje dobara i/ili usluga jednog fizičkog ili pravnog lica od istih ili sličnih dobara i/ili usluga drugog fizičkog ili pravnog lica. Zaštitni znak može biti bilo koji znak (riječ, logo ili slika) koji razlikuje proizvode i usluge jedne kompanije ili organizacije od proizvoda i usluga druge kompanije ili organizacije.

[MNE-DIP - int]: **ŽIG** je pravno zaštićen znak koji u prometu služi za razlikovanje robe odnosno usluga jednog fizičkog ili pravnog lica od iste ili slične robe odnosno usluga drugog fizičkog ili pravnog lica. Funkcija žiga je da potrošačima omogući da razlikuju robe odnosno usluge jednog fizičkog ili pravnog lica od iste ili slične robe odnosno usluga drugog fizičkog ili pravnog lica. Nosilac žiga ima isključivo pravo da znak zaštićen žigom koristi za obilježavanje roba odnosno usluga, takođe ima pravo da drugim licima zabrani neovlašćeno korišćenje istog ili sličnog znaka za obilježavanje istovjetne ili slične vrste robe odnosno usluga. Žigom se mogu štiti znakovi koji sadrže riječ, slovo, crtež, slika, slogan, etiketa, boja ili trodimenzionalne oblike odnosno kombinacije navedenih mogućnosti. Žig može biti individualni i kolektivni. Individualni žig je pravno zaštićen znak koji u prometu koristi nosilac, koji može biti fizičko ili pravno lice. Kolektivni žig je žig pravnog lica koji pored nosioca žiga koriste i druga lica koje je nosilac žiga svojim opštim aktom ovlastio.

PATENT je ekskluzivno pravo koje daje država za pronalazak koji je nov, inventivnog nivoa i industrijski primjenljiv. Patent je oblik intelektualne svojine koji može zaštititi pronalazak koji predstavlja novo rješenje specifičnog tehničkog problema, dok se patentna prava priznaju za one pronalazke koji se odnose na određeni proizvod, aplikaciju ili postupak.

[MNE-DIP - int]: **PATENT** je isključivo pravo koje država dodjeljuje za pronalazak koji je nov, ima inventivni nivo i industrijski je primjenljiv. Pronalazak se u patentnom pravu definiše kao tehničko rješenje tehničkog problema. Nosilac patenta ima isključivo pravo da spriječi ili zabrani sve druge da proizvode koriste ili nude na prodaju, uvoze proizvod ili postupak zasnovan na priznatom patentu, bez njegove saglasnosti. Patent u Crnoj Gori priznaje Direkcija za intelektualnu svojinu pri Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma. U Crnoj Gori pronalasci se štite patentom prema odredbama Zakona o patentima.

INDUSTRIJSKI DIZAJN je trodimenzionalni ili dvodimenzionalni izgled cijelog proizvoda, odnosno njegovog dijela. Trodimenzionalni dizajn prvenstveno karakteriše oblik proizvoda, kao što je model automobila ili namještaja, izgled nakita, satova, ambalaže i mnogih drugih proizvoda. Dvodimenzionalni dizajn se sastoji od dvodimenzionalnih karakteristika kao što su slike, šare, šare, ornamenti, raspored linija i slično. Takođe, industrijski dizajn se može sastojati od kombinacija jedne ili više trodimenzionalnih i dvodimenzionalnih karakteristika. Industrijski dizajn predstavlja dekorativne ili estetske karakteristike proizvoda koji treba da se zaštiti, i time određeni proizvod čini privlačnim i atraktivnim, što dovodi do povećanja prodaje i vrijednosti tog proizvoda. Zakon o industrijskom dizajnu štiti spoljašnje ili vidljive karakteristike izgleda proizvoda. Ovo takođe može uključivati određene proizvode kod kojih je dizajn sastavni dio potreban za upotrebu ili upotrebu proizvoda.

[MNE-DIP - int]: **INDUSTRIJSKI DIZAJN** je spoljni izgled proizvoda u cjelini ili dijela proizvoda koji proizilazi iz njegovih obilježja, naročito linija, kontura, boje, oblika, teksture i/ili materijala od koga je proizvod sačinjen i kojim je ukrašen. Dizajn se primjenjuje na čitav niz industrijskih ili zanatskih proizvoda: od tehničkih instrumenata, modnih proizvoda, medicinskih instrumenata, proizvoda za domaćinstvo, nakita, do električnih aparata, vozila, dezena tekstilnih proizvoda. Takođe je važan za pakovanja proizvoda, ambalažu i posebnu opremu proizvoda.

AUTORSKO PRAVO se odnosi na zaštitu prava autora nad njihovim stvaralačkim i originalnim književnim, naučnim i umjetničkim djelima. Predmet autorske zaštite je autorsko djelo, a autor je fizičko lice koje je to djelo stvorilo. U slučaju da je u stvaranju autorskog djela učestvovalo više autora, onda se radi o koautorskom djelu. Pod autorskim djelom podrazumijeva se originalno (izvorno) intelektualno ostvarenje iz književnih, umjetničkih i naučnih oblasti koje ima individualni karakter i na određeni način se izražava (materijalizuje).

[MNE-DIP - int]: **AUTORSKO I SRODNA PRAVA - AUTORSKO DJELO** je individualna duhovna tvorevina iz oblasti književnosti, nauke i umjetnosti, koja je materijalizovana na određeni način. U autorska djela spadaju: govorna djela, pisana djela, računarski programi, muzička djela sa riječima ili bez riječi, dramska, dramsko-muzička, koreografska, lutkarska i pantomimska djela, fotografska djela i djela stvorena u procesu sličnom fotografiji, audiovizuelna djela, djela likovne umjetnosti, djela arhitekture, djela primijenjene umjetnosti i industrijskog dizajna, kartografska djela i prezentacije naučne, nastavne ili tehničke prirode. Nezavršeno autorsko djelo, djelovi i naslov autorskog djela, kao i prerade (prevodi, adaptacije, aranžmani, izmjene i sl.) autorskih djela ili drugog materijala i zbirka autorskih djela ili druge građe (enciklopedije, antologije, baze podataka, zbirke dokumenata i sl.), koje s obzirom na izbor ili usklađivanje ili raspored sadržine može biti individualna duhovna tvorevina iz oblasti književnosti, nauke i umjetnosti, mogu se smatrati autorskim djelom. Autor može biti samo fizičko lice, dok nosilac prava na autorskom djelu može biti kako fizičko tako i pravno lice. Autorsko pravo nastaje nastankom djela, a ne u nekom posebnom postupku priznanja prava od strane organa državne vlasti.

U **PRAVA** srodna autorskom pravu spadaju prava onih lica koja u obavljanju svojih djelatnosti koriste tuđa autorska djela. Ova lica ulažu tehnička i novčana sredstva, kao i svoje talente kako bi materijalizovali i predstavili autorska djela. Srodna prava ni na koji način ne utiču na zaštitu prava autora u pogledu njihovih djela. Vrste srodnih prava:

- Prava interpretatora (glumci, pjevači, muzičari, plesači, dirigenti, režiseri itd.);
- Prava proizvođača fonograma;
- Prava filmskih producenata;
- Prava radio difuznih organizacija;
- Prava izdavača;
- Prava proizvođača baza podataka.

POLUPROVODNIČKA TOPOGRAFIJA štiti trodimenzionalni obrazac, odnosno raspored slojeva (provodnog, izolacionog i poluprovodničkog materijala) od kojih se sastoji poluprovodnički proizvod, a koji su namijenjeni za obavljanje određene elektronske funkcije. Dok je npr. industrijski dizajn određuje ili definiše spoljašnji izgled određenog uređaja, topografija određuje tačnu lokaciju svakog elementa sa elektronskom funkcijom unutar integrisanog kola.

[MNE-DIP - int]: **TOPOGRAFIJA** jeste na bilo koji način prikazan trodimenzionalni raspored elemenata, od kojih je najmanje jedan aktivan, i međuveza u integrisanom kolu, ili takav trodimenzionalni raspored pripremljen za proizvodnju određenog integrisanog kola.

[MNE-DIP - int]: **INTEGRISANO KOLO** jeste gotov proizvod ili međuproizvod u kome se ostvaruje određena elektronska funkcija i u kome su elementi, od kojih je najmanje jedan aktivan, i međuveze integralno formirani u komadu materijala ili na komadu materijala, odnosno i u komadu i na komadu materijala. Može se štititi samo topografija koja je rezultat intelektualnog napora stvaraoca i koja u vreme svog nastanka nije bila opštepoznata među stvaraocima topografija i proizvođačima integrisanih kola.

OZNAKE GEOGRAFSKOG PORIJEKLA su oznake koje se odnose na geografsko porijeklo proizvoda ili usluga i koje ukazuju da ti proizvodi ili usluge imaju određeni kvalitet i svojstva koja se pripisuju toj oblasti. Priznate oznake geografskog porijekla jačaju povjerenje krajnjih potrošača

(kupaca) i istovremeno im omogućavaju da lakše prepoznaju kvalitetne proizvode. Za proizvođače, pak, ove oznake omogućavaju bolji plasman njihovih proizvoda na tržištu.

[MNE-DIP – int]: **OZNAKE GEOGRAFSKOG POREKLA** – Oznake geografskog porijekla su imena porijekla i geografske oznake. Ime porijekla je naziv regiona, određenog mjesta ili, u izuzetnim slučajevima, države, koji se koristi za označavanje proizvoda: koji potiče iz tog regiona, odnosno iz tog mjesta ili te države; čiji su kvalitet ili karakteristike isključivo ili bitno uslovljene prirodnim i ljudskim faktorima određene geografske sredine i čija se proizvodnja, prerada i priprema odvijaju na određenom geografskom području. Geografska oznaka je naziv regiona, određenog mjesta ili, u izuzetnim slučajevima, države koji se koristi za označavanje proizvoda: koji potiče iz tog regiona, odnosno iz tog mjesta ili te države; koji ima specifičan kvalitet, reputaciju ili druge karakteristike koje se mogu pripisati njegovom geografskom porijeklu; čija se proizvodnja i/ili prerada i/ili priprema odvija u određenom geografskom području.

NEFORMALNI OBLICI INTELEKTUALNE SVOJINE obuhvataju poslovnu tajnu, zaštitu od ne-lojalne tržišne konkurencije, znanje i iskustvo, zaštitu povjerljivih podataka itd. U Evropskoj uniji ova kategorija uključuje i poslovne metode.

POSLOVNA TAJNA je povjerljiva poslovna informacija koja nije opšte poznata u relevantnim poslovnim krugovima, a istovremeno ima visoku komercijalnu vrijednost i obezbjeđuje svom vlasniku konkurentsku prednost na tržištu.

[MNE-DIP – int]: **INTELEKTUALNA SVOJINA** podstiče ljudsko stvaralaštvo, pomjerajući granice nauke i tehnologije i obogaćujući svijet književnosti i umjetnosti. Sam pojam intelektualne svojine označava posebna, specifična, prava koja imaju autori, pronalazači i ostali nosioci prava intelektualne svojine. Intelektualna svojina nije konkretno, materijalno vlasništvo nad nekim predmetom, već pravo odnosno skup ovlašćenja koje pravni poredak zemlje priznaje nosiocu prava intelektualne svojine. Koja su to ovlašćenja i na koji način se ostvaruju, zavisi o vrsti djela koje štitimo i pravnom sastavu u kojem tražimo zaštitu.

Zahvaljujući vrlo ranim multilateralnim konvencijama, područje intelektualne svojine jedna je od rijetkih grana prava koja uživa visok stepen usaglašenosti u većini pravnih sistema. „*Intellectual property*“ prvi put se spominje u sačuvanoj presudi okružnog suda američke savezne države Massachussets iz 1845. godine. Presuda se smatra prvim pisanim izvorom, koji sadrži termin intelektualne svojine. U pravnoj teoriji i literaturi Francuske, godinu dana kasnije, odnosno 1846. godine izraz *propriété intellectuelle*, prvi put upotrijebio je Alfred Nion u svom djelu „*Droits civils des auteurs, artistes et inventeurs*“, što navodi na indiciju da je ovaj izraz bio u upotrebi i ranije. Izraz „intelektualna svojina“ je definisan sedamdesetih godina prošlog vijeka, od trenutka stupanja na snagu Konvencije o ustanovljenju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu. U članu dva te konvencije data je definicija intelektualne svojine Izraz „intelektualna svojina“ označava prava koja se odnose na: književna, umjetnička i naučna djela; interpretacije umjetnika i interpretatora i izvođenja umjetnika izvođača, fonograme i radio-emisije; pronalaska u svim oblastima ljudske aktivnosti; naučna otkrića; industrijske uzorke i modele; fabričke, trgovačke i uslužne žigove, kao i trgovačka imena i trgovačke nazive; zaštitu od nelojalne utakmice i sva druga prava vezana za intelektualnu aktivnost u industrijskoj, naučnoj, književnoj i umetničkoj oblasti.

Intelektualna svojina se dijeli u dvije kategorije:

- industrijska svojina, koja podrazumijeva pronalaska (patente), žigove, industrijski dizajn, geografske oznake i oznake porijekla, topografiju integrisanih kola;
- autorsko pravo i srodna prava, koje obuhvata djela književnosti, nauke i umjetnosti. Srodna prava odnose se na prava i sastav pravne zaštite umjetničkog izražaja, te zaštite organizacijskih, poslovnih i finansijskih ulaganja u izvođenje, proizvodnju, distribuciju i radiodifuziju autorskih djela.

VODIČ ZA TRANSFER TEHNOLOGIJE

Izdavač:

Univerzitet Donja Gorica - Centar izvrsnosti (FoodHub)

Autor:

Prof. dr Đuro Kutača
Mr Bojana Mališić

Grafička obrada:

Studio Mouse

Štampa:

Mouse Studio Podgorica

Tiraž

50

2023.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje

ISBN 978-9940-676-20-9
COBISS.CG-ID 27588868

ISBN 978-9940-676-20-9

9 789940 676209